

PREPARE

Унапредување на заштитата на животната средина и учење за климатските промени

Договор за грант бр. 2022-1-TR01-KA220-YOU-000087199

Брошура за студии на случај и транснационални наоди

**Работен пакет бр. 2 - Најсовремена анализа и развој на препораки
за политики и студии на случај**

Податоци за документот

Наслов на документот	Брошура за студии на случај и транснационални наоди
Активност	Активности 2.1, 2.2, 2.3
Водечки партнер	Symplexis
Автор	Symplexis
Придонесувачи	Општина Метаморфозис, Лабораторија за иновации ЛАТРА, Општина УСАК, СДА, СЈДИЦ, општина Селчи, Еко Логик, Општина Кочани
Ниво на дисеминација	Јавно
Статус	Конечна
Верзија	2.0
Датум	Декември 2023 година

Поддршката на Европската комисија за изработка на оваа публикација не претставува одобрување на содржините, кои ги одразуваат ставовите само на авторите, и Комисијата не може да биде одговорна за каква било употреба на информациите содржани во неа.

Табела на Содржина

1. Извршно резиме.....	5
2. Вовед.....	6
2.1. За.....	6
2.1.1. Проектот.....	6
2.1.2. Преглед и обем на овој извештај.....	6
2.1.3. Методолошка рамка.....	7
2.1.4. Содржина на извештајот.....	8
2.2. Европски контекст.....	8
3. Одржлив туризам: Националните контексти.....	12
3.1. Туризам во Грција, Турција, Италија и Северна Македонија: Статистика.....	12
3.2. Влијание врз животната средина.....	14
3.3. Политики.....	18
3.3.1. Животна средина.....	18
3.3.2. Одржлив туризам.....	20
4. Зелени вештини и професии за одржлив туризам.....	24
4.1. Национални контексти.....	26
4.2. Зелени професии.....	30
5. Наоди од теренски истражувања.....	36
5.1. Опис на учесниците.....	36
5.2. Запознавање со одржливи практики и сродни термини.....	40
5.3. Запознавање со ЕУ и националните политики и иницијативи.....	42
5.4. Зелени вештини и професии.....	46
5.5. Заклучоци.....	49
6. Повратни информации за националните работилници за ко-креација.....	50
6.1. Опис на работилниците за ко-креација.....	50

6.2. Клучни наоди	52
6.3. Заклучоци и клучни предизвици	56
7. Национални студии на случај	57
7.1. Грција	57
7.2. Италија	62
7.3. Турција	66
7.4. Северна Македонија.....	73
8. Препораки за политики	78
9. СВОТ анализа.....	83
9.1. Грција	83
9.2. Турција	84
9.3. Северна Македонија.....	86
9.4. Италија	88
9.5. Главни наоди	91
10. Заклучоци	92
11. Референци	94

1. Извршно резиме

Оваа транснационална брошура за студии на случај е развиена во рамките на „PREPARE“ проект, чија главна цел е да се прошири знаењето за зелените работни места и вештини на иднината, која првенствено ќе се фокусира на одржливоста и туристичката индустрија, на крајот зајакнувајќи го зелената економија? Проектот ќе им помогне на нововработените млади преку едукација на нив, општинските работници преку учење како да се справат со предметот и да планираат активности за градење на капацитетите и да поттикнат долготрајни национални и транснационални синергии помеѓу засегнатите страни преку здружување на невладините организации и локалните власти.

Тековниот извештај претставува консолидирана и компаративна анализа на податоците собрани преку примарни и секундарни истражувачки активности реализирани во рамките на опсегот на проектот во Грција, Италија, Северна Македонија и Турција. Преку сеопфатната анализа на националните наоди, овој извештај има за цел собирање иницијативи и практики кои во моментот се воспоставени на тема одржлив туризам, да следи до каде стигнале во целост, да ги евидентира сите пречки со кои индустријата во моментот се соочува и да набљудува како различните засегнати страни одговориле на промоцијата на одржлив туризам.

Брошурата содржи преглед на националните контексти во однос на одржливиот туризам и зелените работни места, со првична листа на „зелени професии“ и нивните соодветни вештини, проследено со темелна анализа на наодите од теренските истражувања во секоја земја (онлајн анкета и работилници за ко-креирање), презентација на идентификуваните најдобри практики во четирите земји, завршувајќи со SWOT анализа која ги разгледува различните национални контексти и нивните точки на конвергенција.

Врз основа на анализа на релевантна литература и резултатите од теренското испитување, широк заклучок може да се направи дека, и покрај значителниот напредок во последно време во однос на одржливиот туризам, се уште има долг пат да се оди, како многу висок процент на недостаток на знаење и свест за прашањето беше забележано во сите земји и учесници. Како резултат на тоа, она што се појави како апсолутна неопходност за напредување е обезбедување на

PREPARE | WP2 | Брошура за студии на случај и транснационални наоди

суштинска обука и доквалификација во областа на одржливиот туризам за сите возрасти, за да се овозможи создавање на еко-свесна генерација која ќе продолжи да промовира и да се залага за одржливи и зелени практики, политики, законодавство и иницијативи.

2. Вовед

2.1. За

2.1.1. Проектот

Проектот „PREPARE: Промовирање на заштитата на животната средина и учење за климатските промени“ има за цел да ја подигне свеста за зелените вештини и професии на иднината кои се вртат околу одржливоста, со фокус на туристичкиот сектор, за на крајот да ја поттикне зелената економија. Посебните цели на проектот се:

- Да се информираат и едуцираат младите кои влегуваат во работната сила за одржливи кариери во туристичкиот сектор, промовирање на вработливоста и придонес кон растот на зелената економија.
- Да ги обучи општинските вработени да пристапуваат кон теми за одржливост и да организираат настани за градење на капацитетите, промовирајќи одржливи практики на нивните работни места и заедници.
- Да се создадат трајни синергии помеѓу засегнатите страни на национално ниво преку поврзување на невладините организации и локалните власти, промовирање на одржливи практики и зелена економија.
- Да се промовираат транснационални синергии помеѓу засегнатите страни, споделувајќи знаења и најдобри практики поврзани со одржливи практики во туристичкиот сектор.

Проектот започна во јануари 2023 година и ќе биде завршен по 36 месеци. Партнерството, предводено од Општина Усак, се состои од 9 организации од Турција, Грција, Италија и Северна Македонија.

2.1.2. Преглед и обем на овој извештај

Овој извештај е изработен во рамките на работниот пакет 2 (WP2) на проектот PREPARE, насловен како „Најсовремена анализа и развој на препораки за политики и студии на случај“.

Општата цел на овој РП е да се соберат податоци и добри практики во областа на еколошки PREPARE | WP2 | Брошура за студии на случај и транснационални наоди

одржливиот туризам и да се процени нивната севкупна ефикасност и унапредување, како и потребите и ограничувањата на тековните практики што се одвиваат од страна на релевантните засегнати страни. Во овој контекст, тековниот извештај се обидува да собере конкретни примери за тоа како проектот се однесува на реалните проблеми: вработување, заштита на животната средина, унапредување на постојните индустрии и споделување на знаењето од страна на вистински експерти. Извештајот е меѓусебно поврзан со следните активности на проектот, а поконкретно развојот на материјалот за обука, како и создавање на мрежа на професионалци и други заинтересирани страни.

2.1.3. Методолошка рамка

За потребите на примарните и секундарните истражувања, од страна на *Symplexis*, како лидер на РП, беше развиена детална методолошка рамка, вклучувајќи насоки и алатки за истражување, за да се обезбеди заедничка методологија за активностите што ги преземаат партнерите во целните земји, имено: Општина Усак и СДА во Турција, *Eco Logic* и Општина Кочани во Северна Македонија, *SYDIC* и Општина Селчи во Италија и Општина Метаморфозис, *LATRA* и *Symplexis* во Грција.

Согласно методолошката рамка, главни истражувачки цели беа:

- Собирање сознанија за состојбата на (еколошки) одржливиот туризам и постојните практики,
- Идентификување на потребите и недостатоците, како и начините за подобрување на постојните практики или воведување на нови активности,
- Дефинирање на фокусните области на проектот и идентификување на релевантните засегнати страни во секоја земја (т.е. „зелени професионалци“),
- Класифицирање на вештините на кои ќе се однесува програмата за обука (на пр., разбирање на политиките, одржлива наука и наука за животната средина итн.),
- Идентификување на реални примери на (еколошки) одржлив туризам,
- Соработка со академските институции и сопствениците на бизниси/експерти од индустријата за да ги соберат своите ставови и сведоштва, да послужат како примери за тоа како зелените вештини можат дополнително да го развијат секторот и да привлечат повеќе млади дипломирани студенти кон оваа насока, и

- Изработка на најмалку две студии на случај по земја и соодветни препораки за политики.

За таа цел, се спроведе деск и теренско истражување, вклучувајќи онлајн анкета и работилници за ко-креација со учество на општински вработени, млади возрасни лица, едукатори, експерти за туризам и одржливост и академици. Резултатите потоа беа анализирани и презентирани во Националните извештаи, со детали за наодите и националниот контекст во целните земји. Тековниот извештај има за цел да состави некои од клучните наоди од Националните извештаи во Транснационален извештај, споредувајќи ја ситуацијата низ земјите-учеснички и идентификувајќи вистински примери на (еколошки) одржлив туризам, преку преглед на постоечките извештаи и студии и преку консултации со академски/индустриски експерти, контекстуализирајќи зошто зелените работни места ќе ги подобрат заедниците и туризмот во целина.

2.1.4. Содржина на извештајот

Првиот дел од овој извештај претставува преглед на клучните наоди од деск истражувањето во врска со одржливоста, туризмот и зелените вештини/професии извршени од партнерите во Турција, Италија, Северна Македонија и Грција. Во следниот дел од овој извештај се презентирани наодите од примарното истражување (онлајн анкета и работилници за ко-креација) спроведено во партнерските земји. Последниот дел вклучува студии на случај и препораки за политики идентификувани од партнерите во консултација со експерти и академици врз основа на наодите од примарното и секундарното истражување. Исто така, вклучува СВОТ (SWOT) анализа за секоја земја од конзорциумот со цел да се оцени состојбата, силните страни и недостатоците на еколошката свест, зелените работни места и практиките за одржлив туризам на национално ниво, пред да се претстави општиот заклучок на извештајот.

2.2. Европски контекст

Туризмот е сектор со големо влијание како врз европската економија, така и врз општеството, и покрај брзиот пад за време на пандемичните години, туристичката индустрија речиси се опорави на ниво пред Ковид - ако не ги надмине. Големината на европската туристичка индустрија е потврдена и од статистичките податоци, бидејќи Европа е регион со најголем број меѓународни туристички пристигнувања во светот, имено речиси 600 милиони пристигнувања во 2022 година (Statista, 2023). Како резултат на ова, туристичката индустрија има голем удел во PREPARE | WP2 | Брошура за студии на случај и трансационални наоди

економијата на Европа, приближно 10% од нејзиниот Бруто домашен производ, но овој процент е повисок кога се однесува на јужноевропските земји (WTTC, 2019). Слично на тоа, значаен е и бројот на вработени во туризмот во ЕУ, надминувајќи 12 милиони, додека процентот на вработени лица во туристичките индустрии како удел на оние вработени во нефинансиската деловна економија достигнува 10% во Европската унија и го надминува во јужните земји (ЕВРОСТАТ, 2019).

Сепак, индустрија од оваа големина не можеше да избегне да има значително влијание врз животната средина. Особено, околу 5% од емисиите на стакленички гасови се предизвикани од активности поврзани со туризмот, бројка која се очекува да се удвои во следните 25 години (Европска Унија, 2017). Од емисиите предизвикани од туристичката индустрија, 20% се предизвикани од активноста на туристичкото сместување, чија изградба исто така предизвикува висока деградација на природната средина, додека 75% се должат на транспортот (3,7% од вкупните емисии на стакленички гасови) бидејќи најчесто се користат авиони и патни возила, кои се најзагадувачки транспортни средства (Европска унија, 2017). Покрај овие, туризмот може да биде одговорен за прекумерната експлоатација на природните ресурси, пред сè водата, загадувањето на воздухот и водата и ерозијата на природната средина и екосистемите. Сепак, иако туристичката индустрија има удел во штетата врз животната средина, таа исто така е директно засегната од тоа, бидејќи туризмот во голема мера се заснова на природните убавини (планини, море, плажи, квалитет на воздухот итн.). Затоа е од суштинско значење туризмот да го промени правецот и да се фокусира на заштитата на природната средина, бидејќи сегашната насока насочена кон профит се чини дека е самоуништувачка.

Така, најновите политики на Европската Унија имаат за цел заштита на животната средина и зачувување на биодиверзитетот, при што главната политика е „Европскиот зелен договор“, кој постави цел да ги намали нето емисиите на стакленички гасови за 55% до 2023 година во споредба со нивоата од 1990 година и на крајот да достигне нула нето емисии на стакленички гасови до 2050 година (Европска Комисија, н.д.). Поврзани со Европскиот зелен договор се „Урбаната агенда за ЕУ“, која се фокусира на подобрување на квалитетот на животот во урбаните средини и „Новиот европски Баухаус“, кој има за цел да создаде одржлива и инклузивна иднина преку поврзување на граѓаните, експертите, бизнисите и институциите, додека исто така се

развиени иницијативи кои се фокусираат на одржлив туризам, вклучувајќи поодржлив транспорт, подобро мерење на еколошкиот отпечаток, поттикнување на усвојување на зелени практики од страна на бизнисите и развој на зелени вештини (Европска комисија, н.д.). Во 2015 година, земјите на ЕУ, исто така, го потпишаа Парискиот климатски договор кој има за цел да го задржи зголемувањето на глобалната просечна температура под 2 степени Целзиусови над прединдустриските нивоа (ОН, н.д.)

Развивањето зелени вештини и создавањето зелени работни места – односно, вештини и професии кои придонесуваат за зачувување и заштита на животната средина – во туристичкиот сектор би можеле да го намалат неговиот еколошки отпечаток и да го намалат ризикот од негово опаѓање поради деградацијата на животната средина, бидејќи ќе ја опреми својата работна сила со луѓе со „зелен“ начин на размислување и соодветни вештини за подобрување на одржливоста на секторот. Таквите **зелени работни места** се дефинираат како „работни места во земјоделството, производството, истражувањето и развојот (И и Р), административните и услужните активности кои значително придонесуваат за зачувување или враќање на квалитетот на животната средина. Поточно, но не исклучиво, ова вклучува работни места кои помагаат да се заштитат екосистемите и биодиверзитетот; намалување на потрошувачката на енергија, материјали и вода преку стратегии за висока ефикасност; декарбонизација на економијата; и минимизирање или целосно избегнување на генерирање на сите форми на отпад и загадување“ (Ренер и др., 2008, стр. 3).

Ова, исто така, ќе создаде нови можности за работа, со што ќе се обезбеди потенцијал за намалување на стапката на невработеност, а особено стапката на невработеност кај младите. Неодамна, Меѓународната организација на трудот (МОТ), Програмата за животна средина на Обединетите нации (УНЕП) преку *GO4SDGs* и Детскиот фонд на Обединетите нации (УНИЦЕФ) Generation Unlimited започнаа соработка со младите луѓе, владите, социјалните партнери, организациите на работодавачите и работниците, образовните субјекти и приватниот сектор за дизајнирање и спроведување на **Пактот за зелени работни места за млади**, кој има за цел да ја поддржи транзицијата и да поттикне пристојни работни места за младите во одржлива економија, преку развој на 1 милион нови зелени работни места, трансформирање на 1 милион постоечки работни места и помагање на 10.000 млади зелени претприемачи да започнат свој бизнис до 2030

PREPARE | WP2 | Брошура за студии на случај и транснационални наоди

година (MOT, н.д.). Пактот е дел од работата на MOT за промовирање на праведна транзиција кон поодржлива и позелена иднина (УНЕП, 2022).

Очекуваните резултати од Пактот се (УНЕП, 2022):

- Вработување на младите и зелено претприемништво: Работодавачите се поддржани во зелени, кружни и одржливи бизнис модели кои го намалуваат отпадот, загадувањето и користењето на ресурсите, а истовремено ја зголемуваат побарувачката за вештини за зелени работни места.
- Образование и обука за зелени вештини: Универзитетите и институциите на знаење ги опремуваат младите луѓе со вештини за вработување за зелени работни места.
- Зајакнување и вклучување на младите: Младите се способни и обучени за застапување на политиките и социјалната димензија на климатските промени.

Покрај создавањето на зелени работни места, свртувањето кон поодржлив и еколошки туризам, исто така, во голема мера ќе биде од корист за животната средина. Одржливиот туризам е дефиниран од Програмата за животна средина на ОН и Светската туристичка организација на ОН како „туризам кој целосно ги зема предвид неговите сегашни и идни економски, социјални и еколошки влијанија, решавајќи ги потребите на посетителите, индустријата, животната средина и заедниците домаќини“ (UNEP и UNWTO, 2005). Таа се стреми да ги признае и позитивните и негативните влијанија на туризмот, максимизирајќи го првото и минимизирајќи го второто. *Позитивните влијанија врз дестинацијата* вклучуваат создавање работни места, зачувување и толкување на културното наследство, зачувување на дивниот свет, реставрација на пејзажот, додека негативните влијанија вклучуваат економско истекување, оштетување на природната средина и пренатрупаност.

Како такви, со одржливиот туризам, културниот интегритет и биолошката разновидност се зачувуваат без нарушување на односот помеѓу човекот и животната средина, истовремено осигурувајќи дека сите ресурси може да се пренесат на идните генерации. Одржливиот туризам има за цел да го одржи квалитетот на животната средина, да го подобри квалитетот на животот во туристичките региони, да обезбеди квалитетно искуство на посетителите, да промовира еднаквост во развојот и да го зајакне придонесот на туризмот во економијата и животната средина. Со други

PREPARE | WP2 | Брошура за студии на случај и транснационални наоди

зборови, одржливиот туризам е од суштинско значење за да се осигура дека сите економски, социјални и еколошки влијанија на туристичките активности денес и во иднина се управуваат во согласност со принципите на одржлив развој.

3. Одржлив туризам: Националните контексти

3.1. Туризам во Грција, Турција, Италија и Северна Македонија: Статистика

Влијанието на туристичката индустрија е посилно во јужноевропските земји, како што се Грција или Турција, познати низ целиот свет по своите атракции, плажи, пејзажи и храна, што ги прави популарни дестинации за туристи од целиот свет. Во Грција, туризмот е опишан од политичарите и медиумите како „тешка индустрија“ на земјата - што, се разбира, е само импресионистичко мислење и не се базира на факти. Од друга страна, Северна Македонија, како мала земја без излез на море, е далеку од популарна туристичка дестинација. Во споредба со Грција и Турција, на пример, кои се меѓу првите 10 најпосетувани дестинации во светот и во Европа за 2021 и 2022 година (UNWTO, 2023), Северна Македонија се најде на 122 место во 2021 година (World Data, 2022). И покрај скромниот обем на туристички текови во С. Македонија, сепак, туристичката индустрија има високо влијание врз генерирањето приходи, вработувањето, како и врз развојот на многу национални економски сектори, особено врз локалниот развој и намалувањето на миграцијата (Петревска и други., 2023).

Туризмот, всушност, има доста значајно влијание врз **грчката** економија. Индикативно, во 2019 година (пред пандемијата) Грција забележа над 30 милиони пристигнувања кои генерираа над 15 милијарди евра заработка од патувања (Deloitte Central Mediterranean, 2023). Директниот придонес на туризмот во БДП изнесуваше приближно 21 милијарда евра (над 12% од БДП), додека вкупниот придонес на туризмот надмина 61 милијарда евра, или приближно 33% од БДП (Deloitte Central Mediterranean, 2023). Покрај тоа, повеќе од 1 милион луѓе се вработени во туристичката индустрија во Грција (Deloitte Central Mediterranean, 2023), што значи дека приближно 20% од работната сила е вработена во туризмот (ELSTAT, 2023). Иако овие бројки се променија за време на пандемијата, со брзиот пад на туристичките пристигнувања, туризмот веќе значително се опорави во 2022 година и се очекува да се врати на нивото од пред пандемијата до 2023 година.

Во **Турција**, од друга страна, приходите од туризмот во првиот квартал од 2023 година, кои се состојат од јануари, февруари и март, се зголемија за 32,3% во споредба со истиот квартал од претходната година, во износ од 8.690.505.000 долари, според податоците на ТУРКСТАТ (2023). Од вкупните приходи од туризам, 20,8% се добиени од државјани кои престојуваат во странство кои ја посетиле земјата. ТУРКСТАТ наведе дека 7.503.255.000 американски долари од расходите направени во овој квартал се од лични трошоци, додека 1.187.249.000 американски долари се од расходи за пакет-тури. Бројот на посетители кои ја напуштаат земјата во првиот квартал од 2023 година е зголемен за 26,8% во однос на истиот квартал од претходната година, достигнувајќи 8.181.000 луѓе. Од овие посетители, 20,4% се државјани кои престојуваат во странство. Дополнително, 46,6% од посетителите ја посетиле Турција претежно за „разгледување, забава, спортски и културни активности“. Во споредба со истиот квартал од 2022 година, трошоците за спорт, образование и култура се зголемени за 116,5%, расходите за пакетни тури се зголемени за 83,4%, а расходите за туристички услуги се зголемени за 82,1%.

Италија е една од најпосетуваните дестинации во светот и Европа. Постојано се рангира меѓу најдобрите туристички дестинации на глобално ниво. Сепак, специфичното рангирање може да варира од година во година; Италија обично се рангира меѓу првите пет најпосетени земји во светот и често се натпреварува со Франција и Шпанија за првите позиции во Европа. Вкупните пристигнувања беа 78,6 милиони во 2021 година, 118,5 милиони во 2022 година; ноќевања, 289,1 милиони во 2021 година и 412,0 милиони во 2022 година (Демоскопика, 2023). Во 2022 година туристичкиот суфицит се зголеми повеќе од двојно во однос на 2020 година, на 18,2 милијарди евра, а нејзиното учество во БДП се врати на 1,0% (како и во 2019 година, највисоката вредност од 2001 година), многу над просекот на ЕУ. Италија дополнително го прошири својот пазарен удел во глобалниот туризам, од 3,9 на 4,5 проценти, станувајќи петта најголема земја во светот според приходите од туризмот (на која ѝ претходат САД, Велика Британија, Шпанија и Франција) (Демоскопика, 2023). Во 2022 година, вкупните трошоци на странските патници во Италија се зголемија за 108% во текот на 2021 година и се вратија на нивото од 2019 година (44,3 милијарди). Околу половина од растот на приходите од туризмот во 2022 година се припишува на патниците од ЕУ (главно Германци), кои трошат далеку над нивото од 2019 година. Уделот на ноќевањата во

хотели или одморалишта значително се зголеми (од околу една петтина на речиси една третина од вкупниот број) (Демоскопика, 2023).

Во **Северна Македонија**, во 2021 година, туристичката индустрија учествувала со 5,7% во вкупниот број на вработувања на С. Македонија, што значи дека вкупно 45.200 лица биле вработени само во туризмот и угостителството (UNWTO, 2023). На ниво пред пандемијата, во текот на 2019 година, придонесот на патувачката и туристичката индустрија во вработувањето изнесува 51.400 лица, 29.100 повеќе од 2000 година, растејќи со просечна годишна стапка од 3.47% (КНОЕМА, н.д.). Имено, во 2021 година, туризмот придонесе со 3,3% во економијата на земјата (369 милијарди евра), што е 3 пати помалку отколку во 2019 година, кога придонесот на туризмот и патувањето во БДП на земјата изнесуваше 7.4% (Аќифи и Кадриу, 2021). Како резултат на амбициозните планови и програми за промоција на туризмот во С. Македонија, како што се субвенциите за жените туристички претприемачи, руралниот туризам, активниот туризам, летовите со ниски цени, организираните странски патувачки групи итн., до 2020 година, патувачката и туристичката индустрија бележат континуиран раст. Со рестартирањето на туризмот по пандемијата, бројот на меѓународни пристигнувања и ноќевања се зголеми, со очекувања дека 2023 година, а особено 2024 година, ќе биде многу подобра од 2019 година, кога земјата го постигна својот максимум од 2,29 милиони ноќевања и 755,44 илјади меѓународни пристигнувања (DW, 2023).

Очигледно, туристичката индустрија има големо влијание врз економијата на четирите земји, опфаќајќи значителни количини од нивниот БДП и вработеноста, а тенденцијата се чини дека се зголемува, достигнувајќи или надминувајќи ги нивоата пред пандемијата.

3.2. Влијание врз животната средина

Сепак, ваквата обемна туристичка активност, која го достигнува врвот во текот на летната сезона, исто така има големо влијание врз животната средина. Додека животната средина придонесува за туризмот, туризмот има и позитивни и негативни ефекти врз животната средина. Прво, за да се згрижат толку голем број туристи, изградбата на згради во туристичките области често е неконтролирана, што може да резултира со усогласување на природните области, што доведува до уништување на природните ресурси и животната средина. На пример, само во 2022 година, 1280 нови градежни дозволи беа доделени во Киклади, Грција (Катимерини, 2023),

додека на островот Санторини, Грција, 18% се покриени со згради, што е поголем процент од оној на Атика, каде што се наоѓа главниот град на Грција, Атина (Катимерини, 2018). Особено во случајот на Грција, прекумерното и нерегулирано градење, во комбинација со влијанијата на климатските промени и дефицитарните механизми за управување со вонредни состојби во земјата, доведе до катастрофи (шумски пожари и поплави) со значителни загуби и на човечки животи и на животната средина (SGI, 2022).

Според УНЕП (2012), туризмот може да предизвика различни штети на животната средина, кои можат да се категоризираат на следниов начин (Еркан и други., 2013):

- Емисии на енергија и стакленички гасови: сите активности поврзани со туризмот, како што се сместување, патување и транспорт, во голема мера се потпираат на фосилни горива, што може да предизвика емисии на стакленички гасови и да ги влоши климатските промени. Покрај тоа, гасовите произведени од изворите на енергија што се користат за греење, ладење и осветлување, исто така, негативно влијаат на емисиите на стакленички гасови. Од овие причини, исклучително е важно бизнисите да се префрлат на обновливи извори на енергија.
- Потрошувачка на вода: Интензивните туристички активности може да влијаат на водните ресурси, особено во регионите каде што недостатокот на вода е загрижувачки. Поттикнувањето мерки за заштеда на вода во сместувачките капацитети и промовирањето на свеста кај туристите и персоналот е од суштинско значење. На пример, во **Грција**, една од најдобрите земји во светот во однос на пристапот до вода, прекумерната потрошувачка што се случува во текот на летниот период, во комбинација со продолжената суша, често доведува до прекин на водоснабдувањето во популарните туристички дестинации, како што се Санторини (Катимерини, 2018) и Халкидики (ЕПТ Вести, 2022).
- Управување со отпад: Во области со несоодветна инфраструктура и објекти за управување со отпад, цврстиот и течен отпад може да заврши во морето, предизвикувајќи загадување и загрозување на морскиот живот. Истражувањата покажаа дека во Медитеранот, за време на високата сезона, крајбрежното загадување се зголемува за 117%, при што 84% од него се состои од пластичен отпад (Зелена агенда, 2019). Во **Грција**, овој проблем се

интензивира бидејќи земјата не успева да ги исполни целите поставени од ЕУ, бидејќи вистинската стапка на рециклирање е само 16%, додека европската цел за 2025 година е 55% (Катимерини, 2023). Истовремено, стапката на депонија на отпад достигнува 77%, додека целта за 2035 година е под 10% (Катимерини, 2023)!

- Губење на биолошката разновидност: Сите видови туристички активности спроведени несвесно, без да се земат предвид какви било фактори на животната средина, можат да ги оштетат и видовите на фауна и флора. Во извештајот на ОЕЦД за **Грција** се наведува дека прекумерното градење во близина на брегот, создавањето патишта и пренатрупаните плажи претставуваат значителна закана и за крајбрежниот и морскиот биодиверзитет (ОЕЦД, 2020). Отпадот што го оставаат морските бродови, како што се бродовите и јахтите што се користат за рекреативни цели, и штетните отпадни материјали, како што се детергентите, исто така може да претставуваат закана за морскиот живот и биодиверзитетот.
- Ефикасно управување со културното наследство: Интересот на туристите за културните средства може да доведе до нивна комерцијализација и уништување, што претставува значајна закана за културното наследство. Покрај тоа, не е невообичаено да се случи абење, кршење, влошување и кражба на историски артефакти, предизвикувајќи штета на културно-историските елементи на животната средина.

Во **Северна Македонија**, една од нејзините најатрактивни дестинации, Охрид, секоја година го посетуваат од 200 до 300 илјади луѓе (Ahlemeyer, 2022), и се очекува овој број да се зголеми во следните неколку години (DW, 2023). И иако позитивните ефекти од туризмот се несомнено значајни за локалниот развој, големиот број на посетители може да стави акцент на природата и веќе загрозениот биодиверзитет, природните ресурси, квалитетот на воздухот итн., доколку не се спроведуваат строго основните закони и подзаконски акти за заштита на животната средина. Всушност, пријавени се бројни случаи на нелегално сечење и палење на полиња со трска во крајбрежната област на Охридското Езеро, по што следи отворање и работа на нови кампови во областа (БИРН, 2021). Ова се случило повеќе пати, иако сечењето и палењето трска е нелегално во земјата, поради нивната важност за филтрирање на езерската вода, обезбедување опстанок на

биодиверзитетот и гнездење на риби и птици (Охрид сос, 2019). Поради ова, како и поради интензивната урбанизација и нелегалната изградба долж заштитеното крајбрежје и загадувањето предизвикано од отпадните води, езерото е изложено на сериозен ризик да го изгуби статусот на светско наследство на УНЕСКО (Радио Слободна Европа, 2020; Нова Македонија, 2023).

Од друга страна, во текот на изминатите неколку години, **Италија** активно промовира еколошки одржлив туризам, фокусирајќи се на одржливи практики, вклучувајќи управување со отпад, енергетска ефикасност, зачувување на природните области и промовирање на одговорно однесување во туризмот. Италијанската влада, регионалните власти и локалните заедници спроведоа мерки за поттикнување на практиките за одржлив туризам, како што се еко-сертификати за сместување и промоција на еколошки транспортни опции. Во последниве години, има зголемен тренд на патници кои бараат еколошки и одговорни туристички искуства, што доведе до раст на одржливи сместувања, еко-тури и иницијативи за промовирање на одржливи практики во Италија.

Според ИСПРА, во периодот од 2007-2020 година, потрошувачката на електрична енергија за секторот „туризам“ полека се намалува во Италија (со исклучок на податоците од периодот на Ковид), а особено ако се земат предвид хотелите, камповите и другите сместувања за краток престој (ИСПРА, 2022). Особено за хотелскиот сектор, признато е дека активностите што најмногу трошат енергија се греење и климатизација во собите; осветлување; користење топла вода; подготовка на храна; базени. Сепак, уделот на произведениот комунален отпад кој му се припишува на туристичкиот сектор, заедно со емисиите од транспортот поврзани со туризмот, се чини дека варира во последните години, опаѓајќи во текот на пандемиските години, по изречените строги мерки. Останува да се види како ќе продолжи оваа тенденција со враќањето на туристичките активности на земјата по пандемијата.

Затоа, евидентно е дека, иако туризмот има неспорно позитивно влијание врз економијата и развојот на земјите, неговите неограничени и нерегулирани активности можат да претставуваат значителни закани и опасности за животната средина и природните ресурси. Затоа е неопходно да се воспостават и да се почитуваат конкретни политики и мерки, за да се избегнат или ублажат горенаведените последици.

3.3. Политики

3.3.1. Животна средина

Растот на еколошкиот туризам има директно влијание врз тоа колку привлечна дестинација ќе биде на долг рок. Оваа стратегија за развој има за цел да го балансира растот, заштитата на животната средина, пазарниот удел на глобалните пазари и додадените вредности произведени во индустриите поврзани со туризмот. Со ефикасно искористување на туристичките ресурси, наместо нивно исцрпување за идните генерации, целта е да се максимизира уживањето и за сегашните и за идните генерации (Gösling, 1999).

Оваа стратегија го нагласува управувањето со побарувачката за зачувување на регионално карактеристичните туристички ресурси, зголемување на нивната привлечност, спасување на животната средина и подобри услови за живеење. Тука еколошки одржливиот туризам се разликува од конвенционалните методи во тоа што ги зема предвид и променливата побарувачка, како и околностите на понудата и производството на туристите. Следниве се водечките принципи на еколошки одржливиот развој на туризмот, кој има за цел да ги намали човечките барања за животната средина и природните ресурси, истовремено зголемувајќи ја нивната економска корист за жителите на регионот (Salah, 2000; Spenceley, 2005):

- Одржливо користење на локалните ресурси,
- Заштита на природните, економските, социјалните и културните разлики кои претставуваат туристички ресурси,
- Евалуација на еколошките, социјалните и економските влијанија на развојот на туризмот,
- Адаптација кон промените во барањата на туристичкиот пазар.

Компонентите на еколошки одржливиот развој на туризмот вклучуваат прилагодување на еколошки одржливата побарувачка, подобрување на квалитетот на разновидноста на поврзаните туристички активности и нагласување на ресурсите и атрактивноста на туристичкиот регион. Овие елементи имаат за цел да ја зголемат атрактивноста на регионот за патувачкиот турист врз основа на еколошката мотивација (Ayaş, 2007).

Со цел да ги ублажи и да се справи со горенаведените еколошки прашања поврзани со зголемената туристичка активност во изминатите години, **Грција** ја прилагодува својата стратегија

за животна средина со учество во глобалните климатски договори, како што е Европскиот зелен договор. Во 2014 година, според Конвенцијата за биолошка разновидност, Грција ја разви Националната стратегија за биолошка разновидност за 2014-2029 година, која ги поставува целите за подобрување на знаењето за биолошката разновидност и за тоа како ова знаење може да се интегрира во секторските политики (ОЕЦД, 2020). Во 2015 година, Грција го потпиша Парискиот климатски договор, а во 2021 година, исто така, се обврза да ги почитува упатствата на ЦОП26 (SGI, 2022). Во 2022 година, првиот закон за климата беше усвоен во грчкиот парламент, кој поставува конкретни цели, како што се откажување од фосилните горива за производство на електрична енергија и намалување на емисиите на стакленички гасови (Ројтерс, 2022). Сепак, мрежата на СГИ лошо ја оценува Грција за нејзините еколошки политики (SGI, 2022), а Гринпис коментира дека новиот закон за животна средина е само мал чекор кон вистинската насока без поставување конкретна стратегија за итна декарбонизација (Ројтерс, 2022).

Северна Македонија, исто така, се обврза на „климатски неутрален континент до 2050 година“, со прифаќање на Зелената агенда за Западен Балкан во 2020 година. Ова значи дека, со поддршка на Европската Унија и во согласност со Европскиот зелен договор, земјата ќе воспостави нова стратегија за раст која поддржува и промовира одржлива економија над традиционалниот економски модел (Регионален совет за соработка, 2020). Ова, за Северна Македонија и балканскиот регион значи и:

- Транзиција кон чиста енергија
- Овозможување на циркуларна економија
- Борба против загадувањето на воздухот, водата и почвата
- Поддршка на одржливо земјоделство и производство на храна и,
- Искористување на туристичкиот потенцијал, преку фокусирање на заштитата на биолошката разновидност и обновување на екосистемите.

Во однос на Зелената агенда, Северна Македонија иницираше процес за понатамошно усогласување на својата правна рамка со европските директиви, особено во областа на туризмот, заштитата на животната средина, енергетиката итн. (Регионален совет за соработка, 2020). Усвоена е долгорочна стратегија за климатска акција и акционен план за климата, со главна цел да се обезбеди зелен, нискојаглероден и климатски отпорен развој на земјата (Министерство за PREPARE | WP2 | Брошура за студии на случај и транснационални наоди

животна средина и просторно планирање, 2021). Стратегијата, исто така, предвидува создавање на 10.000 зелени работни места до 2035 година (МЖСПП, 2021).

Освен различните ЕУ и национални политики за заштита на животната средина од нерегулиран туризам, самите демографски карактеристики на туристите се променија, а нивната еколошка свест и социјална чувствителност пораснаа. Ова влијаеше на преференциите, мотивациите и очекувањата на туристите. Интегритетот и вредностите на животната средина, одржливото користење на ресурсите и квалитетот на услугите сè повеќе влијаат врз одлуките за купување во туристичкиот сектор и се одлучувачки при изборот на туристичкиот регион (Сварбрук и други., 2001:36). Туристите станаа повеќе (еко-)свесни, културно свесни и ориентирани кон очекување. За да се одржи туристичката побарувачка во иднина, со еколошките проблеми кои добиваат на значење, прилагодувањето на оваа еволутивна побарувачка станува од суштинско значење.

3.3.2. Одржлив туризам

Во согласност со овие неодамнешни барања и трендови на нашата ера, со последиците од климатските промени кои стануваат сè поочигледни и потребата од алтернативни начини на туризам поочигледна од кога било, многу земји спроведуваат релативни политики за зајакнување на одржливиот туризам.

Грција, на пример, сега спроведува неколку иницијативи за поддршка и промовирање на одржливиот туризам, како со поддршка на јавниот сектор, така и со поддршка на приватниот сектор и меѓународните организации. На пример, Опсерваторијата за одржлив туризам во Егејското Море е формирана под покровителство на Светската туристичка организација и во соработка со Универзитетот во Егејското Море, со цел да обезбеди податоци и анализи за јавниот и приватниот сектор за туризмот на островите во Егејското Море, но и во Грција воопшто, со цел да ги опреми со сите соодветни информации потребни за премин кон одржлив туризам (Опсерваторијата за одржлив туризам во Егејското Море, 2023).

Втора клучна иницијатива во Грција е *PlasTICK*, поддржана од Министерството за туризам и Националната туристичка организација во соработка со *Common Seas. PlasTICK* е дигитална платформа која им помага на хотелите и сместувачките бизниси да го измерат својот пластичен

отпечаток, но исто така им обезбедува информации за решенија и практики кои ќе придонесат за намалување на употребата на пластика (*PlasTICK*, n.d.). Покрај иницијативите на национално ниво, развиени се и локални иницијативи, особено на грчките острови. Некои од нив се „*Just go Zero*“ во Тилос, „*Astybus*“ во Астипалеја, „*Clean Blue Paros*“ итн. (Емилија, 2022).

За да ги промовира иницијативите споменати погоре, Грчката национална туристичка организација во Велика Британија разви онлајн¹ платформа, sustainablegreece.co.uk, која ги истакнува сите активности за одржливост во грчките туристички дестинации и има за цел да ги поттикне туристите да ги посетат и поддржат локалните заедници кои усвојуваат зелени и одржливи практики (*Sustainable Greece*, n.d.).

Северна Македонија, исто така, има усвоено стратегии, акциски планови и промотивни кампањи за воведување одржлив туризам² во земјата, на пример, „Патувајте како локални“, „Вкусот на Македонија“ итн. Сепак, извештаите на Светската банка, Европската комисија и Организацијата за економска соработка и развој (ОЕЦД) забележаа серија слабости кои го попречуваат развојот на туризмот во земјата.

Поконкретно, ОЕЦД забележа „слабо управување со туристичкиот сектор на национално ниво“ и ниско ниво на кохерентност на политиките. На пример, во 2018 година, Северна Македонија усвои Национална стратегија за транспортниот сектор (НСТС) за периодот 2018-2030 година. Иако стратегијата е развиена како резултат на консултации со повеќе засегнати страни, НСТС не е усогласен со туристичката политика, која, како што истакна ОЕЦД, покажува не само недостаток на холистичко креирање политики, туку влијае на атрактивноста и конкурентноста на туризмот на Северна Македонија во балканскиот регион (ОЕЦД, 2021). Истиот извештај „Конкурентност во Југоисточна Европа“ (ОЕЦД, 2021), исто така, го нагласува недостатокот на координација и соработка меѓу релевантните институции на национално, регионално и локално ниво; ниско ниво на соработка со приватниот сектор; ограничени ресурси, вклучувајќи и ограничен капацитет за спроведување на туристичката политика, кои исто така го попречуваат

¹ Стратегија за развој на руралниот туризам во општина Пехчево

² На пр., Стратегија за развој на еко туризмот во општина Берово (2005), Стратегија за развој на руралниот туризам во општина Пехчево (2018-2023), Под-стратегија за развој на спортски туризам (2015-2018), Под-стратегија за традиции и настани во Северна Македонија (2014)
PREPARE | WP2 | Брошура за студии на случај и транснационални наоди

развојот на туризмот и покажуваат недостаток на вистинска посветеност кон создавање на овозможувачка средина за максимални резултати (ОЕЦД, 2021).

Италијанската влада, исто така, вовеле серија мерки за промовирање на одржливиот туризам:

- Министерството за туризам го објави јавниот оглас *Одржливи практики* во врска со доделувањето на неповратни придонеси за поттикнување на еколошката транзиција на туристичкиот и хотелскиот сектор, со фокус на замена на средства за еднократна употреба со комплети направени од биоразградливи и компостибилни материјали (Италијанско министерство за туризам, 2022).
- *Фонд за одржлив туризам*: фондот ќе има повеќегодишна важност во текот на тригодишниот период 2023-2025 и вкупен буџет од 25 милиони евра, мерките се насочени кон сместувачки капацитети, вклучително и не-претприемачки, и туристички претпријатија кои ќе ги следат следните цели: i) зајакнување на главните културни дестинации преку промоција на одржливи форми на туризам, ублажување на туристичката пренатрупаност, создавање на иновативни туристички маршрути и де-сезонализација на туризмот; ii) поттикнување на еколошката транзиција во туризмот, со активности за промовирање на интермодален туризам во согласност со стратегиите за намалување на емисиите за туризам; iii) поддршка на сместувачките капацитети и туристичките претпријатија во активности корисни за добивање сертификати за одржливост (Италијанско Министерство за туризам, 2023).
- Се развиваат различни иницијативи, во рамките на *Програмите за соработка*, за зајакнување на туристичкиот сектор, кои влијаат на иновативноста на понудените услуги и квалификацијата на вештините на операторите, за нивно прилагодување на новите барања и новите начини на користење на териториите и културното и еколошкото наследство (Regione Emilia-Romagna, 2023).

Туризмот во **Турција** е еден од секторите на кои владите најмногу се фокусираа како решение за невработеноста, дефицитот на тековната сметка и другите економски проблеми. Турција е една од земјите со висок туристички потенцијал поради нејзината геополитичка локација, историска и културна структура, природни убавини, разновидна клима и нејзиниот статус како домаќин на

PREPARE | WP2 | Брошура за студии на случај и транснационални наоди

многу цивилизации (Арслан, 2021). Развојот на Законот за туризам во Републичкиот период може да се подели на два дела: однапред планиран и постпланиран период (Андач, 2006). Развојот на настаните помеѓу 1923 и 1963 година се смета за однапред планирана туристичка политика, додека развојот на туризмот од 1963 година до денес се смета за постпланирана туристичка политика (Çetintürk, 2016).

Одржливиот развој на туризмот вклучува ефективно и ефикасно користење на ресурсите за да се обезбедат регионални економски придобивки и да се подобри животниот стандард на локалното население (Демиркол и Четин, 2014). Истовремено, вклучува заштита на природните ресурси и пренесување на сите културни, биолошки, еколошки, еколошки и естетски ресурси на идните генерации.

Општите принципи на одржливиот туризам кои треба да се земат предвид при дизајнирање на релевантните политики се (Министерство за образование, 2020; Кајпак, 2012):

- Принципот на искористување на општеството: Едукација на локалното население за животната средина преку објаснување на придобивките и достигнувањата на туризмот и обезбедување дека тоа е корисно за општеството.
- Принцип на зголемување на времетраењето на туристичката сезона: минимизирање на сите негативни ефекти што може да настанат со проширување на туризмот на различни места и временски зони (12 месеци туризам).
- Принцип на инвестиции во туризмот: Да се осигура дека инвестициите во туризмот се флексибилни, отворени за развој и долгорочни.
- Принцип на планирање: Изработка и управување со планови за контролиран развој и континуитет на туризмот во еден регион.
- Принцип на природност: Обезбедување дека туризмот се развива во согласност со природниот изглед на животната средина.
- Принцип на економски развој: Поддршка на подобрувањето и заштитата на животната средина, истовремено зајакнување на локалната економија.
- Принцип на обезбедување континуитет: Продолжување на природните, културните и другите ресурси за користење на идните генерации.
- Принцип на локалниот екосистем: Фокусирање на естетските својства, природниот живот и локалната култура на животната средина.

- Принцип на задоволство: Задоволството на туристите и локалното население.
- Принцип на учество: Обезбедување на учество на локалното население и другите засегнати страни во донесувањето одлуки.

4. Зелени вештини и професии за одржлив туризам

Постојат различни вештини кои се ценети и потребни во областа на одржливиот туризам (Царлисле и др., 2021), некои од најважните вклучувајќи:

1. **Знаење и зачувување на животната средина:** Разбирањето и познавањето на прашањата за животната средина, практиките за зачувување и одржливото управување со ресурсите се клучни во одржливиот туризам. Ова вклучува познавање на биолошката разновидност, климатските промени, управувањето со отпадот и зачувувањето на енергијата.
2. **Одржлив развој и управување:** Вештините за одржлив развој и управување се неопходни за да се осигура дека туристичките активности се спроведуваат на начин кој ги минимизира негативните влијанија и ги максимизира позитивните влијанија. Ова вклучува вештини за планирање, развој на политики и спроведување одржливи практики.
3. **Културна свест и чувствителност:** Одржливиот туризам, исто така, бара разбирање и почитување на локалната култура и заедници. Вештините за културна свест, чувствителност и ангажман се важни за да се осигура дека туристичките активности се почитувани и корисни за локалните заедници.

Надвор од специфичните секторски знаења и вештини, УНЕСКО (2012, 2017) идентификуваше осум клучни компетенции за унапредување на одржливиот развој: компетентност за размислување на системите, предвидлива компетентност, нормативна компетентност, стратешка компетентност, компетентност за соработка, компетентност за критичко размислување, компетентност за самосвест и компетентност за интегрирано решавање проблеми. Компетентноста за размислување на системите исто така се разгледува и вклучува како основна надлежност во сличната рамка на Европската комисија „GreenComp“ (ЕК, 2022).

Според дефинициите на УНЕСКО и ЕУ (ЕК, 2022; УНЕСКО, 2012, 2017), компетенцијата за размислување на системите е способноста да се препознаат и разберат односите, да се анализираат сложените системи, да се размислува за тоа како системите се вградени во различни домени и скали и да се справи со неизвесноста. Овие вештини може да се научат и предаваат на различни нивоа, од поединецот до семејството, заедницата, регионот, нацијата и глобалното општество, идеално водејќи ги социјалните работи, економијата, политиката и животната средина (Hoffmann et al., 2022)

Од друга страна, НТГ Алијанса (2019) тврди дека, не се потребни толку специјализирани зелени вештини, туку *зелен став*, општо познавање и разбирање на заштитата на животната средина, познавање на опасностите и ризиците што неодговорното однесување и практики на индустријата може да ги предизвикаат на природата, познавање и разбирање на националните и ЕУ регулативите, стратегии и мерки поврзани со практиките за одржлив туризам, познавање на трендовите и иновациите во областа фокусирани на намалување на негативните ефекти врз природата итн. Сепак, тие додаваат дека сите практики за одржлив туризам (на пример, инсталација на соларни панели и уреди за ефикасна потрошувачка на енергија и вода, управување со отпад, ефикасно користење на ресурсите) бараат специјализирани технички знаења и квалификувани луѓе, кои исто така треба да бидат свесни за главните еколошки предизвици, кои треба да бидат способни да ги препознаат потенцијалните ризици и да предложат соодветни еколошки решенија за ублажување на тие проблеми.

Во овој концепт на одржлива и зелена економија, зелените бизнис линии не само што создаваат нови работни места во секторот, туку и редефинираат многу постоечки бизнис профили. Побарувачката за нови вештини потребни за работа во зелените сектори, исто така, го поттикнува појавувањето на нови професии. За да се задоволи оваа побарувачка, системите за образование и обука мора да обезбедат добро образована и висококвалификувана работна сила. Услугите за обука и насоки кои ги водат луѓето во новите сектори треба да се фокусираат на вештини поврзани со енергетската ефикасност и апликациите за обновлива енергија. Добро обучената и еколошки свесна работна сила ќе биде поиновативна во зголемувањето на ефикасноста на ресурсите. За да се постигне ова, потребна е сеопфатна стратегија за доживотно учење и наставен систем, кој е

интегриран во одржливиот развој и е способен да ги обезбеди вистинските вештини (ЦЕДЕФОП, 2009).

4.1. Национални контексти

Ефектите од климатските промени и промената кон зелен развој и одржливост отвораат нови работни места во т.н. зелени професии, кои исто така бараат зелени вештини. Овие работни места имаат за цел намалување на уништувањето на животната средина и одржливиот развој, истовремено нудејќи им на вработените работна средина, кариера и можности за плати кои одговараат на нивното достоинство. Општо земено, се смета дека „Зелените вештини“ вклучуваат законски регулативи за заштита на животната средина, природата и екосистемот, обезбедување ефикасно користење на природните ресурси и енергијата, намалување на отпадот и загадувањето што произлегуваат во тековниот индустриски поредок и имаат за цел да ги намалат емисиите на стакленички гасови кои значително го загрозуваат екосистемот (Азази и Узма, 2022).

Ако се премине на националните контексти, особено во **Грција**, ако се почитуваат обврските од Парискиот договор, бројот на зелени работни места ќе се зголеми за 0,7%, што е четврто највисоко во ЕУ, што покажува дека создадените работни места ќе ги надминат оние што ќе исчезнат како резултат на оваа зелена транзиција (СЕВ, 2021). Сепак, според Катерина Аргиропулу, директорка на Лабораторијата за наука и кариерно советување на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Атина, зелените професии не се особено познати во Грција. Поточно, според г-ѓа Аргиропулу, само 1% од професионалците се ангажирани на зелени работни места во земјата, а овој процент е најнизок во Европа (Либерал, 2023).

За да се промени ова, постојат иницијативи кои имаат за цел обука на луѓето во зелени вештини и зелени професии, иако малку. На пример, Јавната служба за вработување во 2023 година понуди програма за обука за дигитални и зелени вештини на 120.000 невработени лица (Нафтеморики, 2023). Понатаму, програмата *#GreenMakers*, поддржана од компанијата Mytilineos, обезбедува бесплатна обука за 100 лица за аплицирање за работа во зелени професии (Нафтеморики, 2023). Исто така, постојат универзитетски катедри со ексклузивен фокус на прашањата за животната средина, како што е Катедрата за инженерство на животната средина на Универзитетот на Западна Македонија, како и многу факултети кои имаат курсеви или ориентации

поврзани со заштитата на животната средина, како што се катедрите за геологија, земјоделство, океанографија, наука за материјали, архитектура, градежништво итн. (Либерал, 2023). Надвор од професиите кои бараат високо образование, постојат и оние кои бараат пониско ниво на експертиза, како што се водичи за природни пејзажи и паркови или ренџери, додека можностите за зелени работни места ги нуди и земјоделскиот сектор преку био-земјоделство или урбано земјоделство.

Слична ситуација се забележува и во **Северна Македонија**. Во својот двегодишен Извештај за климатски промени објавен во 2018 година, Министерството за животна средина проектираше дека до 2035 година ќе се отворат мин 6,2 илјади зелени работни места, главно во градежниот сектор (повеќе од 4 илјади нови работни места) и во областа на обновливата енергија (околу 540 нови работни места, главно во фотоволтаичниот сектор/покривните системи) (Радио МОФ, 2022). Околу 5,1 илјади директни и 4,2 илјади индиректни работни места (& околу 720 зелени работни места), исто така, ќе бидат отворени како резултат на транзицијата кон ЛЕД осветлување, а речиси исто толку нови работни места се очекуваат во производството на топлина од обновливи извори на енергија, како што се соларни термални системи, биомаса и топлински пумпи итн. (Duić, Markovska, Zdraveva, Dedinec, 2015). Сепак, како што е забележано во „Мултидимензионалниот преглед на Западен Балкан“ (ОЕЦД, 2022), Северна Македонија нема квалификувана работна сила опремена со вештини и компетенции „во побарувачката“, со цел да се стимулираат идните инвестиции и подобрувања во обновливите извори на енергија и енергетската ефикасност (ОЕЦД, 2022), додека слични ограничувања се забележани и во туристичкиот сектор на земјата, со недостаток на квалификувана работна сила за активности со повисока додадена вредност³ и со неопходен капацитет за иновирање и усвојување на нови технологии (ОЕЦД, 2022). Зелени вештини поврзани со обновливите енергии (на пример, инсталација, работа и одржување на постројки за производство на обновлива енергија), зелен транспорт, енергетска ефикасност на зградите, вклучувајќи го и туризмот, недостасуваат и во Северна Македонија (OECD, 2022).

³ Висококвалитетна услуга, висококвалитетна храна и пијалаци, локални доживувања со висока вредност, на пр., нудење лични тури, организирање настани за добредојде, давање совети за локални ресторани и атракции итн.

Покрај тоа, зелените работни места не се наведени во Националната класификација на занимања во земјата (Државен завод за статистика, 2015), иако создавањето на зелени работни места е прикажано во националните стратегии и акциски планови, вклучувајќи ја и Националната стратегија за вработување (ОЕЦД, 2022; Влада на Република Северна Македонија, 2015). Затоа, треба да се идентификуваат зелените вештини што недостасуваат и, во заеднички напори со сите релевантни засегнати страни - Министерството за образование, стопанските комори, академската заедница и други - треба да се создадат зелени наставни програми (OECD, 2022).

Во **Турција**, практиките и плановите за премин кон Зелена економија продолжуваат до денес во седмиот петгодишен план за развој, кој има за цел да обезбеди ефикасно користење на природните ресурси, преку заштита на здравјето на луѓето и еколошката рамнотежа за одржлив развој и да остави физичка, социјална и природна средина достојна за човековото достоинство на идните генерации. Во овој развоен план се разгледуваат и недостатоци на иницијативи во економската, социјалната и правната област и покрај пристапот на одржлив развој, поради недостаток на координација и соработка помеѓу институциите и организациите надлежни за управување со животната средина. Ова предизвикува нарушувања во практиката, поради големиот број на законски прописи. Во тој контекст, најавено е дека ќе се применуваат активни политики наместо пасивни. Внимателното следење на меѓународните институции и организации за заштита на животната средина, поддршката на инвестициите за истражување и развој неопходни за еколошки технологии, давањето значење на образованието во областа на животната средина и поддршката на еколошки чувствителните претпријатија, исто така, се нагласени како неопходни зелени вештини и чекори што треба да се преземат кон поодржлива економија во туризмот и пошироко (DPT, 1995).

За разлика од претходните земји, кои се чини дека се соочуваат со различни предизвици во движењето кон зелени работни места и обезбедување на работната сила со потребните зелени вештини за транзицијата, пазарот на трудот во **Италија** се чини дека полека ги прифаќа новите трендови на Зелената економија, при што компаниите се повеќе се ориентирани кон инвестирање во зелени вештини. Побарувачката за зелени работни места влијае и на техничките и на високоспецијализираните професии на трансверзален начин, а професионалците кои се вртат околу животната средина, еколошката одржливост, заштедата на енергија и циркуларната

економија сè повеќе ќе бидат барани (*Unioncamere & ANPAL, 2021*). Во 2022 година, зелените работни места во Италија достигнаа близу 3.1 милион, што претставува 13,7% од сите вработени лица (*Unioncamere & ANPAL, 2021*). Во овој контекст, прогнозниот извештај за периодот 2021-2025 година од *UnionCamere* процени дека потребата од средни зелени вештини во компаниите и јавната администрација во Италија ќе изнесува помеѓу 2,2 и 2,4 милиони работници.

Студијата *UnionCamere*, исто така, покажува дека, во туризмот, зелените вештини можат да го поддржат закрепнувањето на секторот за транзиција кон поодржлив туризам, ако ефикасно се комуницира со потрошувачот; клучни во овој сектор се вештините поврзани со рециклирање и управување со отпад, вода и енергетски услуги (*Unioncamere и ANPAL, 2021*). Во истата студија, се посочува дека во секторот туризам и угостителство, бројот на потребни зелени работни места е меѓу најниските.

Според анализата на *ANPAL (2021)* за зелени вештини, секторите со најголем удел на компании кои инвестираат во зелени работни места се следните:

- **Индустрии**
 - Јавни комунални претпријатија (енергетика, гас, вода, животна средина);
 - Хемиска, фармацевтска и нафтена индустрија;
 - Градежништво;
 - Автомобилска, опрема и транспортна индустрија;
 - Индустрии за гума и пластика.
- **Услуги**
 - Транспорт, логистика и складирање;
 - Сместување и угостителство;
 - Туризам;
 - Здравство, социјална работа и приватни здравствени услуги;
 - Услуги за образование и приватна обука;
 - Напредни услуги за деловна поддршка.

Покрај тоа, **италијанската** влада вовеле серија мерки за промовирање на зелените работни места во туризмот, како што се даночни стимулации и програми за финансирање на

туристичките бизниси кои усвојуваат одржливи практики, програми за обука на работниците во туристичкиот сектор за промовирање на свеста за еколошките прашања, мерки за промовирање на употребата на обновлива енергија во туристичките капацитети, програми за истражување и развој за промовирање на употребата на одржливи технологии во туристичкиот сектор. Ова доведува до вклучување на знаењето за законодавството за животна средина (вклучувајќи регулативи и закони за работа во зелена професија во туризмот) како клучна надлежност за зелена професија во туризмот.

Затоа, може да се собере дека, иако повеќето земји-партнери на проекти се соочуваат со различни предизвици со опремување на својата работна сила со зелени вештини и промовирање на транзиција кон зелени работни места и економија, во Грција, Северна Македонија, Турција и Италија се воведени политики и мерки кои овозможуваат процут на зелените работни места и воведување на зелени вештини и компетенции неопходни за нивно стекнување.

4.2. Зелени професии

Следниве се индикативни сектори во четирите партнерски земји (Грција, Италија, Северна Македонија, Турција) каде што се нудат зелени можности за вработување и примери за зелени работни места со различно ниво на експертиза:

Област	Зелени професии	Опис
Управување со отпад	Инженер за управување со отпад, амбасадор за сортирање, средство за рециклирање	<ul style="list-style-type: none">- Оваа професија бара високо ниво на стручност и напредно познавање на управувањето со отпадот, бидејќи инженерот за управување со отпад е одговорен за координација и управување со собирањето и рециклирањето на отпадот. На пример, тоа може да вклучува надгледување на шемите за управување со отпад, како што се депониите.- Амбасадорот за сортирање е одговорен за информирање на бизнисите, организациите и граѓаните за правилното сортирање на отпадот за поефикасно управување со отпадот и рециклирање, со што се помага да се зголеми стапката на

Област	Зелени професии	Опис
		<p>рециклирање во областа. Потребни се добри комуникациски вештини, како и добро познавање на материјалите што се нудат за рециклирање и критериумите за да се исполнат условите за рециклирање.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Средството за рециклирање е одговорно за правилно сортирање и подготовка на отпадот на бизнисот/организацијата за да се осигура дека поголемиот дел од него се рециклира. Оваа професија бара добри организациски вештини и добро познавање на факторите кои ги прават материјалите/отпадот рециклирачки. - Дополнително, туристичките компании можат да ангажираат такви професионалци за управување со отпадот произведен од туристите на одржлив начин, како што е сепарирање на отпадот и намалување на употребата на материјали за пакување.
Градежништво	архитекти, столари, изолатори, градежни менаџери, градежни работници, работници	<ul style="list-style-type: none"> - Во градежниот сектор, професиите и луѓето кои се вклучени треба да се карактеризираат со одржување на одржливоста на многу висока вредност, со цел зелено доопремување на зградите, кон иновации и самостојно учење. - Градежните професионалци треба да бидат ориентирани кон изградба на паметни и одржливи згради со користење на одржливи материјали.
Заштита на шумите	Научник за шумарство, шумски ренџер, сезонски пожарникар	<ul style="list-style-type: none"> - Научникот за шумарство е одговорен за управувањето, заштитата и искористувањето на шумата. Позицијата бара високо ниво на експертиза и напредно познавање на шумските екосистеми. - Шумите, особено во текот на летото, бараат заштита бидејќи постојат инциденти на подметнување пожари или невнимание што ја ставаат шумата во ризик. Шумарот мора да ја сака природата бидејќи ќе поминува многу време во неа, ќе биде внимателен и постојано буден и способен да управува со вонредни ситуации. - Бидејќи шумските пожари се чести во текот на летните месеци, постои зголемена потреба за дополнителен

Област	Зелени професии	Опис
		<p>противпожарен персонал во тој период од годината. Сезонскиот пожарникар мора да биде храбар, одлучен и во добра физичка кондиција бидејќи можеби ќе треба да работи долги часови континуирано во неповолни услови што може да го загрозат неговиот живот, да може да работи под притисок и да има добро развиени вештини за управување со кризи.</p>
Земјоделство	Агроном, органски земјоделец, оператор на урбано земјоделство/градинарство, управител на стаклена градина	<ul style="list-style-type: none">- Агрономот е одговорен за управување со културите, како и за проучување и развој на нови методи за поодржливи и еколошки начини на одгледување (на пример, ограничување на употребата на пестициди, намалување на потрошувачката на вода итн.). Затоа позицијата бара високо ниво на експертиза и напредно познавање на карактеристиките на почвата, растенијата и земјоделството воопшто.- Органскиот земјоделец има за цел да го минимизира влијанието на земјоделството врз животната средина и истовремено да го подобри квалитетот на своите производи. Затоа, тој мора да биде еколошки свесен, подготвен да научи за нови земјоделски методи и да има напредно познавање на земјоделството. Тој, исто така, треба да биде свесен за програмите за субвенционирање.- Бидејќи најголем процент од жителите во земјите-партнери живеат во големите градови, потребата за зелени површини е зголемена и тоа се урбани земјоделски/градинарски простори кои им даваат можност на граѓаните да се доближат уште повеќе до природата. Тие можат да бидат и терапевтски или како средство за инклузија на ранливите социјални групи. Операторот на таков простор треба да има еколошка и социјална свест, организациски вештини, познавање на земјоделството и хортикултурата, комуникациски вештини и вештини за барање финансиски средства.- Менаџерите на стакленици го надгледуваат одгледувањето на тревата и другите растенија (вклучувајќи цвеќиња и грмушки) кои се користат во уредувањето на просторот.

Област	Зелени професии	Опис
		<p>Покрај употребата на пестициди и ѓубрива за помош на растот на растенијата, тие често се задолжени за следење на нивоата на инвентар и маркетинг иницијативи.</p> <ul style="list-style-type: none">- За сите горенаведени професии, треба да се бараат одржливи земјоделски практики, фаворизирајќи го органското земјоделство, пермакултурата, агрошумарството и, се разбира, ефикасното управување со ресурсите.
Туризам	Сопственик на зелен бизнис, водич за патеки за пешачење, блогер/влогер за патувања, менаџер за одржливи хотели	<ul style="list-style-type: none">- Претприемништвото и одржливоста одат рамо до рамо. Без разлика дали се однесува на ресторан што користи само органски производи, хотел со нулта еколошки отпечаток или бизнис за изнајмување велосипеди. Претприемачот мора да биде иновативен, да не се плаши од ризик, да има финансиски, дигитални, комуникациски и лидерски вештини и, се разбира, да биде еколошки свесен.- Грција е планинска земја полна со прекрасни патеки за пешачење. Но, на посетителите често им треба водич за да ги откријат овие патеки, како и за безбедност. Водичот треба да ја сака природата, да има комуникациски вештини, добро да ја познава областа и да може да се справува со итни ситуации.- Интернетот и социјалните медиуми во нашите животи за добро и луѓето исто така ги користат за да добијат информации за нивните празници. Значи, блогер за патувања, кој се фокусира на зелен и одржлив туризам, ќе патува и ќе препорачува дестинации кои усвојуваат зелени практики со пишување статии и поставување видеа и фотографии на социјалните медиуми. Затоа, тие треба да уживаат во патувањата, да бидат еколошки свесни, да имаат креативни вештини за пишување и уредување видеа и слики и да се чувствуваат удобно со изложеноста на социјалните медиуми.- Менаџерот на одржлив хотел треба да биде способен да ја максимизира ефикасноста на потрошувачката на енергија и вода во нивното основање, да управува со отпадот, канализацијата, рециклирањето и компостирањето, да

Област	Зелени професии	Опис
		<p>промовира почитување и зачувување на биодиверзитетот, да промовира одржливи форми на транспорт и еколошки активности и производи и исто така треба да ги поседува потребните лидерски вештини за да ја поттикне зелената транзиција.</p>
Екотуризам/ гастрономски туризам	Туристички водичи и водачи на тури, екскурзионистичк и водичи за заштита на животната средина, водичи за среднопланински водичи и алпски водичи, водичи за паркови	<p>- Туристичките водичи ги посетуваат музеите и местата од туристички интерес со објаснување на нивните културни аспекти, додека водачот на турата управува со туристичката помош за организираните групи и туристите преку патување и трансфери. Тие можат да им помогнат на туристите да дознаат повеќе за природната средина и да развијат поголема свест за влијанието што нивните активности можат да го имаат врз животната средина.</p> <p>- Екскурзионистички водичи за животна средина се редовно платени професионалци кои безбедно ги придружуваат поединците или групите да ја посетат целата територија, илустрирајќи ги нејзините натуралистички, антропски и културни аспекти, без висински граници, но без употреба на средства за прогресија. Тие ги спроведуваат своите активности во заштитени и незаштитени подрачја, почнувајќи од придружување на луѓето во природата до дисеминација и спроведување на проекти за еколошка едукација. Овие водичи често имаат неколку специјализации, како што се придружба за хендикепирани лица, зимски средини, велосипедски туризам, образование за животна средина и одржливост, инструктори за планински велосипедизам и off-road велосипедизам, воден и нуркачки туризам, туризам со јавање коњи.</p> <p>- Среднопланинскиот водич е професионалец, чија задача е да го води клиентот или групата клиенти на планинска територија каде што нема планинарски потешкотии. Курсот за обука трае најмалку 55 дена, се шири во текот на една година и опфаќа широк спектар на предмети, вклучувајќи: исхрана, обука, прва помош, БЛСД, геологија, ботаника, зоологија, антропологија, микологија, планинарење и</p>

Област	Зелени професии	Опис
		<p>придружни малолетници, дидактичка комуникација, топографија и ориентација, ГПС, професионални и еколошки прописи, метеорологија. На крајот на курсот, студентите кои се сметаат за соодветни од страна на испитната комисија добиваат сертификат за професионална квалификација издаден од соодветниот регион.</p> <p>- Водичот за паркови е професионално звање предвидено во рамковниот италијански закон за паркови (394/91), кој им овозможува на националните паркови да ја воспостават оваа квалификација, во согласност со засегнатите региони.</p> <p>Тренд за гастрономски (храна и вино) туризам (turismo enogastronomico), исто така, се појавува во Италија, што може да понуди интересни зелени можности за работа, како што се:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Менаџер за зелено угостителство и угостителство (менаџери, директори и координатори на објекти за агротуризам и рурален туризам). - Туристички планер (осмислување, планирање, организирање и тестирање на рути за храна, планови за патување, патувања и сместувања). - Организатор на гастрономски настан (планира и координира изложби, конференции, фестивали и настани со цел подобрување на енолошката и гастрономската вредност на една област).
Уметност	<p>Фотограф кој се фокусира на животната средина, изработувач на накит од ѓубре и материјали што се рециклираат, изработувач на уметнички дела од ѓубре и материјали што се</p>	<p>- Сликата вреди илјада зборови и нема подобар начин да се прикаже убавината на природата и негативните ефекти од климатските промени и човечката интервенција од фотографијата. Оваа работа бара добро познавање на фотографијата, еколошката свест, љубовта кон патувањето и познавање на уредувањето на слики.</p> <p>- Накитот не мора да биде направен од скапи материјали. Сè што е потребно е креативност, имагинација, финансиски и комуникациски вештини за да се продаде овој накит и основно познавање на употребените материјали.</p>

Област	Зелени професии	Опис
	рециклираат	- Истото важи и за уметноста. Скулптурите, инсталациите и сликите може да се направат од материјали кои луѓето ги сметаат за бескорисни. Креативноста и имагинацијата се клучни.
Транспорт	автомеханичар, поправка на велосипеди, производител на биогорива, консултант за јаглерод, електричар и продавач на електрични возила, хибридна автомеханичарка, инженер итн.	- При дизајнирањето на транспортните средства, различните професионалци кои се вклучени треба да бидат насочени кон дизајн фокусиран на природата, со силно познавање за одржување и поправка на автомобили за електрични и хибридни возила. Како таква, потребно е високо ниво на експертиза во оваа област на работење.

Извори: (Bianchi, Pisiotis & Cabrera Giraldez, 2022); (Бригс, 2023); (ЕДУЈОБ, н.д); (Наука за животната средина, н.д); (ЕОПЕП, 2011); (Епичиро, 2016); (ЕРТОПЕН, 2021); (GLOBSYN, n.d); (Грант, н.д); (Инвестопедија, н.д); (MOT, 2022); (Навистина, 2023); (Мрежа за водич за природата, 2023); (Онлајн диплома, н.д); (Универзитет Пурдју, н.д); (Szalok, Bende & Kozina, 2019); (ВИКИФАРМЕР, н.д); (WorkBC, n.d); (Светски економски форум, 2021); (Aigae, 2018); (Associazione Nazionale Guide Alpine Italiane, 2014); EHS работни места; Balkan Green Energy News; Скриен лемур, Стопанска комора на Северна Македонија, Analytics Insight, GreenComp, NTG Alliance

Покрај вештините наведени во горната табела, постојат и компетенции кои секој човек кој сака да дејствува на одржлив начин мора да ги има. Некои од нив ја вреднуваат одржливоста, критичкото размислување, прилагодливоста, индивидуалната иницијатива и друго, а детално се опишани во „GreenComp, европската рамка за компетентност за одржливост“ развиена од Европската комисија.

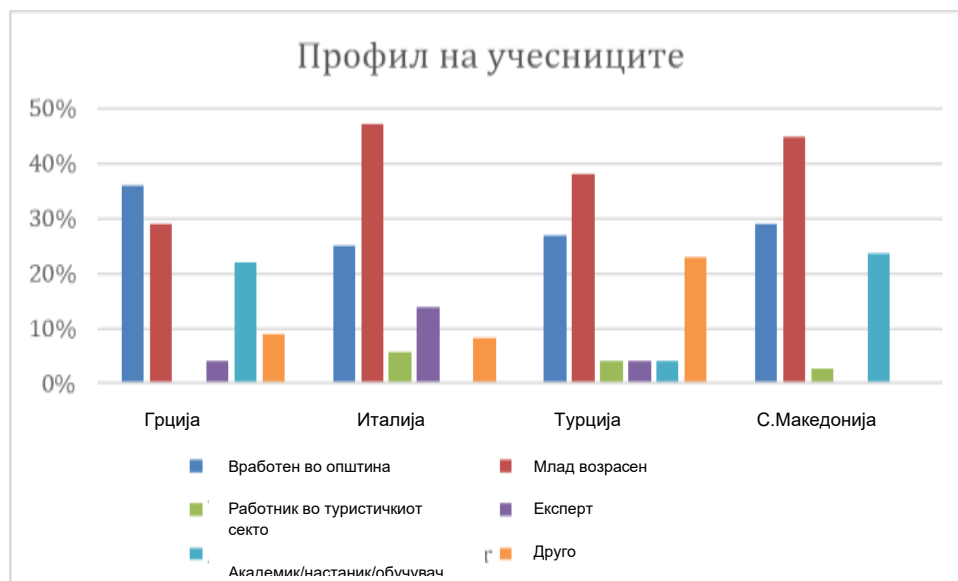
5. Наоди од теренски истражувања

5.1. Опис на учесниците

Спроведена е онлајн анкета во четирите партнерски земји, со цел да се идентификуваат потребите за обука на возрасни за зелени професии и одржлив туризам. Вкупно 178 лица учествуваа во истражувањето низ четирите земји (56 во Грција, 36 во Италија, 48 во Турција и 38 во Северна Македонија), при што мнозинството беа општински вработени и млади возрасни лица.

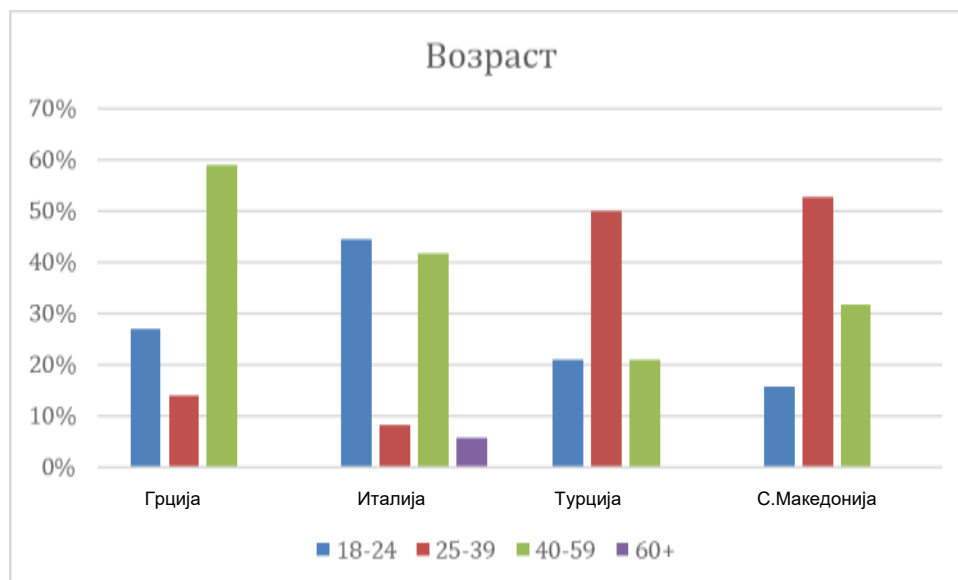

Примерокот се состоеше и од вработени во туристичкиот сектор, експерти, академици, наставници и обучувачи, како и други занимања, како што се инженери, менаџери за човечки ресурси и проекти, експерти за податоци итн.

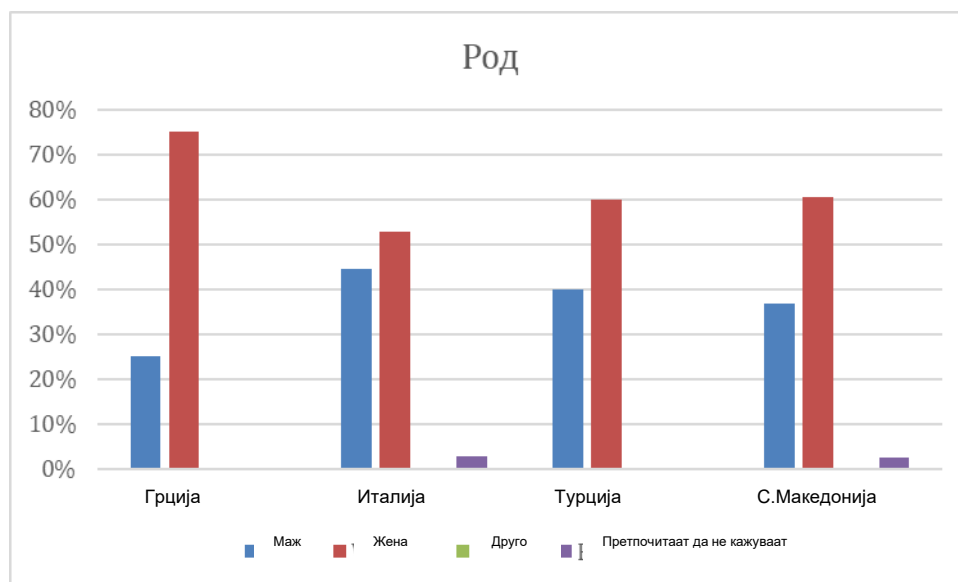
Слика 1

Во однос на нивната возраст, се чини дека во Грција повеќето учесници (60%) биле помеѓу 40 и 59 години, во Италија примерокот се состоел главно од млади возрасни лица (44%) и оние на возраст од 40-59 години (42%), додека во Турција и Северна Македонија повеќето испитаници припаѓале на возрасната група од 25-39 години (50% и 53% соодветно).

Слика 2

Што се однесува до родот на учесниците, огромното мнозинство во сите партнерски земји се идентификуваа како жени (75% во Грција, 53% во Италија, 60% во Турција и 61% во Северна Македонија).

Слика 3

Нивото на образование на учесниците е доста високо во сите земји-партнери, при што поголемиот дел од учесниците имаат завршено високо или постдипломско образование. Сепак, PREPARE | WP2 | Брошура за студии на случај и транснационални наоди

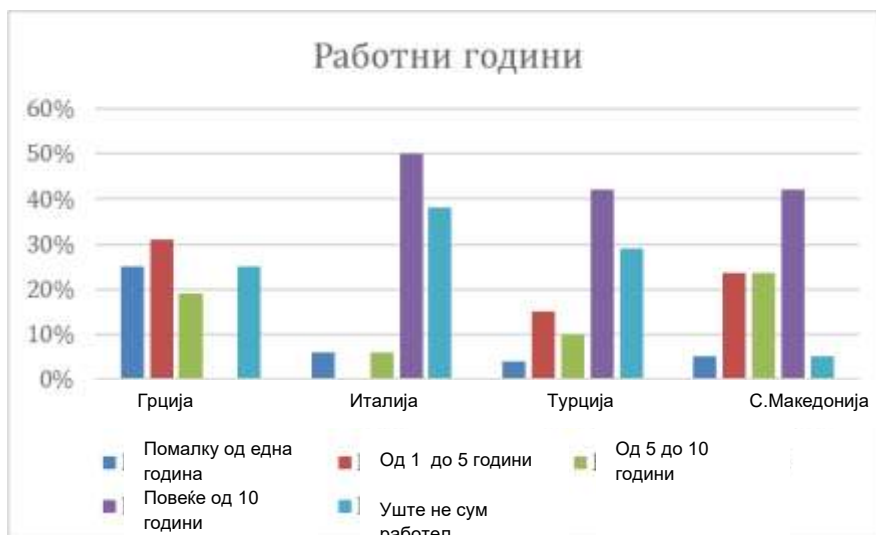

треба да се забележи дека само во Грција се чини дека има мал процент (2%) на континуирано/возрасно образование меѓу учесниците.

Слика 4.

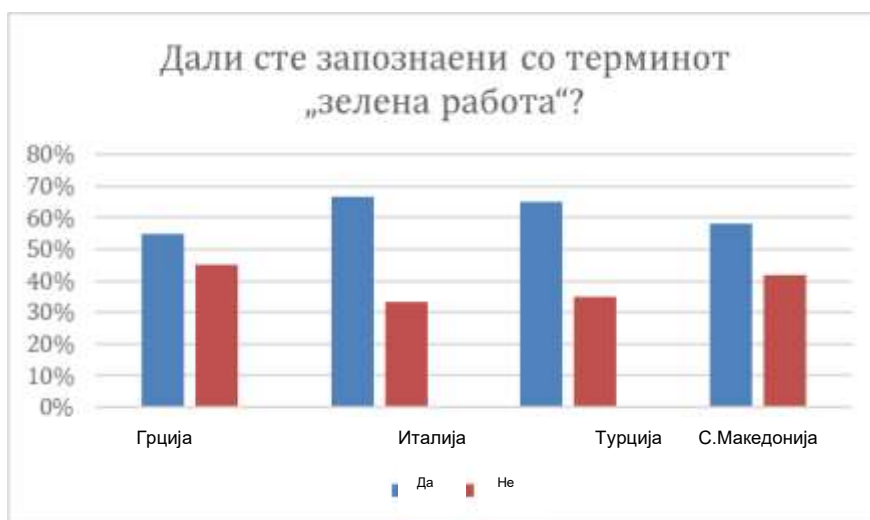
Во однос на работните години на учесниците во четирите партнерски земји, ситуацијата се чини дека е доста разновидна. Во Италија, Турција и Северна Македонија, повеќето испитаници работат повеќе од 10 години (50%, 42% и 42% соодветно), додека во Грција малку повеќе луѓе одговориле дека работат помеѓу 1 и 5 години (31%). Процентот на луѓе (веројатно млади возрасни) кои сè уште не влегле во работната сила е исто така доста висок во Италија (38%), Турција (29%) и Грција (25%), додека значително помалку во Северна Македонија (5%).

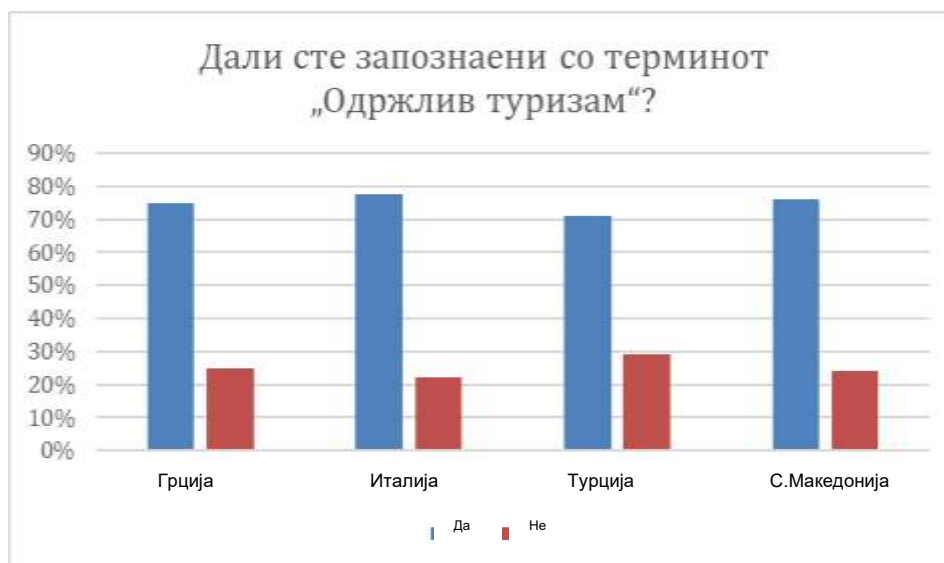
Слика 5

5.2. Запознавање со одржливи практики и сродни термини

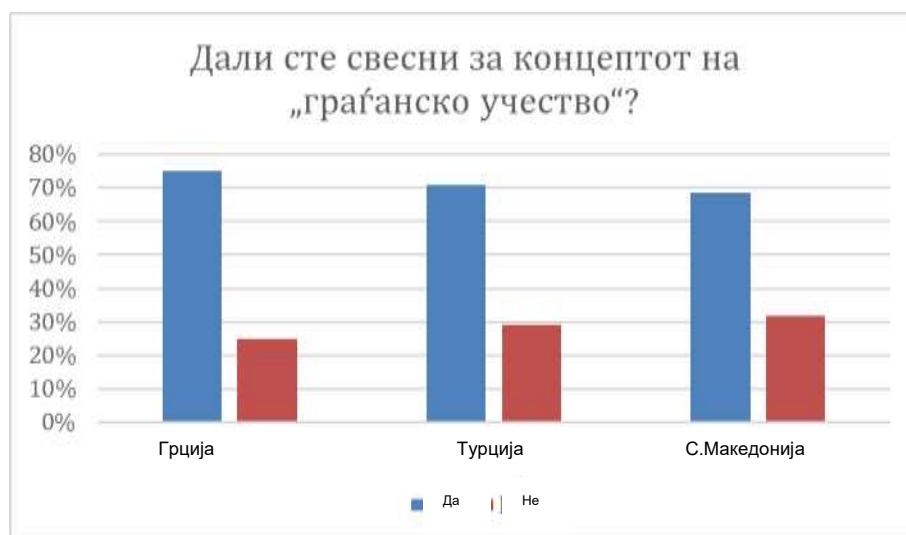
Во однос на запознаеноста на учесниците со одржливите практики и сродни термини, анкетите меѓу земјите покажаа дека повеќето учесници се запознаени со термините поврзани со одржливоста. Особено, околу 50-60% од учесниците во четирите земји беа свесни за термините „зелена работа“ (Слика 6), додека повеќе од 70% од учесниците во сите земји ги знаеја термините „одржлив туризам“ и „учество на граѓаните“ (Слика 7 и 8). Се чинеше дека термините се популарни меѓу помладите возрасни лица.

Слика 6.

Слика 7

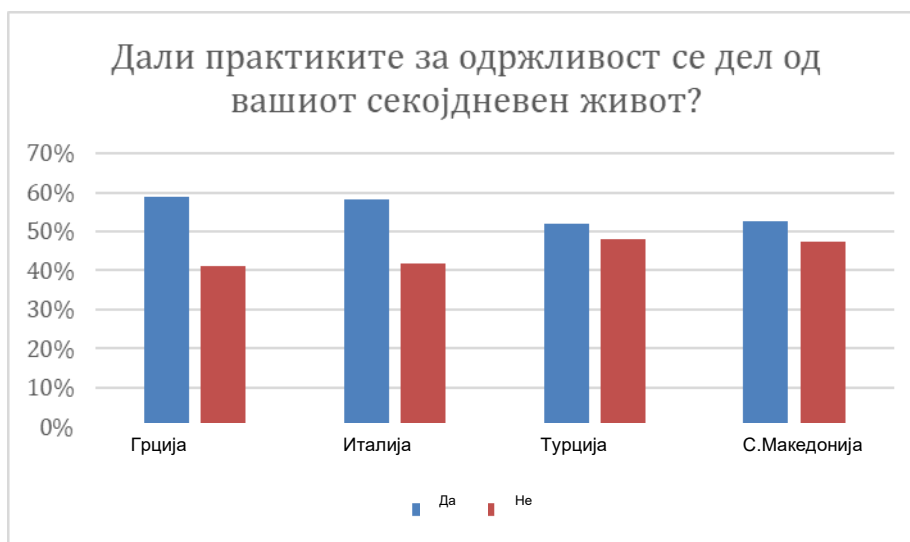
Слика 8.

Во четирите земји-партнери, повеќето учесници во истражувањето објавија дека практиките за одржливост навистина биле дел од нивната секојдневна рутина, иако разликата била незначително повисока во Турција и Северна Македонија. Најпопуларната и конзистентна самопријавена практика беше рециклирањето (најчесто отпад, но исто така беше спомената и облека), проследено со регулирање на потрошувачката на енергија и вода во домаќинството и

PREPARE | WP2 | Брошура за студии на случај и транснационални наоди

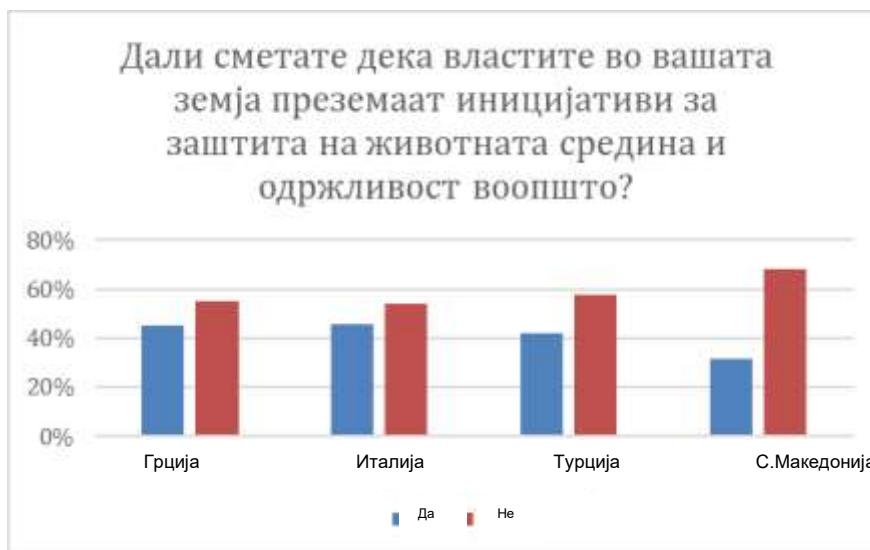
наместо тоа, свртување кон енергетски ефикасни алтернативи, заедно со користење јавен превоз или велосипеди, наспроти движење со автомобил, за намалување на емисиите на јаглерод диоксид. Беше спомената и напредната практика на урсуcling, заедно со претпочитањето на материјали од втора рака, како одговор на прекумерниот и нерегулиран конзумеризам. Преминувањето кон вегетаријанство/веганство, исто така, беше одобрено како практика за одржливост.

Слика 9

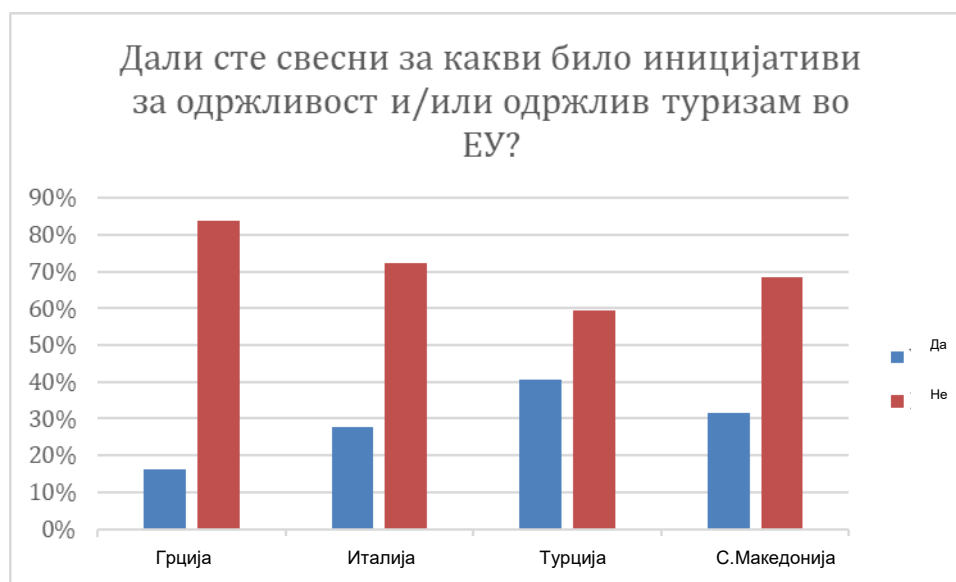
5.3. Запознавање со ЕУ и националните политики и иницијативи

Сепак, и покрај нивното запознавање со горенаведените термини, повеќето учесници не се свесни за политиките и иницијативите за одржливост и одржлив туризам ниту во нивните национални контексти, ниту во ЕУ. Покрај тоа, тие не веруваат дека нивната земја спроведува такви иницијативи, со проценти на неверување кои се движат од околу 55% во Грција и Италија, до речиси 70% во Северна Македонија (Слика 10). Во Грција, интересно, неверојатни 75% од младите се сигурни дека националните власти не преземаат таква одржливост или еколошки активности, меѓутоа, оние од примерокот кои работат во Општината се претежно на спротивен ум (57%).

Слика 10

Што се однесува до политиките за одржливост на ЕУ и иницијативите за одржлив туризам, огромното мнозинство учесници во сите четири земји, со проценти кои се движат од 60% до 84%, не се свесни за ниедна (Слика 11). Оние малкумина кои беа свесни за ваквите иницијативи главно се осврнаа на Европскиот зелен договор, Агендата 2030, пакетот „Fit for 55“, Зелената рута, Еко-етикетата на ЕУ, Европската стратегија за одржлив туризам и прекуграничната ИПА. Имено, во Грција, ниту еден учесник не беше свесен за политиките на ЕУ за одржлив туризам.

Слика 11

Во однос на нивото на знаење на учесниците за националните практики за одржливост, ова исто така се сметаше за многу ниско во сите партнерски земји, при што процентите на знаење се движеа од околу 25% во Грција, Турција и Северна Македонија, до околу 40% во Италија. Тие учесници беа во можност да ги идентификуваат ваквите практики во нивните национални контексти, како што се Чист син Парос, Проектот Тилос и PlaSTICK во Грција; PNRR (национален план за закрепнување и отпорност, следејќи ги младите од следната генерација на ЕУ), агро-фотоволтаици и сертификација за еколошка енергија, пешачки патеки на долги растојанија во Италија; Проект Мајка Земја, Стратегија за развој и патоказ на Датча, Наркој и Пасторал Вади во Турција; додека Северномакедонците не именуваа конкретни национални или локални политики и иницијативи за одржлив туризам.

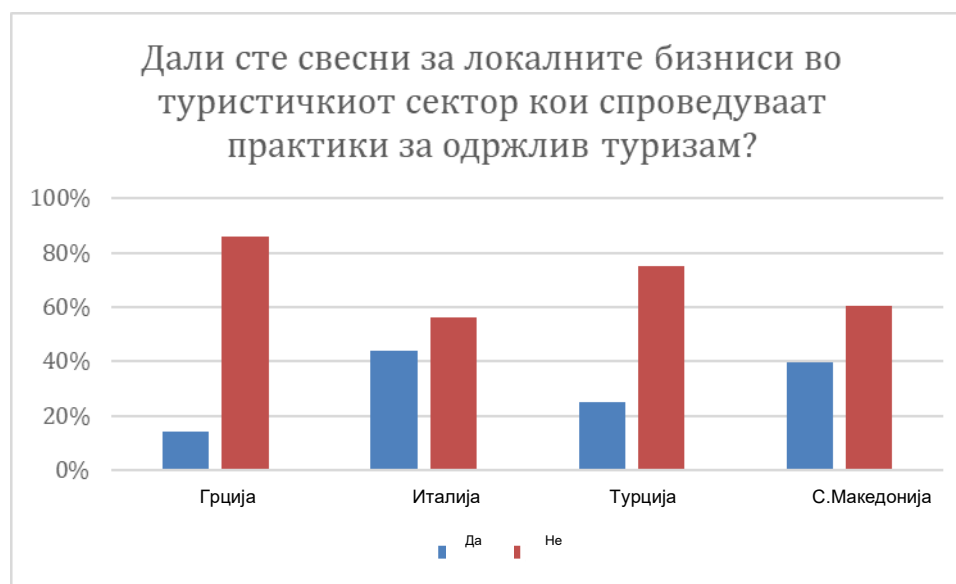

Слика 12.

Учесниците исто така беа запрашани дали се свесни за локалните бизниси кои спроведуваат практики за одржлив туризам во нивните земји, со обесхрабрувачки резултати, бидејќи огромното мнозинство од учесниците изјавија дека немаат познавање за такви бизниси (Слика 13), особено во Грција, каде негативните одговори изнесуваа 86%, по што следеше Турција, со 75%.

На прашањето за тоа за какви практики на одржлив туризам се свесни, во **Грција**, неколку учесници се фокусираа на употребата на обновливи извори на енергија, зачувување на водата и енергијата и управување со отпадот, додека други споменаа промоција на агротуризмот и локалните производи. Во **Италија**, идентификувани се иницијативи за намалување на емисиите на јаглероден диоксид и промовирање на земјоделство без хемикалии, заедно со нов круг на одржлив туризам со акцент на земјоделското наследство, намалување на потрошувачката на енергија и гас, промовирање на транспорт со ниски емисии и патување без автомобили, подигнување на свеста за намалување на отпадот и соодветни практики за отстранување (инсталирани канти за рециклирање) и соработка со локалните организации посветени на еколошката транзиција. Во **Турција**, испитаниците најмногу се осврнаа на практиките за одржлив туризам вработени во хотелите, како што се трансформација на ветерна енергија, зачувување на енергијата, производство на хидроелектрична енергија, еко-туризам, рециклирање на текстил, користење на соларна енергија и рециклирање на вода. На крај, во **Северна Македонија**, испитаниците посочија купување локални производи, промоција на јавниот превоз, одржливо управување со природните ресурси, зелени хотели, нула отпад како можни одржливи практики.

Слика 13.

Во однос на идеите и сугестиите, беа дадени многу интересни одговори, како што се вклучување на туристите во одржливиот развој преку фестивали и настани, построги контроли на

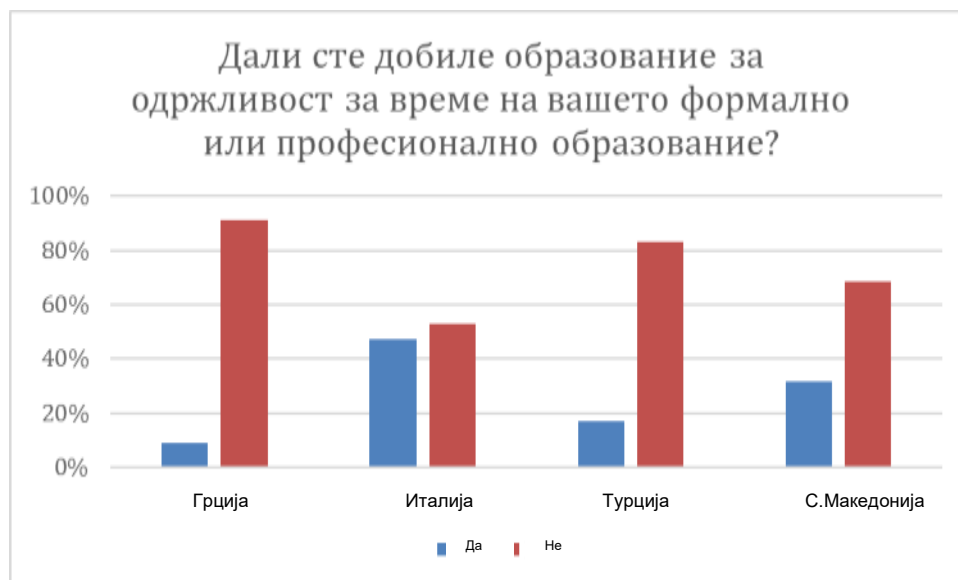

градежните и градежните стандарди, контроли на туристичките приливи и стимулации за локалните бизниси за спроведување на одржливи практики, зголемување на свеста на локалната заедница за вредноста на селата и пејзажите, промовирање на знаењето за територијата од социо-политичка и одржлива перспектива, нагласување на локалната култура, наместо стереотипните искуства, заедно со управувањето со водата и отпадот, зачувување на енергијата за хотелите, воспоставување модел на одржлива мобилност преку минимизирање на употребата на автомобили и подигнување на свеста кај младите за одржливи методи на патување.

5.4. Зелени вештини и професии

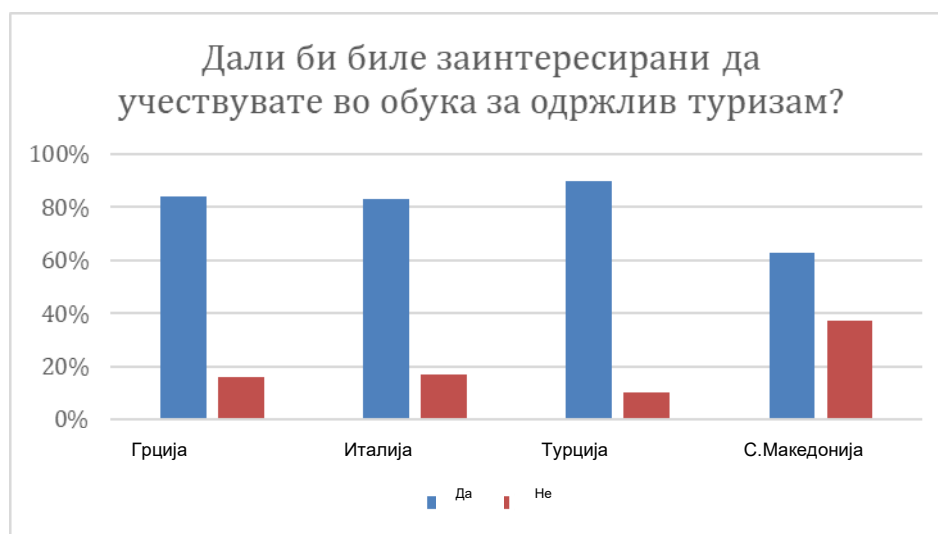
Според учесниците во истражувањето, за да може вработениот да практикува и промовира одржлив туризам, треба да поседува релативни вештини и компетенции, како еколошка свест и еко-свест, комуникациски вештини, начин на размислување за соработка, познавање на странски јазици, дигитални вештини и вештини за решавање проблеми, претприемништво и финансиски вештини, лидерски вештини, познавање на законите и регулативите за одржливост и ентузијазам за учење и воведување новитети. Креативноста, иновативноста, проактивноста, ангажманот во заедницата, локалната средина и свеста за културата исто така беа споменати како важни особини.

За да ги поседуваат овие вештини и особини, учесниците во сите (Грција, Италија, Турција – 100%) или повеќето случаи (С. Македонија - 89,5%) се согласија дека работодавачите и туристичките работници треба да добијат обука за практиките за одржлив туризам. Сепак, повеќето испитаници во четирите земји изјавија дека не добиле никаква обука за одржливост во текот на нивниот живот. Освен Италија, каде разликата беше маргинална, ситуацијата во другите земји е доста проблематична, при што 32% од испитаниците од Северна Македонија добиле релативна обука, додека соодветните бројки во Турција и Грција се уште пониски, односно 17% и 9%.

Слика 14

Од друга страна, охрабрувачки е што повеќето учесници во целина би сакале да учествуваат на курс за обука за одржлив туризам (Слика 15), со особено високи бројки на интерес забележани во Турција (90%), Грција (84%) и Италија (83%).

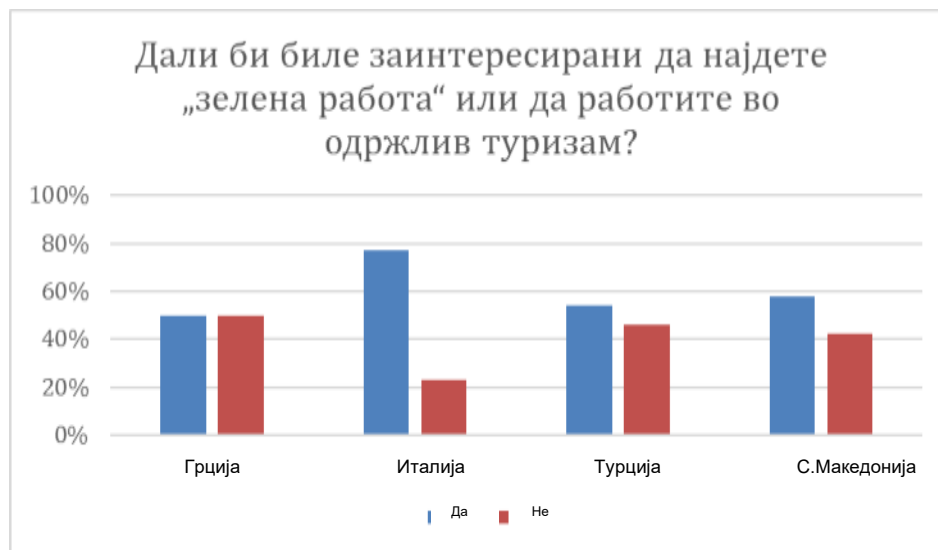

Слика 15

Друг охрабрувачки резултат од истражувањето е дека повеќето учесници во четирите земји изјавија дека би биле заинтересирани да најдат „зелена работа“ или да работат во одржлив туризам, особено оние во Италија (77%). Во Грција, иако испитаниците беа поделени 50-50, PREPARE | WP2 | Брошура за студии на случај и транснационални наоди

процентот на млади возрасни лица заинтересирани за извршување на „зелени работни места“ беше малку повисок (54%).

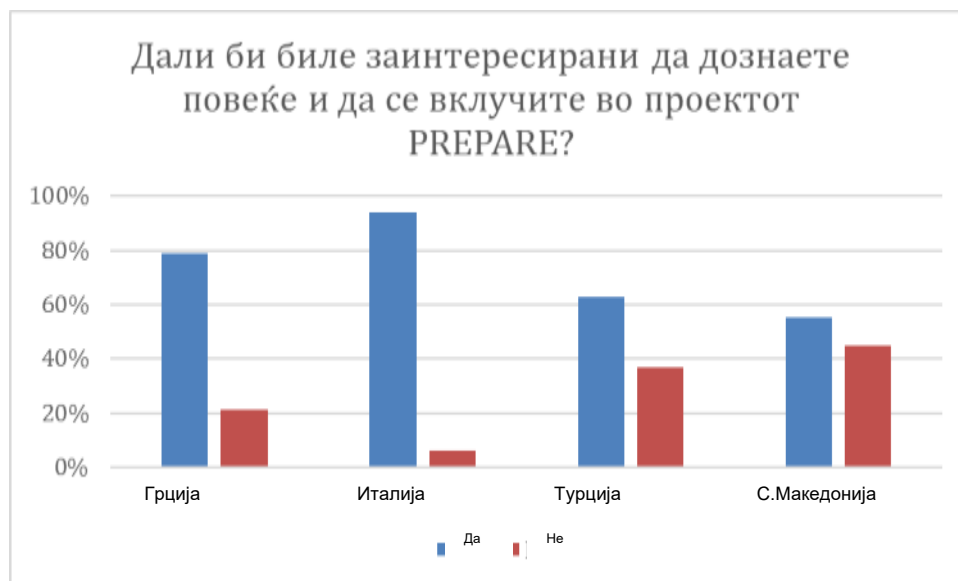
Слика 16.

Причините што би ги мотивирале учесниците да работат во зелена професија го вклучуваат позитивното влијание што би го имало врз животната средина, љубовта кон природата и поголемата интеракција со неа, изгледите за раст на секторот за зелени професии и повисоките плати. Некои луѓе, исто така, споменаа помагање на следната генерација и оставање подобар свет за нив, создавање нови можности за работа за младите и усогласување со Агендата 2030 на ОН, додека други наведоа дека придонесуваат за зелена иднина и почист свет, имаат цел поголема од работа, зголемена загриженост за климатските промени или работа во ново поле како можни мотиви.

Кога од учесниците беше побарано да наведат некои зелени професии, најпопуларните одговори беа агроном и екологист, а беа споменати и инженер за животна средина, земјоделец, шумар, водич за природни пејзажи и техничар/инженер за обновливи извори на енергија. Други примери за „зелена работа“ вклучуваат експерти за енергетско право и ефикасност, техничар за ветерни турбини, експерт за рециклирање, менаџер на проекти за животна средина, еко-консултант, менаџери за отпад, обучувачи и едукатори за одржливост, зелен архитект.

Последно, но не и најмалку важно, доста голем број учесници во истражувањето во сите партнерски земји изјавија дека би биле заинтересирани да дознаат повеќе и да се вклучат во проектот PREPARE (Слика 17), особено во Италија (94%) и Грција (79%).

Слика 17

5.5. Заклучоци

Севкупно, транснационалното истражување покажува дека, иако постои основно ниво на познавање на концептите и практиките поврзани со одржливоста, повеќето луѓе во Грција, Италија, Турција и Северна Македонија не се свесни за политиките и иницијативите што во моментов се спроведуваат, ниту на ниво на ЕУ, ниту на национално ниво. Причините за ова може да бидат затоа што нема доволно политики и иницијативи за одржливост и одржлив туризам, особено на национално и локално ниво, и дека нема доволно дисеминација и промоција на овие политики и иницијативи. Индикативен аргумент за ова објаснување, е фактот што во сите земји испитаниците не веруваа дека нивните национални/локални власти спроведуваат какви било одржливи практики/иницијативи, при што тој процент е особено висок кај помладите генерации. Сепак, анкетираниите професионалци (општински работници, едукатори за возрасни итн.) се чини дека имаат повисоко ниво на свест, веројатно поради повеќе лични и професионални искуства, како и образование.

Од друга страна, вреди да се напомене дека сите учесници низ четирите земји ја оценија обуката за практиките за одржлив туризам како многу важна за работодавачите и вработените во туристичката индустрија, а огромното мнозинство покажаа интерес за добивање обука, висока тенденција кај помладите возрасни, имајќи предвид дека најверојатно не добиле никаква релативна обука поради нивната возраст. Исто така, со оглед на тоа што повеќето учесници веќе работат, процентот на оние кои би биле заинтересирани да се занимаваат со зелена професија е висок во сите земји-партнери, иако ќе мора да постојат силни мотиви за да ги убедат да ја направат транзицијата (на пример, повисоки плати или еколошки проблеми).

Затоа е евидентно дека постои потенцијал и подготвеност да се развијат зелени вештини, обуки за одржливост, одржливи практики и зелени професии, кои треба да бидат прилагодени на потребите и аспирациите на целните групи, како и јавно да се дистрибуираат, така што ќе помогнат да се подигне нивната видливост и свест околу нив. Конечно, според собраните одговори, постои зголемен интерес за учество и вклучување во проектот PREPARE од луѓето во сите земји-партнери, што може да биде од клучно значење за досегот на проектот.

6. Повратни информации за националните работилници за ко-креација

6.1. Опис на работилниците за ко-креација

Серија работилници за ко-креирација беа организирани во четирите земји како дел од активностите на WP2, со цел да се презентира проектот и неговите цели пред општинските работници и младите возрасни лица и да се евидентираат нивните ставови за одржливост, одржлив туризам и зелени вештини и професии.

Во **Грција**, Општина Метаморфозис, со поддршка на *Symplexis* и *LATRA*, организираше 2 онлајн работилници за ко-креација, со вкупно 30 учесници (24 жени, 6 мажи), од кои 19 беа општински вработени, 7 млади возрасни лица, 2 советници за кариера, 1 академски и 1 професионалец за туризам. Првиот дел од работилниците за ко-креација вклучуваше презентации поврзани со проектот и неговите цели, додека вториот дел вклучуваше опширна дискусија со учесниците за

евидентирање на нивното ниво на знаење и нивните ставови за прашања поврзани со заштитата на животната средина, одржливиот туризам и зелените професии.

Во **Италија**, Работилницата за ко-креација се одржа онлајн; вкупно присуствуваа 22 учесници, додека дискусијата беше структурирана во два дела: презентација и одговори на онлајн прашалник, олеснета дебата. Клучните точки вклучуваа мислење на учесниците за италијанските компании кои имплементираат ветувачки практики за одржлив туризам (што прават и зошто „ветуваат“?), како да се зголеми свеста и обуката на операторите (сопственици, менаџери, прва линија) за практиките за одржлив туризам и предлози за нови практики за одржлив туризам во Италија.

Во **Турција**, 2 онлајн работилници за ко-креација што исто така ги организираа Ушак Беледијеси и Здружението за одржлив развој (СДА). Учествуваа вкупно 27 лица (12 жени, 15 мажи). Меѓу нив имаше 17 општински вработени, 8 млади возрасни лица, 1 експерт за одржливост и 1 академик. Имено, 2 од младите возрасни лица беа експерти за човечки ресурси. Почетниот сегмент на Работилниците за ко-креација вклучуваше презентации кои се фокусираа на проектот и неговите цели. Следниот дел вклучуваше опсежен дијалог со учесниците за документирање на нивните нивоа на знаење и мислења за прашања кои се однесуваат на зачувување на животната средина, одржлив туризам и зелени професии.

Во **Северна Македонија**, Есо Logic и општина Кочани организираа хибридна (онлајн и офлајн) Работилница за ко-креација, на која присуствуваа 22 лица (11 мажи, 11 жени). Повеќето учесници (16) лично се приклучија на работилницата, додека останатите 6 се приклучија на дискусијата онлајн преку Зум 12 од 22 учесници беа општински вработени од различни одделенија во Кочани и Радовиш (општини во Источниот регион), 7 беа млади возрасни лица и 3 беа воспитувачи (професори). Меѓу тие 22 учесници имаше и млади возрасни лица, како и едукатори со искуство во невладиниот сектор, во промоција на туризмот, еколошки активизам, вклучително и соработка со локалната администрација. Улогата на секој поканет учесник на работилницата не беше само да го испита своето знаење или недостатокот од него во темите, туку да се осигура дека ќе се олесни подетална дискусија и меѓусебна размена на информации/знаења.

6.2. Клучни наоди

Во однос на *концептите како што се одржливост, зелен/одржлив туризам и зелени работни места*, беше пријавена разновидност во нивото на знаење во четирите земји. На пример, во **Грција**, повеќето учесници немаа претходна изложеност на концептите на зелен туризам и зелени професии и дека во суштина нивната единствена интеракција со зелените практики е рециклирањето. Повеќето учесници немаа претходна изложеност на концептите на зелен туризам и зелени професии и дека во суштина нивната единствена интеракција со зелените практики е рециклирањето. Слична ситуација беше забележана и во **Северна Македонија**, каде што повеќето учесници не беа доволно запознаени со концептот на одржлив туризам и видоа/дискутираа за одржливиот туризам главно од финансиски одржлива перспектива. Сепак, во **Италија**, повеќето учесници (>90%) знаеја термини, како што се „зелени работни места“, „одржлив туризам“ и „учество на граѓаните“. Сите интегрирани практики за одржливост во нивниот секојдневен живот, првенствено со акции и одлуки насочени кон реализирање на локална циркуларна економија (на пример, со рециклирање и обновување на секундарни сировини). Во **Турција**, учесниците имаа генеричко познавање на концептите како што се одржливост, одржлив туризам и зелени работни места. Одржливоста генерално генерираше идеи за UNSDG, а во однос на акцијата, рециклирањето, повторната употреба и намалувањето на потрошувачката на ресурси беа главните фокуси подвлечени од учесниците. Сепак, концептите како правична дистрибуција, никој зад себе, зелена транзиција не им беа јасни на учесниците. Во однос на одржливиот туризам, учесниците имаа поконкретни идеи поради претходни искуства од одржливи практики во местата што ги посетија во нивните работни посети или одмори. Турските учесници посочија дека исто така не се свесни за кариерните патеки во одржливоста и одржливиот туризам.

Во однос на *европските и владините политики*, во **Грција**, речиси никој од учесниците не беше свесен за европските и владините политики поврзани со прашањата за животната средина, за разлика од учесниците од **Северна Македонија**, кои, генерално, беа запознаени со некои од европските и националните/локалните политики поврзани со животната средина и туризмот, како што се Зелената агенда, Агендата 2030 итн., бидејќи нивното запознавање со политиките и програмите главно произлегуваше од нивното претходно искуство во невладиниот сектор, во бизнисите поврзани со темите на дискусија и/или тековните медиумски кампањи. Слична

PREPARE | WP2 | Брошура за студии на случај и транснационални наоди

ситуација може да се види и во **Италија**, каде што повеќето учесници се согласија дека властите во нивната земја преземаат иницијативи за заштита на животната средина и одржливост воопшто, но значителен дел не беа свесни за иницијативите за одржливост или одржлив туризам на ниво на ЕУ. Оние кои беа свесни споменаа: ЦОР, Агенда 2030, *Farm-to-Fork*, *FitFor55*, Зелен договор. Во однос на италијанските национални иницијативи, беа наведени: Заедничка земјоделска политика 2023-2027, субвенции за туризам и одржливо земјоделство, политики за домашна енергетска ефикасност, одделна наплата, обновливи енергии. Во **Турција**, од друга страна, учесниците можеа да ги наведат кампањите како што е „Кампањата за нула отпад“, но не ги споделија политичките и законските рамки на локално ниво. Во однос на европската политика/правните рамки поврзани со прашањата за животната средина и одржливоста, турските учесници ги наведоа целите за одржлив развој, Зелениот договор на ЕУ и Механизмот за прилагодување на јаглеродните граници (CBAM), но сепак беа скептични во врска со нивната соодветна имплементација и структури за известување во земјата.

Што се однесува до **локалните иницијативи и активности**, грчките учесници споменаа образовни програми за ученици за рециклирање, социјални задруги активни во рециклирањето на маслото за готвење од бизнисите, програма за обука на невработени лица да станат планински водичи, општински зеленчукови градини и организација која има за цел мапирање и одржување на патеките на Андрос. Додека во **Северна Македонија** програмите за обука за мапирање на патеки низ регионот Малеш-Пијанец, обуката за планинарски водичи, за е-отпад и воопшто за рециклирање, за рурален/традиционален туризам итн., беа споменати како достапни можности што им се нудат на младите. Во **Италија**, учесниците се осврнаа на италијанските претпријатија ангажирани во практиките за одржлив туризам, како што се хотелиерите во Трентино Алто Адиџе, агритуризмот во Тоскана, локалните конзорциуми за храна (Долина на храна, Парма) кои промовираат локални и еколошки производи, некои општини и хотелски здруженија во Трентино кои промовираат објекти за мобилност (на пр., електрични велосипеди за кратки патувања и менаџери на плажа во Саленто кои промовираат намалување на отпадот и употреба на шишиња и извори за повторна употреба за нивно полнење. Конечно, во **Турција**, беа споменати иницијативи како што се Синото знаме, сертификатот за одржлив туризам на Министерството за култура и туризам во Турција, предупредувања или инфографици во хотелските соби за потрошувачката на

ресурси во хотелот (на пр., крпи, вода итн.), избор на локални производи или производи без суровост во хотелите, употреба на електрични автомобили, поттикнување на употребата на велосипеди, при што учесниците истакнаа дека туристичките институции генерално не ја користат одржливоста како дел од нивните реклами.

Заедничките **проблеми и предизвици** во спроведувањето на горенаведените активности/иницијативи вклучуваа ограничено финансирање или немање средства обезбедени по завршувањето на европската програма за финансирање, недоволно знаење за планирање, организирање и координирање на акцијата и неприфаќање/учество од страна на локалната заедница. Исто така, беа споменати недостаток на обучени професионалци и можности за обука, недостаток на одделенија за туризам во рамките на општините, недостаток на конзистентност во проектите спроведени од следната избрана администрација. Исто така, беа споменати тешкотиите во спроведувањето на практиките за одржливост во туризмот, вклучувајќи хроничен недостаток на работна сила, одржување на високи притисоци врз вработените, ниски економски понуди кои негативно влијаат врз еколошката свест на вработените. Исто така, беше истакнато дека туристичките професионалци генерално се свесни за практиките за одржливост главно поради побарувачката за одржливост од клиентите и пазарот; многу менаџери се сметаат за отпорни на промени во однесувањето, работејќи под огромен притисок од економските фактори.

Во однос **на обуките за вештини** поврзани со одржливоста и зелениот туризам, поголемиот дел од **грчките** учесници не добиле таква обука, а повеќето не биле свесни за професионалните можности што можат да произлезат од зелените вештини, при што повеќето учесници имале потешкотии да го разберат концептот на „зелена професија“. Исто така, беше објавено дека, иако општините имаат Центри на заедницата и Канцеларии за труд за да им помогнат на невработените лица во нивното барање работа, не постои специфична ориентација во врска со обуката за зелени вештини или наоѓање работа во зелените сектори. Слично на тоа, во **Северна Македонија**, учесниците не беа запознаени со зелените професии достапни во земјата, додека малкумина споменаа дека во земјата недостасува јасна рамка базирана на зелени компетенции, како и програми за зелени вештини. Сепак, сите учесници се согласија дека зелените вештини и работни места треба да се промовираат поинтензивно и дека институциите, бизнисите, невладините организации, училиштата итн., треба да придонесат за создавање и унапредување на

овие професии кај младите, а особено нивните придобивки. Истото важи и за **италијанските** учесници, кои се согласија дека вработените во туристичкиот сектор треба да добијат обука за практики за одржлив туризам, но само неколкумина всушност добиле таква обука за време на училишното или професионалното образование. Сепак, повеќето од нив би биле заинтересирани да учествуваат во програми за обука на теми за одржлив туризам. Во **Турција**, учесниците споменаа дека добиле приватна обука за пермакултура и управување со отпад, додека други се осврнаа на внатрешна обука и учество во симпозиумите на Министерството за животна средина, урбанизација и климатски промени на Република Турција. Сепак, повеќето турски учесници пријавија дека не добиле обука на овие теми, во согласност со претходните наоди во другите три земји.

Беа идентификувани **потребните вештини и знаења** што вработениот мора да ги има за да го практикува и промовира одржливиот туризам како: познавање на принципите за зачувување на животната средина, способност за ангажирање и почитување на локалните култури и заедници, вештина во одржливото управување со ресурсите за одржлив туризам, вклучувајќи ги и придобивките за локалните заедници, проследено со способноста за користење електрични машини и автобуси, познавање на протоколи за надворешни евалуации и самоевалуации за постигнатото ниво на одржливост (за континуирано подобрување).

Беше утврдено дека преминувањето кон зелени работни места е неопходно и корисно. Некои споменаа дека секоја професија може да има „зелен аспект“ и дека е важно да се има обука во оваа област. Исто така, беше споменато дека е важно обуката за зелена професија да ги земе предвид постојните вештини и компетенции, особено кога станува збор за нискоквалификувани лица, бидејќи тоа ќе го олесни вклучувањето на лицата од ранливите социјални групи. Исто така, беше истакнато дека одржливиот туризам може да го подобри и квалитетот на животот на заедницата. Дел од испитаниците истакнаа дека би сакале да имаат службеник/консултант за зелена економија и заштита на животната средина во нивната општина и дека треба да се обезбеди обука за сите вработени, така што секое одделение на општината да води сметка за одржливоста.

За да се зголеми свеста и обуката за одржливост на сите нивоа, се дискутираше за следните идеи:

- бесплатна обука, задолжителна за оние кои започнуваат нови туристички активности или услуги, за придобивките од одржливиот туризам за нивните бизниси и заедници, во соработка со истражувачки центри, невладини организации и здруженија;
- нови, воннаставни, искусвени и курсеви за обука засновани на случај за операторите и учениците во СОО, вклучувајќи, на пример, семинари, состаноци, во ниски туристички сезони, вклучувајќи мали „кругови за учење“ за да се покажат конкретните предности на практиките за одржливост;
- создавање на нови услуги за информатичка поддршка и структурна интеграција во корист на интермодалноста;
- поттикнување на интервенции за ширење на добри практики (заштеда на енергија и вода, јавен превоз), вклучувајќи и информативни кампањи на сите комуникациски канали;
- иницијативи за тур-операторите да станат „амбасадори“ на одржливи практики кон заедницата и училиштата (на пример, обучувачи или „надворешни експерти“ во основното училиште), во соработка помеѓу операторите и раководителите на училиштата;
- иницијативи за оценување на примената на принципите за одржливост или мерење на одржливоста.

6.3. Заклучоци и клучни предизвици

Како заклучок, нивото на знаење на учесниците за постојните европски и национални зелени политики, како и нивото на запознаеност со концептот на „зелени работни места“, „одржливост“ и „одржлив туризам“ варира во секоја земја, при што италијанските учесници се појавуваат поинформирани за прашањата што се разгледуваат. Ова се рефлектираше и во истражувањето реализирано преку користење на прашалници во четирите земји-учеснички. Преку дискусијата и споменатите примери во врска со локалните иницијативи, функционирањето на општините и личните искуства на учесниците, произлегува дека постојат заеднички проблеми и предизвици во однос на спроведувањето на зелените иницијативи и унапредувањето на зелените професии, кои можат да се сумираат на следниов начин:

- Недоволна обука на општинските вработени одговорни за одржливост и/или иницијативи за одржлив туризам, што доведува до недоволно планирање и организација и слаби резултати.
- Недостаток на долгорочно финансирање / неуспех да се обезбеди одржливост на иницијативите што доведува до нивно предвремено прекинување.
- Недостаток на информации на младите за спроведувањето на иницијативите.
- Недостаток на вклученост на локалната заедница во иницијативите што доведуваат до неприфаќање/неучество на заедницата.
- Не вклучувајќи зелени вештини и стручна обука во општинските канцеларии за труд.
- Несоодветни информации што им се даваат на младите за зелените работни места и можностите што ги нудат/Младите возрасни не се свесни за начините да бидат вклучени во зелениот туризам, зелените работни места.

7. Национални студии на случај

7.1. Грција

Со цел дополнително да се испитаат начините на кои заштитата на животната средина и развојот на туризмот можат да одат рака под рака, партнерите во проектот во Грција бараа конкретни примери на иницијативи кои ги комбинираат одржливоста на животната средина и развојот на туризмот. За идентификација на овие студии на случај, партнерите спроведоа деск истражување и поканија експерт/академик во туризмот да се консултира со нив. Од идентификуваните студии на случај, следните две беа избрани како најдобри примери:

Име на студија на случај:	<i>Clean Blue Paros</i> (Чист син Парос)
Држава:	Грција

Краток опис:

Clean Blue Paros е иницијатива на меѓународната организација *Common Seas*, во соработка со Општина Парос, БАТ, Фондот за зачувување на Кикладите, *WWF* и *Hellenic Recovery Recycling Corporation*, која се спроведува на грчкиот остров Парос од 2019 година, со цел да се минимизира и на крајот да се елиминира употребата на пластика за еднократна употреба, со што ќе се исчистат пејзажите, бреговите и морињата на островот. Горенаведената иницијатива се спроведува во три фази, истрага, интервенција и влијание. Фазата на истрага вклучува спроведување на морски, отпадни и социјални ревизии за да се идентификува постојната ситуација во врска со количината на пластичен отпад на островот и во морето и да се евидентираат ставовите на локалната заедница за употребата на пластика. Овие ревизии се вршат со помош на волонтери кои прво биле обучени од координаторите на иницијативата. Всушност, до 2021 година беа обучени 185 волонтери. Податоците од ревизиите се користат за дизајнирање и прилагодување на спроведените интервенции за исполнување на целите на *Clean Blue Paros*, а тоа се следниве 7:

- *Clean Blue Business* (Чист син бизнис): над 100 бизниси се обврзаа да го намалат својот пластичен отпечаток со *Clean Blue Paros*, обезбедувајќи им консултантски услуги и податоци за нивниот напредок и влијание
- Пијте вода од чешма: кампања за промовирање на употребата на водата од чешма на островот за да се намали употребата на пластични шишиња за вода
- *Ocean Plastics Academy* (Академија за океанска пластика: едукативен водич со активности насочени кон мотивирање на учениците да ја намалат употребата на пластика. Повеќе од 500 наставници веќе се обучени за користење на водичот и до нив се стигнати околу 2500 ученици
- Проектот *GOPA*: кампања за гемификација за да се запре фрлањето на отпушоци од цигари (*gora/yolta* на грчки) во животната средина
- Јадења во заедницата: употреба на метални садови за повеќекратна употреба на настани во заедницата
- Работилници за пластични кеси: иницијатива за промовирање на употребата на рачно изработени пластични кеси направени од рециклирани материјали со цел намалување на употребата на пластични кеси. Како дел од иницијативата веќе се обучени 60 волонтери
- Подобрување на управувањето со отпадот: проект за оптимизирање на управувањето со отпадот низ целиот остров, со цел да се зголеми рециклирањето и да се намали депонијата.

По фазата на интервенција е фазата на влијание која има за цел да реплицира и да ја прошири добрата практика. Како дел од оваа фаза и покрај активниот ангажман во медиумите и социјалните медиуми (над 200 медиумски исечоци и 200000 достигнувања преку објавите на социјалните медиуми) *Clean Blue Paros* разви 25 алатки за поддршка на другите заедници кои сакаат да станат „Чисти сини“ и 4 владини предлози за борба против загадувањето со пластика.

Трендови и потенцијални

Намалувањето на употребата на пластика сега е приоритет како на европско ниво по усвојувањето на ЕУ директивите за пластика за еднократна употреба, така и на

<p>придобивки од оваа студија на случај</p>	<p>национално ниво со инкорпорирање на горенаведените директиви во грчкото законодавство. Покрај тоа, друг приоритет е управувањето со отпадот од отпушоците од цигари, бидејќи од 2030 година тутунските компании ќе мора финансиски да придонесат во овој процес. <i>Clean Blue Paros</i> одговара директно на горенаведените приоритети бидејќи намалувањето на употребата на пластика е една од нејзините главни цели и преку проектот <i>GOPA</i> се води борба и против загадувањето од отпушоците од цигари. Всушност, извештајот за 2019-2021 година покажува дека веќе има значително позитивно влијание врз животната средина на островот. Понатаму, според Европскиот зелен договор, Европската унија го промовира зелениот туризам преку, меѓу другото, поттикнување на бизнисите да станат позелени, поддршка на развојот на зелени вештини и поттикнување на употребата на статистички податоци и податоци за подобро управување со животната средина. Тие се спроведуваат во пракса во <i>Clean Blue Paros</i> преку учество на бизнисите во иницијативата, редовни ревизии и извештаи и обука на претприемачи, волонтери, наставници и студенти. Конечно, <i>Clean Blue Paros</i> придонесува за севкупното подигнување на свеста за прашањата поврзани со животната средина, како преку активно вклучување на локалната заедница, така и преку промоција на иницијативата и нејзините резултати.</p>
<p>Како може да се користи/ пренесе оваа студија на случај</p>	<p><i>Clean Blue Paros</i> може да се спроведе во крајбрежните заедници/области со (висока) туристичка активност бидејќи вклучува и активности за заштита на брегот/морето и активно учество на туристичките бизниси. Всушност, <i>Clean Blue Paros</i> разви и состави 25 алатки кои се користат во Парос и може да се применат во други заедници. Вреди да се напомене дека иницијативата „Чисто сино“ веќе е пренесена во странство, бидејќи Заедничките мориња веќе ги спроведуваат „Чисти сини Малдиви“ и „Чиста сина Индонезија“. Ова покажува дека оваа иницијатива може да се спроведе и во поголеми заедници од Парос. Иницијативата, исто така, вклучува активности кои би можеле да се спроведат во области кои не се крајбрежни (на пр., работилници за чист син бизнис или чанти), бидејќи намалувањето на употребата на пластика за еднократна употреба би било корисно во која било област. Конечно, <i>Clean Blue Paros</i> е многу добра студија на случај бидејќи ги комбинира заштитата на животната средина, развојот на зелените вештини и активното учество на локалната заедница.</p>
<p>Линк до веб-страницата:</p>	<p>https://commonseas.com/countries/clean-blue-paros</p>

Извори: (Common Seas - Заедничка мориња, н.д), (Европска Комисија, н.д.)

<p>Име на студија на</p>	<p>Погодно за велосипеди</p>
---------------------------------	------------------------------

случај:	
Држава:	Грција
Краток опис:	<p>Етикетата „Погодна за велосипеди“ е иницијатива на грчката непрофитна организација <i>NATTOUR</i>, во соработка со Грчкото друштво за заштита на природата (ЕЕРФ) и поддржана од <i>Travel Media Application</i> и <i>Bikemap</i>, која беше лансирана во 2017 година со цел заштита на животната средина преку развој на велосипедски туризам. Активностите „Погодна за велосипеди“ функционираат под покровителство на Министерството за туризам и Министерството за животна средина и енергетика.</p> <p>Преку ознаката „Погодни за велосипеди“, се создава мрежа на хотели и општини/туристички дестинации погодни за туристи-велосипедисти, со цел да се привлечат туристи кои или би сакале да истражуваат делови од Грција со користење на нивниот велосипед како средство за транспорт или едноставно би сакале да го користат својот велосипед за кратки возења околу нивниот хотел за време на одморот. Хотелите и општините/туристичките дестинации кои имаат намера да станат дел од мрежата „<i>Bike Friendly</i>“ мора да исполнуваат сет на меѓународно признати критериуми кои исто така се објавени на веб-страницата на иницијативата. Во исто време, мрежата вклучува партнери/фирми кои обезбедуваат услуги за изнајмување велосипеди, техничка поддршка/поправки, велосипедски тури итн. Досега, 24 бизниси, 124 хотели и 8 општини (Кос, Хиос, Александрополис, Ретимно, Скијатос, Лерос, Едеса, Аристотелис на Халкидики) се членки на мрежата „<i>Bike Friendly</i>“.</p> <p>Паралелно со создавањето на мрежата, иницијативата „<i>Bike Friendly</i>“ разви онлајн курс, преку кој учесниците можат да се сертифицираат како „Грчки специјалисти за велосипеди“. Грчкиот велосипедски специјалист е курс/сертификација за велосипедски туризам во Грција и е наменет за независни туристички агенти, туристички агенции и тур-оператори. Со приклучување на едукативната платформа, учесниците ќе имаат можност да се информираат за можностите и придобивките од велосипедскиот туризам во Грција и да ги откријат сертифицираните „<i>Bike Friendly Hotels</i>“ и „<i>Bike Friendly Partners</i>“ низ цела Грција. Корисниците кои успешно ќе ја завршат програмата за обука ќе добијат сертификат „<i>Greek Bike Specialist</i>“ и ќе имаат право да организираат патувања за своите клиенти во регионите на Грција погодни за велосипеди, во соработка со членовите на мрежата „<i>Bike Friendly</i>“ (хотели и велосипедски бизниси).</p>

Трендови и потенцијални придобивки од оваа студија на случај	<p>Транспортот/мобилноста е главен извор на загадување на животната средина, бидејќи емисиите од транспортот сочинуваат 25% од вкупните емисии на стаклена градина и, според Зелениот договор на ЕУ, Европската унија има за цел да ги намали нето емисиите на стаклена градина за најмалку 55% до 2030 година во споредба со 1990 година. Поради оваа причина, и за промовирање на зелениот туризам, ЕУ разви „Стратегија за одржлива и паметна мобилност“ и акциски план за минимизирање на емисиите на стаклена градина. Иницијативите како што е „Bike friendly“, исто така, можат да придонесат за оваа насока, бидејќи ја промовира употребата на велосипеди или како средство за транспорт до дестинацијата или по пристигнувањето на дестинацијата, со што се намалува употребата на повеќе загадувачки транспортни средства како што се автомобилите.</p> <p>Исто така, како што споменавме во претходната студија на случај, ЕУ поддржува практики кои ги прават бизнисите позелени, како и развој на зелени вештини. Горенаведените се исто така подобрани во иницијативата „Bike friendly“ како преку учеството на хотели и бизниси во нејзината мрежа, така и преку развојот на програмата/сертификацијата за обука „Грчки специјалист за велосипеди“. Последно, но не и најмалку важно, користењето велосипед наместо автомобил ги доближува луѓето до природата и затоа придонесува за подигнување на свеста за еколошките прашања.</p>
Како може да се користи/ пренесе оваа студија на случај	<p>Горенаведената иницијатива лесно би можела да се спроведе во други земји или региони, бидејќи секој хотел, бизнис или општини кои ги исполнуваат критериумите, кои се меѓународни, би можеле да учествуваат во слична мрежа. Важен елемент за успехот на иницијативата ќе биде комуникацијата/промоцијата да ги запознае засегнатите страни и да ги убеди потенцијалните учесници во мрежата дека нивното вклучување во мрежата ќе ја зголеми видливоста и ќе го зајакне туризмот. Како и во случајот со Грција, министерствата за туризам на секоја земја, исто така, би можеле да ја поддржат иницијативата. Програмата за обука може да се пренесе и во други земји, иако е можно да бидат потребни адаптации во зависност од потребите, специфичностите и предизвиците во секоја земја. Но, особено во земјите кои немаат „велосипедска култура“, тоа може да има уште поголемо влијание.</p>
Линк до веб-страницата:	https://www.bikehotels.travel/en/

Извори: (Bike Friendly, н.д.), (Европска Комисија, н.д.)

За време на истражувањето за идентификување на соодветни студии на случај, партнерите во проектот во Грција, исто така, ги детектираа следниве добри практики кои би можеле да се применат во други земји во контекст на промовирање на одржливост и зелен туризам.

Име на студија на случај	Линк до веб-страницата:
<i>Just Go Zero Tilos</i>	https://www.justgozero.com/tilos
<i>Sustainable Sailing Greece</i>	https://sustainablesailinggreece.com
<i>Paths of Greece</i>	https://www.pathsofgreece.gr/en
<i>Sani Resort Zero Carbon Footprint Project</i>	https://sani-resort.com/gr/%CE%B1%CE%B5%CE%B9%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%B1/zero-carbon-footprint-project
<i>Mikro Papigo Eco Living</i>	https://www.mikropapigo.gr/pages/sustainability
<i>Smart Trikala</i>	https://trikalacity.gr/en/smart-trikala

7.2. Италија

Во Италија, студиите на случај се одликуваа со зголемување на нивоата во способностите за управување: од индивидуална иницијатива до ниво на општинска администрација, до ниво на провинциска администрација. Имено.

- Ниво на индивидуална иницијатива: *ALLA RISCOPERTA DELLE FONTI PERDUTE* (Повторно откривање на изгубените извори)
- Локално ниво: *LA VARIANTE DEL CAMMINO DELLA VIA DI FRANCESCO* (Варијанта на патот Св. Францис)

- Ниво на провинција: Стратегија TURNAT - стратегија за одржлив туризам на заштитените подрачја (на автономната провинција Тренто)

Име на студија на случај:	ALLA RISCOPERTA DELLE FONTI PERDUTE (повторно откривање на изгубените извори/фонтани)
Држава:	Италија (Селци)
Краток опис:	<p>Проектот „Повторно откривање на изгубените извори“, промовиран од Општина Селци, имаше за цел откривање и регенерирање на историските извори и фонтани на градовите, осмислувајќи ја водата како суштински и неопходен елемент за сите форми на живот и како приказна за минатите и старите генерации.</p> <p>Проектот ги вклучува општествените вредности со посебен осврт на:</p> <ul style="list-style-type: none"> - развој на агрегација на заедницата (особено форми на младинско здружување) - подобрување на културната или социјалната понуда - унапредување на традиционалните практики - подобрување на урбаните и зелените простори со еколошка и пејзажна вредност. <p>Истовремено, промовиран е капацитетот за унапредување на економско-продуктивното ткиво, особено развојот на локалните производи, традиционалните активности и знаења, локалните синџири на снабдување и новите форми на здружување или претприемништво (особено младите).</p>
Трендови и потенцијални придобивки од оваа студија на случај	<p>Покрај повторното пронаоѓање на изгубените извори, направен е и дополнителен обид за обновување и преуредување на просторите во кои се наоѓаат, а тоа се вистински зелени површини со карактеристична еколошка и пејзажна вредност, кои се карактеризираат со особена вегетација. Збирот на овие два аспекти, односно оној на изворите и оној на околните места, создаде одлучно фасцинантно сценарио, пресоздавајќи атмосфера на интерес како за младите денес, така и за оние кои живееле во минатото.</p> <p>Предлогот отвора можност за развивање на широко општествено учество во унапредувањето на територијата, со цел создавање на зелена економија преку комбинирање на традиционалните знаења за пчеларството со обновувањето на историските изворни води.</p>
Како може да се користи/ пренесе оваа студија на случај	Обновувањето на историските локалитети и античките ситуации на нивната употреба може да биде интересен знак за други контексти, каде што можеби историските локалитети и придружните практики се изгубени или заборавени.
Линк до веб-страницата:	https://www.laclessidraaps.it/inaugurazione-del-progetto-alla-riscoperta-delle-fonti-perdute-sabato-2-aprile-2022-alle-ore-1500/

Име на студија на случај:	LA VARIANTE DEL CAMMINO DELLA VIA DI FRANCESCO (варијантата на патот Свети Францис)
Држава:	Италија (Селци)

Краток опис:	<p>Иницијативата презентирана од Синдикатот Нова Сабина (чиј член е општина Селци) има двојна цел да ја промовира Сабина Тиберина, област на средновековни села, и нејзините семејни бизниси и локални производи. Работата извршена во последниве години на културните маршрути (антички рурални патишта кои сè уште го поврзуваат со Рим) помага да се подигне свеста кај локалните заедници и посетителите за одговорен и одржлив туризам и фер, солидарна и почитувана трговија.</p> <p>Областите на интервенција во кои е фокусиран проектот се:</p> <ol style="list-style-type: none">1. унапредување на културното, уметничкото и монументалното наследство2. поддршка на културните активности, со посебен осврт на унапредување на изложбите, конвенциите и конференциите3. Промоција на конзервацијата и валоризацијата на традициите и обичаите на локалните заедници4. заштита и подобрување на животната средина, пејзажот, природното наследство во сите негови специфичности и биолошка разновидност5. развој и поддршка на обесправените територијални области, со посебен осврт на малите општини, руралните и планинските области, со цел промовирање на претежно планинска рурална територија, унапредување на работата и производството на локални фарми6. валоризација и промоција на типични производи и локални ракотворби7. економски развој и подобрување на квалитетот на живот на населението, врз основа на реалните потреби и струки на различните области8. промоција на туристичката понуда.
Трендови и потенцијални придобивки од оваа студија на случај	<p>Потенцијалите на проектот вклучуваат:</p> <ol style="list-style-type: none">I. унапредување на главната францисканска патека за аџилак која поминува низ голем дел од територијатаII. промовирање на квалитетот на своите производи и претпријатија на сè уште малку истражен пазар со голем потенцијал, оној на најлесно достапните општини во РимIII. проширување на понудата кон меѓународниот туристички пазар.
Како може да се користи/ пренесе оваа студија на случај	<p>Овој случај илустрира пример кој може да се реплицира на друго место за тоа како да се дејствува врз три лоста на локалниот развој</p> <ol style="list-style-type: none">1. Оригиналност на културното наследство, поддршка на културните активности (како што се локалните производи и ракотворби) и славење на традициите на локалните заедници.2. Природно наследство, заштита и подобрување на пејзажите и агробиолошката разновидност.4. квалитет на живот за жителите и туристите, поддршка на балансиран економски развој и услуги.
Линк до веб-страницата:	<p>https://www.camminodifrancesco.it/camminodifrancesco/direttrice-tiberina-tappa-04-selci-farfa/</p>

Име на студија на случај:	Стратегија ТУРНАТ - Стратегија за одржлив туризам на заштитените подрачја
Држава:	Автономна покраина Трентино, Италија
Краток опис: (минимум 300 зборови)	<p>TurNat е стратегијата за одржлив развој на туризмот за целиот систем на заштитени подрачја во Трентино, со цел интегрирање и активирање на синергиите помеѓу заштитата на биолошката разновидност, туризмот и земјоделството.</p> <p>Проектот, развиен во 2013/2014 година, беше замислен како партиципативен процес, координиран и базиран на одговорноста на вклучените актери.</p> <p>Поаѓајќи од веќе воспоставените иницијативи на териториите, проектот има за цел да ги активира и поддржи формите на локален развој на партиципативен и одржлив начин. Целта беше да се систематизира провинциска понуда на автентичен, достапен, бавен, природен и употреблив туризам во текот на целата година, задоволувајќи ги потребите на тие туристички текови со силна чувствителност на животната средина и заинтересирани за откривање на уникатноста и специфичноста на природниот и културниот биодиверзитет на Трентино.</p> <p>Специфични цели на стратегијата TURNAT:</p> <ul style="list-style-type: none">• да се шири одржлив пристап кон туристичкиот развој на териториите на Трентино и кон управувањето со туристичките текови (во просторна и временска смисла)• да се избегне политичката, еколошката и туристичката фрагментација на заштитените подрачја на Трентино и на тој начин да се унапредат како дифузен систем• унапредување на природното и културното наследство на иновативен начин и фаворизирање на синергиите помеѓу туризмот, земјоделството и заштитата на биодиверзитетот;• поттикнување на свесно, избалансирано и одржливо користење и уживање во овие наследства;• намалување на конфликтите во врска со користењето на ресурсите во контекст на туризмот, културата, земјоделството и аспирациите на локалните заедници во области со висока природна и културна вредност.
Трендови и потенцијални придобивки од оваа студија на случај	<p>Една од најважните алатки за спроведување на стратегијата TurNat беше сертификацијата на заштитените подрачја со Европската повелба за одржлив туризам, изготвена од Еуропагс. Во 2019 година сите заштитени подрачја се сертифицирани. Затоа, Трентино може да смета на повеќе од една третина од површината каде што се тестираат и спроведуваат активности за одржлив туризам. Иницијативи подготвени да се шират низ остатокот од покраината, дури и надвор од заштитените подрачја.</p> <p>Европската повелба за одржлив туризам во заштитените подрачја (CETS) е развиена во 1991 година од страна на Федерацијата Еуропагс. Сертификацијата се доделува преку</p>

	<p>независен процес на проверка. До денес има 37 сертифицирани италијански заштитени подрачја, вкупно 91 во Европа.</p> <p>Повелбата промовира дефинирање и препознавање на добри практики во развојот и управувањето со одржливиот туризам во заштитените подрачја на Европа, кои често се загрозувани од притисокот на туристичките текови.</p>
<p>Како може да се користи/ пренесе оваа студија на случај</p>	<p>Сертификацијата на заштитените подрачја со Европската повелба за одржлив туризам може да се шири низ други провинции и региони, дури и надвор од заштитените подрачја.</p> <p>Покрај тоа што е референца за туристичката политика на заштитените подрачја на Европската унија, CETS претставува важна можност за парковите да разговараат - како на локално ниво, така и помеѓу заштитените подрачја - за прашања кои ги надминуваат конзервацијата и заштитата на животната средина. Со тоа тие се движат од концепт на пасивна заштита на својата територија кон поширок и поопширен концепт на „активна конзервација“.</p> <p>Така, заштитените подрачја стануваат „лаборатории на добра практика“ поврзани со одржливоста, станувајќи идеални места за експериментирање со иновативни проекти. Благодарение на процесите предизвикани од Повелбата, парковите имаат можност да дејствуваат како катализатори за одржливост и промена на животниот стил.</p> <p>Повелбата е и сертификација на процесот: всушност, Еуропагс потврдува дека заштитените подрачја всушност спровеле инклузивни и транспарентни партиципативни процеси и затоа споделија акциски план за одржлив туризам каде што различни актери (не само Паркот) се одговорни за неговата имплементација.</p>
<p>Линк до веб-страницата:</p>	<p>https://www.provincia.tn.it/News/Approfondimenti/TurNat-la-strategia-di-turismo-sostenibile-delle-aree-protette</p> <p>https://www.provincia.tn.it/News/Approfondimenti/La-Carta-Europea-del-Turismo-sostenibile-nelle-aree-protette-trentine</p>

7.3. Турција

Паралелно со напорите за преглед на литература и работилници, проектните партнери во Турција побараа конкретни примери на иницијативи за усогласување на одржливоста на животната средина со растот на туризмот. За да ги утврдат овие студии на случај, партнерите се вклучија во деск истражување и побараа насоки од експерт/академик за туризам. Партнерите, експертот и сугестиите на учесниците доведоа до следниве студии на случај, кои беа издвоени како примерни примери:

Име на студија на случај:	Програма за одржлив туризам
Држава:	Туркије (Имплементација на GSTC во Türkiye)
Краток опис: (минимум зборови)	<p><u>Студија на случај на ниво на политика</u></p> <p>Критериумите за одржлив туризам во Туркије (TR-I) се воспоставени за да се обезбеди одржлив раст на турскиот туристички сектор и да се развие заедничко разбирање меѓу сите засегнати страни во туризмот. TR-I е специјално дизајниран за имплементација од страна на сместувачките капацитети и тур-операторите. Во оваа рамка, TR-I инкорпорира глобално прифатени критериуми за одржлив туризам, истовремено инкорпорирајќи критериуми прилагодени на социјалниот и културниот контекст на Туркије. TR-I е организирана околу четири главни рубрики: одржливо управување, социо-економски влијанија, културни влијанија и влијанија врз животната средина. Стандардите TR-I опфаќаат принципи и практики наложени од Министерството за култура и туризам на Република Турција, а усогласеноста со стандардите TR-I ќе биде можна само врз основа на критериумите наведени во овој документ.</p> <p>TR-I е развиен во соработка со Министерството за култура и туризам и турската агенција за промоција и развој на туризмот (ТГА), во соработка со целиот сектор и меѓународните организации. ТГА е посветена на позиционирање на Туркије како бренд и центар за атракции како на домашниот, така и на меѓународниот туристички пазар. Нивните напори имаат за цел откривање, развивање и промовирање на материјално и нематеријално природно, културно, биолошко и човечко наследство, подобрување на туристичкиот капацитет на Туркије и придонесот на туристичките инвестиции во националната економија и подобрување на квалитетот на услугите преку краткорочни, средни и долгорочни комуникациски/маркетинг активности.</p> <p>TR-I е развиена во процесот на прилагодување кон критериумите на Глобалниот совет за одржлив туризам (ГСОТ), водечко тело во поставувањето на меѓународните стандарди за развој на стандарди за одржливост во туристичкиот сектор. TR-I е првата задолжителна национална програма за сместување врз основа на ГСОТ критериумите и ГСОТ програмата за осигурување. Целта на програмата е од 2022 до 2030 година, сите сместувања во Турција да бидат сертифицирани преку сертификационо тело акредитирано од ГСОТ.</p> <p>TR-I се разгледува и ревидира на секои 3 до 5 години во согласност со периодот на</p>

	<p>ажурирање на критериумите на ГСОТ. Информации за плановите за ревизија и учеството на јавноста во идните ревизии се достапни на tga.gov.tr. Веб-страницата, исто така, содржи информации за процесот на развој на критериумите и неговата историска еволуција.</p> <p>TR-I сертификатот е даден за три фази на одржливост. Фаза 1 (30% усогласеност со индикаторите), Фаза (70%) и Фаза 3 (100%). Туристичките институции се оценети со јасни индикатори во следните делови:</p> <ul style="list-style-type: none">• ДЕЛ А: Демонстрација на ефективно одржливо управување• ДЕЛ Б: Максимизирање на социјалните и економските придобивки за локалната/регионалната заедница и минимизирање на негативните влијанија.• ДЕЛ В: Максимизирање на придобивките и минимизирање на негативните влијанија на културното наследство.• ДЕЛ Г: Максимизирање на придобивките за животната средина и минимизирање на негативните влијанија.
<p>Трендови и потенцијални придобивки од оваа студија на случај</p>	<p>TR-I сертификатот ги интегрира индикаторите за изведба во рамките на Дестинациските критериуми v2.0. Овие индикатори нудат суштински насоки за мерење на усогласеноста и придонесуваат за Агендата за одржлив развој 2030 и нејзините 17 цели за одржлив развој (ЦОР). Секој критериум е внимателно поврзан со една или повеќе ЦОР, воспоставувајќи тесно усогласување со пошироките цели на одржливиот развој.</p> <p>Организациите за управување со туризмот можат да го вработат сертификатот TR-I во различни капацитети. Прво, служи како основно упатство за дестинациите кои се стремат да ги зајакнат своите напори за одржливост. Овој основен аспект обезбедува рамка за дестинациите да напредуваат кон поодржливи практики во согласност со глобалните цели.</p> <p>Дополнително, сертификатот TR-I ја олеснува свеста на потрошувачите преку помагање на патниците да ги идентификуваат дестинациите посветени на практиките за одржлив туризам. Ова признание им овозможува на потрошувачите да направат информиран избор кој се усогласува со нивните вредности и ги поддржува дестинациите кои активно се вклучени во одржливиот развој.</p> <p>Сертификатот, исто така, игра клучна улога во усогласувањето на сертификацијата и другите доброволни програми на ниво на дестинација. Со нудење на широко прифатена основна линија, се осигурува дека стандардите во различни програми се спојуваат, поттикнувајќи кохезивен пристап кон одржливиот туризам.</p> <p>Покрај тоа, сертификатот <i>TR-I</i> го проширува своето влијание на владините, невладините и програмите на приватниот сектор. Таа обезбедува почетна точка за</p>

	<p>развој на барањата за одржлив туризам, создавајќи заедничка основа за различни иницијативи кои работат кон одржлив туризам во различни размери.</p> <p>И на крај, сертификатот TR-I служи како фундаментални упатства за телата за образование и обука, вклучувајќи ги и хотелските училишта и универзитетите. Со интегрирање на принципите за одржливост во образовните наставни програми, се придонесува за обликување на идната генерација професионалци во туристичкиот сектор кои се прилагодени на важноста на одржливите практики.</p>
Како може да се користи/ пренесе оваа студија на случај	<ul style="list-style-type: none">• Бизнисите кои имаат право да добијат сертификати од фаза 1-3 се објавуваат на веб-страницата на TGA. Оваа дигитална платформа може да им овозможи на потрошувачите да најдат бизниси кои даваат приоритет на одржливоста, како и поединци кои бараат можности за вработување во секторот за одржлив туризам.• Фазниот пристап на сертификатот <i>TR-I</i>, со евалуации на 30%, 70% и 100% усогласеност, обезбедува структуриран пат за сместување за напредок кон одржливост. Другите земји можат да го реплицираат овој фазен модел, прилагодувајќи го на нивните специфични потреби и капацитети.• Понатаму, посветеноста на редовен преглед и ревизија, синхронизирана со периодот на ажурирање на ГСОТ критериумите, одразува динамичен и еволутивен пристап. Оваа прилагодливост гарантира дека сертификацијата останува релевантна и продолжува да ги исполнува новите предизвици за одржливост. Може да се усвои сличен механизам за периодичен преглед, овозможувајќи континуирано подобрување и усогласување со глобалните стандарди што се развиваат.• Индикаторите за одржливост TR-I може да се користат во образовните наставни програми на професионалци во туристичкиот сектор кои се прилагодени на важноста на одржливите практики. Имплементацијата специфична за земјата може да се користи како пример.
Линк до веб-страницата:	<p>https://tga.gov.tr/surdurulebilir-turizm-programi-hakkinda/</p> <p>https://tga.gov.tr/turkiye-sustainable-tourism-industry-criteria/</p>

Име на студија на случај:	Наркои
Држава:	Туркије

<p>Краток опис:</p> <p>(минимум зборови) 300</p>	<p>Центарот за еколошки живот во Наркои, кој се наоѓа во Керпе во рамките на областа Кандира во Кочаели, Турција, нуди еколошки свесно одморалиште. Основана во 2002 година од страна на Nardane Kuşçu, оваа одржлива дестинација за сместување е значаен пример за женското претприемништво, посветено на еколошката чувствителност и едноставност. Дизајниран е да даде приоритет на деликатната рамнотежа на екосистемот.</p> <p>Започнат во 2008 година, проектот Наркои ги повикува посетителите да го прифатат животниот стил интегриран со природата. Преку разновиден спектар на работилници, вклучувајќи производство на сирење и леб, производство на јогурт и обука за справување со анксиозноста, Наркои има за цел да понуди искуства на хармонија со природниот свет. Овој карактеристичен проект се усогласува со етосот на одговорен туризам, поттикнувајќи поврзување со природата, истовремено обезбедувајќи минимален еколошки отпечаток.</p> <p>Филозофијата на Наркој, инкапсулирана во мантрата „Мисли глобално, живеј локално“, дава увид и во активностите и во текот на времето во ова светилиште. Наркој има воспоставено структура која користи одржливи енергетски системи, нагласувајќи универзална почит за целата планета, истовремено истакнувајќи го значењето на локалниот контекст. Хотелските згради користат сончева енергија и се дизајнирани да ја намалат потребата од вештачки системи за климатизација. Дополнително, за да се максимизира заштедата на енергија, зградите се дизајнирани да ги заштитат и издржат микроорганизмите и одозгора и одоздола. Што е најважно, во изградбата на објектот на хотелот, користени се само челична конструкција и природни материјали. Во случај на рушење на постојните објекти, живеалиштето на местото ќе се опорави во рок од 6 месеци до претходната состојба.</p> <p>Покрај тоа, отсуството на зеленчук надвор од сезоната во ресторанот ја нагласува посветеноста на локалните производи. Во сите оброци, гостите имаат можност да научат и да го ценат потеклото на состојките. Хотелот има за цел да создаде кружна средина во која местото е во можност да произведува, преработува и отпадот придонесува за живеалиштето на местото.</p> <p>Наркои нуди локални активности во рамките на „туризмот за одржливо искуство“. На пример, гостите можат да дојат крави и да учествуваат во шумски прошетки со водич каде што се воведуваат информации за околното живеалиште. Со помош на водичи, гостите собираат сезонски зеленчук, овошје, печурки и билки во хотелските простории и во околната шума. Местото е домаќин и на меѓународни и национални волонтери, со што се зголемува чувството за активно граѓанство. Со нудење на туризам со доживувања и неговата околна природа, студијата на случај ја нагласува можноста за повеќесезонски туризам со различни доживувања за гостите во секоја</p>
---	---

	<p>сезона.</p> <p>Наркои е домаќин на „банка за семиња“ во која на гостите им се презентираат повеќе од 1.200 видови семиња и се информираат за пермакултурата, сеидбата, зеленчукот и одгледувањето билки. На гостите им се нудат практични знаења за градинарството и хортикултурата.</p>
Трендови и потенцијални придобивки оваа студија на случај	<p>Студијата на случај допира неколку прашања опфатени со Зелениот договор на ЕУ и УНСДГ, кои се заеднички регионални и меѓународни рамки за зелена транзиција во секој сектор. Тие вклучуваат позелени МСП, биодиверзитет, подигнување на свеста и климатска акција (ЦОР 13), како и намалени нееднаквости (ЦОР 10).</p> <p>Според податоците на Одделот за животна средина, храна и рурални прашања на Обединетото Кралство (ДЕФРА) објавени во 2022 година, влијанието на јаглеродот од престојот во хотелите во 38 различни земји варира. Вкупниот јаглероден диоксид по соба по ноќевање беше околу 5,0 во Костарика, еден од најниските, додека беше 15,2 во Италија и околу 32 во Турција, еден од највисоките во Европа. Податоците ги опфатија емисиите на гориво, електричната енергија (во странство и на национално ниво), греењето, емисиите од патничкиот транспорт (море, копно, воздух) и потрошувачката на материјали. Една од причините за ниското влијание на јаглеродот во Костарика, иако туризмот главно е поврзан со патување по воздух или море со високи емисии на јаглерод, се објаснува со фактот дека Костарика работи на повеќе од 98% обновлива енергија од 2014 година, при што 67,5% од тоа доаѓа од хидроенергија. Овие податоци ја нагласуваат важноста на севкупниот ефект на потенцијалот за заштеда на енергија во секторот, како и каде бизнисите и владите можат да инвестираат за да го зголемат својот профит со избегнување на индиректните трошоци за јаглерод диоксид.</p> <p>Оваа студија на случај нуди алтернатива за претприемачите и малите бизниси да користат системи за обновлива енергија и еколошки дизајнирани згради (усогласени со природата) за да се намали потребата од вештачка климатизација и потрошувачка на енергија.</p> <p>За почеток, практиката на создавање на кружен систем за храна во рамките на хотелот, преку производство на можна храна и зеленчук и купување само локално произведени производи, служи за „намалување на еколошкиот и климатскиот отпечаток на системот за храна на ЕУ“. Студијата на случај ја нагласува важноста на биодиверзитетот. Наместо монокултурно земјоделство, студијата на случај ја имплементира пермакултурата, која ја имитира природата и користи семиња на предците.</p> <p>Студијата на случај се осврнува на целта за климатска акција на УНСДГ преку „банката</p>

	<p>за семиња“. Гостите се информирани за важноста на семето на предците и безбедноста на храната во регионот. Исто така, во просториите на хотелот, има неколку работилници и обуки отворени за гостите, со цел да се зголеми нивната свест за потрошувачките навики и алтернативните методи.</p> <p>Последно, но не и најмалку важно, да се биде претприемништво предводено од жени и локална иницијатива со национален капитал дава пример што треба да се следи за локална акција, намалувајќи ги нееднаквостите. Персоналот на хотелот е главно составен од жени кои поседуваат знаења за животните и почвата на регионот, кои доаѓаат од околните градови и села, кои се главно рурални. Така, студијата на случај го охрабрува придонесот на повеќесезонскиот туризам за локалниот развој.</p>
Како може да се користи/ пренесе оваа студија на случај	<ul style="list-style-type: none">• Овој модел може да инспирира и да се реплицира во други региони, нагласувајќи ја клучната улога што жените можат да ја играат во обликувањето и водењето еколошки иницијативи.• Разновидниот спектар на работилници што ги нуди Наркои, вклучувајќи производство на сирење и леб, производство на јогурт и обука за справување со анксиозноста, претставува можност за трансфер на знаење. Слични иницијативи можат да ги усвојат овие образовни програми за промовирање на одржливи практики и зајакнување на локалните заедници.• Употребата на одржливи енергетски системи од страна на Наркои, како што е соларната енергија, претставува преседан за еколошка изградба на хотели. Оваа практика може да инспирира други туристички иницијативи да градат во хармонија со природата и да ги искористат понудите на природата за да го зголемат својот профит.• Посветеноста на локалното производство и создавањето кружна средина за производство, преработка и управување со отпадот е вреден модел. Овој пристап може да се реплицира на други места за да се промовира самостојност, да се намалат милјите храна и да се минимизира влијанието врз животната средина од потрошувачката на храна.• „Банката за семиња“ на Наркои и фокусот на пермакултурата им обезбедуваат на гостите практично знаење за градинарството и хортикултурата. Воспоставувањето банки на семиња и промовирањето на пермакултурните практики може да придонесе за биодиверзитет и одржливо земјоделство во различни региони.• Угостувањето на меѓународни и национални волонтери го збогатува чувството на заедница и културна размена.
Линк до веб-страницата:	<p>http://www.narkoy.com/ (во случај веб-страницата сè уште да се реновира)</p> <p>https://www.seturday.com/meraklisina/dogaya-saygi-hayata-ovgu-narkoy-ekolojik-yasam-merkezi</p>

Додека спроведуваа истражувања за идентификување на соодветни студии на случај, учесниците на работилниците и партнерите во проектот во Туркије, исто така, идентификуваа различни добри практики кои би можеле да се спроведат во други земји за промовирање на одржливоста и зелениот туризам:

Име на студија на случај	Линк до веб-страницата:
<i>ECOTOUR-NET</i> Проект: Развој на екотуристичка мрежа во Црноморскиот регион	https://ecotournet.net/Country/Türkiye/d0e2de22-3ac7-4609-899e-8f228460ab1a
Белентепе	https://www.belentepe.org/
Сертификат за здружение на пченица/еколошки пазари	https://ekolojikpazarlar.org/?page_id=239 https://ekolojikpazarlar.org/
Хотел Four Seasons Istanbul на Босфорот	https://www.fourseasons.com/bosphorus/services-and-amenities/sustainability/
Стратегија за развој на Датча и патоказ	https://www.mutso.org.tr/wp-content/uploads/datca-kalkinma-stratejisi-v13.pdf
Олимбера	https://olimbera.club/toplanti-etkinlik-mekani/salonlar-istoplantilari-motivasyon/
Можности низ целиот свет на органски фарми	https://woofTürkiye.org/tr/

7.4. Северна Македонија

Со цел дополнително да се испитаат креативните и инспиративни начини на кои заштитата на животната средина и туризмот можат да придонесат за вработување на младите и одржлив локален развој, проектните партнери во Северна Македонија, заедно со младите учесници на кокреативната работилница во Кочани, од кои некои сопственици на бизнис поврзани со туризмот и локални еколошки невладини организации, вклучувајќи и 2 експерти за бизнис и социјална

инклузија, идентификуваа неколку позитивни примери на еколошки одржливи туристички практики во земјата. За идентификација на овие студии на случај, партнерите исто така спроведоа деск истражување.

Следниве студии на случај беа избрани како добри примери, кои можат да инспирираат вработување на младите во туристичката индустрија, на локално ниво:

Име на студија на случај:	Slow Food Macedonia (Слоу фуд Македонија)
Држава:	Северна Македонија
Краток опис: (минимум 300 зборови)	<p>Слоу Фуд Македонија е национална мрежа на локални организации, иницирана во 2006 година од амбасадорот на ЕУ Донато Киарини, а понатаму развиена од локални ентузијаста за храна. Мрежата која е дел од глобалната мрежа на Слоу Фуд се состоеше од повеќе од 100.000 организации, беше формирана со цел да се изгради гастрономска култура во Северна Македонија, како и да се промовира одржливо производство на храна врз основа на зачувување на биодиверзитетот на храната и локалната кулинарска традиција.</p> <p>Иако мрежата е посветена на промоција на локалната храна и кулинарска традиција, преку различните работилници, дегустации, саеми, фестивали и пазари организирани низ целата земја, мрежата, исто така, го промовира алтернативниот туризам за љубителите на храна кои сакаат да истражуваат и да ја искушат занаетчиската храна и да се сретнат со локалните земјоделци, пекари, сирење, винари, готвачи итн.</p> <p>Во 2021 година, мрежата го објави и своето прво издание на „Slow Food таверни“ во кое 17 локални жители се промовирани како најдобри таверни кои нудат вкусна традиционална храна, приготвена со локални производи од локални фармери и производители.</p> <p>Понатаму, мрежата има практика да доделува таверни, ресторани, занаетчиски продавници за храна и сл. со ознака на црвени полжави (логото на Слоу фуд), како потврда за добрата, чиста и фер храна.</p>
Трендови и потенцијални придобивки од оваа	Слоу фуд е еден од најгласните поборници за одржливо и одговорно производство на храна во земјата. Преку различните настани за храна за промоција на автентични занаетчиски прехранбени производи, мрежата ја поттикнува одржливоста и конкурентноста на локалните земјоделци и воопшто, одржливоста и

студија на случај	<p>конкурентноста на малите локални прехранбени производи и агробизниси. Мрежата, исто така, ја промовира достапноста и достапноста на вкусна, здрава, хранлива и безбедна храна за сите луѓе, како и ја гради свеста за локалната занаетчиска храна и автентичните земјоделски практики со низок еколошки отпечаток.</p> <p>Оваа потреба да се направи локалната храна подостапна, прифатлива, дури и популарна, е транспонирана во неколку политики и стратегии на ЕУ:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Мисиите на ЕУ „Грижата за почвата е грижа за животот“, чија цел е „да се осигура дека 75% од почвите се здрави до 2030 година и можат да обезбедат основни екосистемски услуги“, како што се обезбедување храна и друга биомаса, поддршка на биодиверзитетот итн. (Генерален директорат за истражување и иновации, 2020);2. Политичката рамка на ЕУ за храна 2030, лансирана по Светското изложение во Милано во 2015 година со главна цел: да се осигура дека „хранливата храна и вода е достапна, достапна и прифатлива за сите, дека системите за климатска паметна храна се прилагодуваат на климатските промени“ (VU Athena Institute, fit4food2030).3. EU Farm the Fork, планот на ЕУ за трансформација кон одржлив систем за храна со користење на пристап One Health кој ги интегрира здравјето на луѓето, животните, растенијата и животната средина (Европска комисија, 2023).4. Урбаната агенда за ЕУ партнерство за храна и градови на еднаквост, итн.
Како може да се користи/ пренесе оваа студија на случај	<p>Прехранбениот туризам промовиран од Слоу фуд, како и од други мрежи, организации дури и земјоделци, е особено важен за руралните заедници, и воопшто за локалниот развој на дестинациите, бидејќи концептот им овозможува на овие заедници да градат бизниси и да генерираат приход дури и можности за вработување, за себе и за другите, на пример, за туристички водичи, готвачи итн. Овој конкретен случај може да се користи како позитивен пример и инспирација за изградба на гастрономски региони (патеки) за рекреативни или забавни цели, што ги интегрира посетите на фарми, посетите на пазари за храна, саеми за храна и други настани поврзани со храна, како дел од интегрирана туристичка понуда.</p>
Линк до веб-страницата:	<p>www.slowfood.com</p> <p>www.facebook.com/slowfood.mk/</p>

Име на студија на случај:	Програма за зачувување на природата во Северна Македонија (НКП)
Држава:	Северна Македонија
Краток опис: (минимум 300 зборови)	<p>НСП е проект на Швајцарската агенција за развој и соработка (SDC), имплементиран во Северна Македонија од 2012 година и координиран од швајцарското здружение ХЕЛВЕТАС и локалниот партнер - Фармахем Скопје.</p> <p>Програмата претставува холистички пристап кон зачувување на природата и одржлив развој, дизајниран да и помогне на Република Северна Македонија во зачувувањето на нејзината биолошка разновидност и природните екосистеми, како и во исполнувањето на барањата на НАТУРА 2000 - еден од условите за пристапување во ЕУ.</p> <p>Во 10-годишното постоење на НСП, програмата понуди интегриран пристап кон зачувување и унапредување на природата преку:</p> <ul style="list-style-type: none">• Експертиза и градење на капацитети за клучните засегнати страни (општини, бизниси, невладини организации) во областа на зачувување на природата и одржливо и интегрирано управување со природните ресурси;• Промоција на нови земјоделски практики;• Поддршката за развој на одржлив туризам со акцент на еко-туризмот, руралниот туризам и воопшто активниот туризам во Брегалничкиот регион ја поддржува локалната природа, локалните еколошки производи и услуги и локалната традиција;• Поддршка за одржливи локални бизниси во Брегалничкиот регион;• Промоција на локални производи;• Подигање на јавната свест поврзана со зачувување на природата, и• Финансирање на мали локални акции. <p>Програмата поддржа 36 проекти во регионот, од кои 14 беа имплементирани од општините во Брегалничкиот регион, а 22 беа имплементирани од локални и национални невладини организации.</p> <p>Со поддршка од програмата, локалните невладини организации и општините успеаја да постават едукативни патеки кои имаат за цел да го промовираат локалниот биодиверзитет кај децата, младите, општата популација и особено туристите во регионот. Такви случаи беа:</p> <ul style="list-style-type: none">• Едукативната патека покрај реката Брегалница, поставена во градот Дечево;• Патеката на Петко поставена во шумите на општина Пехчево која нуди и можности за надворешна училница за деца на тема животна средина и заштита на животната средина;• Патеката на клукајдрвецот во буковата шума кај месноста Пониква во општините Пробиштип и Кочани итн.

	<p>Програмата, исто така, постигна:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Да се воспостават две заштитени подрачја во Брегалничкиот регион – Малешевските и Осоговските Планини,2. Да се формира едукативен центар за зачувување на природата во село Негрево, општина Пехчево (Едукативниот центар нуди внатрешна и надворешна училница за деца и млади, вклучувајќи и еко кампување и пикник за деца и родители),3. Да создаде уникатна кампања за еко-свест преку своите социјални медиуми (повеќе од 63.000 следбеници), вклучувајќи различни настани организирани за промовирање на природата, локалните производи и традицијата,4. Да се поттикне интегрирана еко/рурална туристичка понуда итн.
<p>Трендови и потенцијални придобивки од оваа студија на случај</p>	<p>Европската агенда за туризам 2030 која се заснова на транзициските патишта на Европската комисија за туризам опфаќа пет приоритетни области за трансформација на туристичките екосистеми, особено по пандемијата на КОВИД-19 (2020 година): (1) зелена транзиција, (2) дигитална транзиција, (3) отпорност и инклузија, (4) вештини и поддршка и (5) овозможувачка политичка рамка и управување.</p> <p>Секој приоритет дефинира неколку активности, како што се: намалување на еколошкиот отпечаток, диверзификација на туристичките услуги низ сезоните и локациите и поддршка на пристапноста на туризмот. Понатаму, Комисијата охрабри процес на ко-креација со различни засегнати страни, како инклузивен и колаборативен процес за да се помогне во трансформацијата на туристичката индустрија. НКП, во овој поглед, нуди не само холистички пристап кон зачувувањето на природата и туризмот, туку и кон локалниот развој. Со фокусирање на различни видови активности, програмата се справува со некои од овие клучни предизвици на градовите и селата преку ангажирање на сите релевантни засегнати страни, градење клучни стратегии и програми, нудење поддршка на општините и бизнисите, вклучувајќи и подобрување на вештините. Случајот е добар пример за интегрирано планирање кое поврзува различни јавни и приватни актери (локални, регионални и национални) и ја поддржува зелената транзиција на локалната туристичка индустрија, како и создава поволна средина и силно управување, поттикнува вклучување на локалната заедница итн.</p>
<p>Како може да се користи/ пренесе оваа студија на случај</p>	<p>Студијата на случај може да се користи во други региони низ целата земја и има потенцијал да стане национална стратегија за планирање и управување со туризмот.</p>

Линк до веб-страницата:	http://www.bregalnica-ncp.mk/?lang=en https://www.facebook.com/SoGrizaDoBeriket https://www.youtube.com/watch?v=C9Y26es0_6I
--------------------------------	---

Други инспиративни добри практики вклучуваат:

Име на студија на случај:	Линк до веб-страницата:
<i>Zero Gravity</i>	http://zerogravity.mk/
<i>Spirit of Prespa</i>	https://www.facebook.com/spiritofprespa
<i>Bike&Hike Adventures</i>	https://www.bikehike.com/macedonia/macedonia-bike-hike-kayak-Balkan-explorer
<i>Hut-ing (Kolibarenje)</i>	https://inovativnost.mk/
<i>Via Dinarica</i>	https://www.via-dinarica.org/ ; https://viadinarica.com/en/
<i>Pirustija Nedanoski</i>	https://www.facebook.com/friends/suggestions/?profile_id=100049309913679
ПРОЕКТ ЗА ЛОКАЛНА И РЕГИОНАЛНА КОНКУРЕНТНОСТ (ПЛРК)	https://lrsp.mk/en/
Kayak.mk	https://kajak.mk/

8. Препораки за политики

Врз основа на горенаведените студии на случај, но и врз основа на наодите од деск истражувањето, истражувањето и работилниците за ко-креирање, проектните партнери ги
PREPARE | WP2 | Брошура за студии на случај и транснационални наоди

78

Поддршката на Европската комисија за изработка на оваа публикација не претставува одобрување на содржините, кои ги одразуваат ставовите само на авторите, и Комисијата не може да биде одговорна за каква било употреба на информациите содржани во неа.

подготвија следните препораки за политики кои ќе придонесат за постигнување на целите на горенаведените и слични иницијативи, проширување и ширење на иницијативи за зелен туризам и промоција на зелени вештини и професии.

1. Промоција на иницијативи за зелен туризам од страна на владата преку насочени кампањи како на национално, така и на меѓународно ниво.

Почесто успехот на иницијативата на крајот се одредува од учеството на луѓето, односно учеството на бизнисите и општините. Сепак, за учество на бизнисите и општините, потребни се стимулации и еден од нив е промоција и зголемување на туристичката активност, а со тоа и зголемување на нивниот профит. Така, кога ваквите иницијативи се поддржани од државата со систематска промоција, засегнатите страни ќе знаат дека нивното учество е еднакво на зголемување на видливоста и бројот на клиенти. Треба да се промовираат инклузивни пристапи со повеќе засегнати страни за одржлив туризам на национално, регионално и локално ниво и да се воспостават политики и мерки за поддршка на нови одржливи туристички претпријатија на одредени територии кои профитираат од традицијата, локалните производи и уникатната култура и наследство и кои имаат потенцијал да придонесат за локалниот, руралниот развој. Понатаму, запознавањето на пошироката јавност со иницијативите за зелен туризам може да им помогне на иницијативите да најдат поактивни поддржувачи (волонтери, финансиери итн.), а исто така да придонесе за создавање на нови иницијативи и/или пренесување на постојните практики во други региони. Заедничка забелешка на партнерите беше недостатокот на знаење во врска со одржливите иницијативи и начините за признавање на веќе постоечките.

2. Фокус на едукација и подигнување на еколошката свест кај младите и работниците преку интеграција на еколошката писменост и курсевите за зелени вештини/професии во училишното образование и преку програми за обука за зелени професии, со цел создавање „зелена генерација“.

Многу малку од учесниците во истражувањето и работилницата добиле какво било „зелено“ образование во текот на нивниот живот, додека она што произлезе од

канцелариското истражување е дека многу мал процент од професионалците се вклучени во зелени професии и дека постојат само ограничени јавни програми за обука во врска со зелените професии и/или одржливоста воопшто. Затоа е важно владите да почнат или да ги поддржат постојните курсеви и програми или да развијат нови. Во однос на училишното образование, на пример, курсевите би можеле да се фокусираат на еколошката свест во раните одделенија и на зелените вештини и професии во постарите одделенија, така што учениците ќе имаат прв поглед на можностите за кариера што постојат. Затоа, ваквата ориентација во образованието и стручната обука ќе создаде млада генерација која е и еколошки свесна и професионално ориентирана кон зеленилото, за да може активно да придонесе за заштита на животната средина и развој на зелените индустрии. Работниците и бизнисите, исто така, треба да добијат обука за придобивките од практиките за одржлив туризам, во соработка со истражувачки центри, невладини организации, здруженија итн., што исто така ќе послужи за зајакнување на повеќекратните синергии меѓу различните субјекти.

Нови вештини кои ќе им бидат потребни на работниците во многу постоечки професии и индустрии во процесот на зазеленување на постојните работни места треба да се земат предвид при дизајнирање на програми за обука, земајќи ги предвид следните двигатели на промени:

- физички промени во животната средина (поради глобалното затоплување, менување на временските услови, поекстремни суши, зголемување на нивото на морето итн.);
- политики и регулатива;
- технологија и иновации;
- пазари за позелени производи и услуги и навика на потрошувачите;
- системско размислување и интегрирани компетенции за решавање проблеми.

Покрај тоа, програмите и иницијативите на национално ниво треба да земат предвид дека највисоките приоритети за зелени вештини за регрутирање се во однос на три сектори: градежништво, автомобилски и транспортен сектор и туризам.

3. Воспоставување мрежи за соработка: Поттикнување на свеста за зелени работни места кај младите возрасни лица преку партнерства во секторите на бизнисот, владата, образованието и невладините организации

Со здружување на засегнатите страни од бизнисите, владите, образованието и невладините организации, мрежата за соработка може да обезбеди холистички пристап кон одржливоста. Ова вклучува не само создавање зелени работни места, туку и осигурување дека работната сила е добро подготвена и информирана за принципите на одржливост. Секој сектор носи уникатна експертиза на маса. Соработката овозможува разновиден спектар на перспективи, знаења и ресурси. Оваа разновидност е клучна за развивање на сеопфатни стратегии за промовирање на свеста за зелени работни места и создавање патишта за младите возрасни лица да влезат во еколошки свесни кариери. Со заедничка работа, овие субјекти можат да ги усогласат своите напори за поддршка на растот на секторите фокусирани на одржливоста на животната средина, создавајќи перспективи за вработување на младите возрасни лица заинтересирани за ваквите полиња. Ваквите соработки можат да ги зајакнат напорите за подигнување на свеста за важноста на зелените работни места, одржливоста и долгорочните придобивки за животната средина. Овој дострел е од клучно значење за инспирирање на младите возрасни лица да размислуваат и да продолжат кариера во еколошки свесни полиња.

4. Промовирање на одржлив туризам: Поттикнување на план/стратегија за одржлив туризам заснован на податоци, преку владино и регионално финансирање за вклучување на засегнатите страни

Во некои од студиите на случај споменати погоре, беше смислена добро испланирана туристичка стратегија прилагодена на потребите, силните и слабите страни на покраината, овозможувајќи им на засегнатите страни да собираат податоци собрани од нивните потколонија, кои не се отворени за јавноста, заедно со нивното знаење во областа за да формулираат стратегија со различни опции. Поинклузивните пристапи, пронајдени во други земји или сектори, овозможуваат партиципативен процес. Овој процес им овозможува на сите засегнати страни да почувствуваат сопственост врз развојот и да ги

изразат своите потреби, што резултира со локално произведени стратегии кои им овозможуваат на градовите/регионите да се развиваат одржливо.

Грантовите и финансирањето честопати се моќни алатки за развој и придржување кон одржливи стратегии и зелени иницијативи, како што беше истакнато во работилниците и истражувањата. Затоа, посветените програми за грантови и финансирање на владино и регионално ниво за поддршка на иницијативи фокусирани на развивање и спроведување на политики за одржлив туризам базирани на податоци, ќе дејствуваат како поттик за приоритизирање на прашањето во локалните агенди.

Други идентификувани препораки за политики кои би можеле да придонесат за заштита на животната средина и развој на зелениот туризам се:

- Властите и на меѓународно и на национално ниво, особено владите и регионалните и локалните власти треба да промовираат еколошки одржлив раст и да ги поддржат напорите за исполнување на националните и меѓународните обврски.
- Поттикнување, и поддршка на развојот на иницијативи кои вклучуваат вклучување/вработување на лица со зелени вештини, бидејќи таквите иницијативи можат да придонесат за локалната економија, социјалната инклузија и заштитата на животната средина на туристичките дестинации.
- Обновувањето на историските локалитети и античките ситуации на нивната употреба може да биде интересен знак за други контексти, каде што можеби историските локалитети и придружните практики се изгубени или заборавени. **Оригиналноста на културното и природното наследство** (вклучувајќи ги и пејзажите и агробилошката разновидност) може да бидат **лостови на локалниот развој**. Покрај тоа, треба да се воспостават и политики и мерки за поддршка на нови одржливи туристички претпријатија на специфични територии кои профитираат од традицијата, локалните производи и уникатната култура и наследство и кои имаат потенцијал да придонесат за локалниот, руралниот развој.
- Фокусот на квалитетот на животот на жителите и туристите може да поддржи рамномерен локален економски развој.

- Сертификацијата на заштитените подрачја со Европската повелба за одржлив туризам може да се шири низ други провинции и региони, дури и надвор од заштитените подрачја. Заштитените подрачја можат да станат „лаборатории на добра практика“ поврзани со одржливоста, станувајќи идеални места во кои може да се експериментира со иновативни проекти и да се дејствува како катализатор за одржливост и промена на животниот стил.
- Инвестирање во дигитализација на дестинации и употреба на креативни и иновативни решенија, како и во транспортна инфраструктура и одржлива мобилност.

9. СВОТ анализа

За целите на истражувањето, беше користена техниката на СВОТ анализа, врз основа на наодите од примарното и деск истражувањето, од страна на партнерите за проценка на моменталниот статус, предностите и недостатоците на еколошката свест, зелените работни места и практиките за одржлив туризам на национално ниво. Анализата ќе се користи за понатамошно развивање на програмата за обука за време на Работниот пакет 3.

9.1. Грција

<p align="center">СВОТ анализа за заштита на животната средина, одржлив туризам и зелени работни места во Грција</p>	<p>Силни страни</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Грција е земја со богата природна средина, која ги комбинира двата острова и екстензивното крајбрежје, како и планините. 2. Грција е веќе етаблирана светски реномирана туристичка дестинација 3. Грција како членка на Европската унија има пристап до програми за финансирање за заштита на животната средина и раст на зелената економија. 	<p>Слаби страни</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. И покрај неодамнешниот напредок, политиките за животна средина сè уште се дефицитарни и отсуствува конкретна стратегија за декарбонизација 2. Многу мал дел од работната сила ангажирана во зелени професии 3. Во многу туристички области има прекумерно градење и инфраструктура која не е еколошка 4. Туристичкиот сообраќај драстично се зголемува во текот на летните месеци, што резултира со пренатрупаност и големо зголемување на загадувањето 5. Ниско ниво на јавна свест за политиките, активностите и
---	---	--

		иницијативите поврзани со зелениот (економски) раст
Можности 1. Алтернативниот и одржлив туризам станува глобален тренд 2. Развојот на технологијата и анализата на податоци нуди „пааметни“ алатки за зелен раст и управување со отпад 3. Заштитата на животната средина и зелениот раст стануваат приоритет за владата 4. Унапредувањето на зелените вештини и професии е приоритет на ЕУ	Стратегии за можности-силни страни (МСС). 1. Развој на професии за зелен туризам кои ќе придонесат за заштита и унапредување на животната средина и одржливоста на туризмот 2. Развој на иницијативи за раст на одржливиот туризам со поддршка на ЕУ и/или грчката влада 3. Продолжување на туристичката сезона преку развој на други видови туризам	Стратегии за можности-слаби страни (МСС) 1. Развојот на алтернативен и зелен туризам ќе го намали негативното влијание на туризмот врз животната средина 2. Користење на технологија за подобро управување со отпадот и други зелени иницијативи 3. Водење кампањи и промотивни активности за подигнување на јавната свест
Закани 1. Деградацијата на животната средина може да му наштети и на квалитетот на животот на жителите, како и на туризмот 2. Ниското ниво на јавна свест и слабата видливост на зелените (туристички) иницијативи може да доведе до нивен неуспех 3. Недостатокот на финансиски средства поради економската нестабилност во Грција	Стратегии за закани-силни страни (ЗСС) 1. Глобална промоција на иницијативи за зелен туризам 2. Обезбедување правилно користење на фондовите на ЕУ за да се гарантира одржливоста на зелените иницијативи 3. Користење на зелениот туризам како средство за заштита на животната средина	Стратегии за закани-слаби страни (ЗСС) 1. Градење на зелена свест и развивање на зелени вештини преку едукативни програми за училиштата 2. Промовирање на зелени работни места преку програми за обука за млади возрасни лица кои влегуваат на пазарот на трудот или професионалци кои сакаат да ги надградат своите вештини 3. Развој на политики и донесување на закони за заштита на животната средина

9.2. Турција

СВОТ анализа за заштита на животната средина, одржлив туризам и зелени	Силни страни 1. Апелот на Туркије до меѓународните посетители и нејзината способност да генерира значителни приходи од туристичкиот сектор. 2. Широка привлечност на Туркије како дестинација, задоволувајќи	Слабости 1. Недостатокот на координација може да го попречи ефективно спроведување на зелените иницијативи, што потенцијално доведува до нарушувања во практиката

<h2>работни места во Туркије</h2>	<p>различни интереси и преференции.</p> <p>3. Посветеноста на практиките и плановите на зелената економија наведени во националниот план за развој.</p>	<p>2. 46,6% од посетителите првенствено доаѓаат за „разгледување, забава, спорт и културни активности“ преголемата зависност од нив може да укаже на потенцијална ранливост.</p> <p>3. Комплексноста на постојните закони и регулативи може да создаде предизвици за бизнисите и организациите во туристичкиот сектор.</p>
<p>Можности</p> <p>1. Прифаќајќи и промовирајќи иницијативи за одржлив туризам, Туркије може да привлече растечки пазарен сегмент кој бара еколошки опции за патување.</p> <p>2. Туркије ја има првата задолжителна национална програма за сместување врз основа на ГСТЦ во форма на сертификат за одржливост и целта за сертифицирање на сите сместувања до 2050 година.</p> <p>3. Трендот на работа на далечина, домашна канцеларија за национална и меѓународна работна сила ја прошири сезоната на туризмот.</p>	<p>Стратегии за можности-силни страни (МСС).</p> <p>1. Развој и маркетинг на пакети за одржлив туризам кои ги прикажуваат разновидните атракции на Турција, истовремено нагласувајќи ги еколошките практики.</p> <p>2. Активно промовирање на националниот сертификат за одржливост за сместување преку глобалните маркетинг канали за да се прикаже целната и пионерската улога на Туркије..</p> <p>3. Развој на пакети кои ги задоволуваат потребите на работниците од далечина, нагласувајќи еколошки сместувања и искуства и ги прошируваат маркетиншките напори за да стигнат до растечката публика која бара продолжен престој во одржливи дестинации.</p> <p>4. Промовирање на зелени работни места во рамките на одржливиот туризам кои активно придонесуваат за зачувување и подобрување на животната средина, со што се обезбедува долгорочна одржливост на туристичката индустрија.</p>	<p>Стратегии за можности-слаби страни (МСС)</p> <p>Надминете ги слабостите со искористување на можностите</p> <p>1. Воспоставување платформа за соработка во која ќе бидат вклучени владините тела, невладините организации и бизнисите за да се поедностави координацијата. Оваа платформа може да ја водат властите кои веќе го спроведуваат сертификатот за одржлив туризам.</p> <p>2. Промовирање и развој на сегменти на лажат туризам кои се усогласени со разновидните атракции на Туркије, како што се еко-туризам, авантуристички туризам и културни доживувања, работници од далечина, еколошки патници.</p> <p>3. Поедноставена обука за закони и регулативи за постојните закони и регулативи може да им се даде на сите сопственици на бизниси и општински вработени за време на спроведувањето на ревизии на сертификати за одржливост.</p>

Закани

1. Секторот за животна средина, вклучувајќи го и одржливиот туризам, е ранлив на **влијанијата од климатските промени**. Екстремните временски настани, промената на екосистемите и предизвиците поврзани со нив може да ги нарушат туристичките активности.
2. Брзиот развој на туризмот и **неконтролираниот раст** може да претставуваат закана за животната средина и културното наследство
3. **Недостатокот на свест** кај туристите и локалните засегнати страни за важноста на заштитата на животната средина и одржливиот туризам.

Стратегии за закани-силни страни (ЗСС)

1. Со интегрирање на **одржливоста во туристичкиот сектор, Туркијњ** може да го минимизира влијанието врз животната средина и да изгради отпорност против климатските промени .2. Спроведување на **строги регулативи** и упатства за развој на туризмот за да се обезбеди усогласување со принципите на одржливост.
3. Усогласување на одржливите практики со привлечноста на дестинациите на Туркије, туристичкиот сектор може да поттикне **чувство на одговорност** и кај туристите и кај локалните засегнати страни. Оваа стратегија може да вклучува **соработка** соинфлуенсери, блогери за патување и локални заедници за ширење на пораката.

Стратегии за закани-слаби страни (ЗСС)

1. Воспоставување платформа за **редовна комуникација и соработка** меѓу владините агенции, локалните заедници, бизнисите и невладините организации вклучени во туристичкиот сектор2. Соработувајте со локалните заедници за да го истакнете и промовирате **уникатното културно и природно наследство**, охрабрувајќи ги посетителите да истражуваат поширок спектар на доживувања.
3. Развивање и спроведување на политики и практики за одржлив туризам кои **даваат приоритет на климатската отпорност**, вклучувајќи употреба на обновлива енергија, зачувување на водата и еколошка инфраструктура

9.3. Северна Македонија

СВОТ анализа за заштита на животната средина, одржлив туризам и зелени работни места во Северна Македонија

Силни страни

1. Северна Македонија има потенцијал за алтернативен и активен развој на туризмот.
2. Земјата има бројни културни и природни атракции.
3. Земјата не е позната и многу атрактивна туристичка дестинација, па оттука има потенцијал да привлече патници кои сакаат да истражуваат уникатни и необични дестинации во помали групи.
4. Северна Македонија како кандидат-членка на ЕУ има пристап до програми за финансирање кои можат да придонесат за

Слаби страни

1. Северна Македонија е земја без излез на море која нема инфраструктурни, човечки и финансиски ресурси за да изгради атрактивна и високо профитабилна туристичка понуда од која ќе имаат корист сегашните и идните туристички бизниси и локални заедници.
2. Слаба соработка и комуникација помеѓу институциите на различни нивоа на регионално ниво и

	<p>понатамошен развој на практиките за одржлив туризам, вклучително и во градењето на капацитетите итн.</p> <p>5. Достапност на други програми за финансирање кои нудат слични можности за зајакнување на капацитетите за управување со дестинации и подобрување на нивната понуда.</p>	<p>пomeѓу институциите и туристичките бизниси, дури и помеѓу институциите, бизнисите и невладините организации.</p> <p>3. Или недостаток на владини и/или локални политики или недостаток на политичка волја и финансиски/човечки ресурси за спроведување на политиките.</p> <p>4. Низок ангажман на младите во локални иницијативи, активизам, искуства за учење, волонтерство итн.</p> <p>5. Недостаток на официјално признати и дефинирани зелени компетенции, вештини и работни места.</p> <p>6. Неконтролирана урбанизација, деградација на животната средина и загадување.</p> <p>7. Ниско ниво на јавна свест за политиките, активностите и иницијативите поврзани со зелениот (економски) раст</p>
<p>Можности</p> <p>1. Градење на автентични и интегрирани понуди за екотуризам, рурален туризам, туризам на храна и настани и воопшто алтернативен и активен туризам, кои по КОВИД-19 стануваат светски тренд, а вакви иницијативи веќе се иницирани во дел од општините во земјата.</p> <p>2. Дигитализација на туристичките дестинации и интеграција на паметни решенија за еколошките предизвици и промоција на промоција на дестинацијата која е иницирана во некои дестинации.</p> <p>3. Синергија помеѓу различни проекти и програми за да се максимизираат резултатите и да се</p>	<p>Стратегии за можности-силни страни (МСС).</p> <p>1. Фокус на промоција (трансфер) на добри практики и поттикнување на усвојување на слични стратегии и пристапи.</p> <p>2. Фокус на развој на програми и пристапи за дигитализација и паметни решенија за еколошките предизвици и промоција на туризмот.</p> <p>3. Изградба на платформи и пристапи за континуирана и посветена соработка помеѓу сите засегнати страни.</p> <p>4. Подобрување на тековните пристапи и програми за вработување и</p>	<p>Стратегии за можности-слаби страни (МСС)</p> <p>1. Изградба на подобра брендинг и маркетинг кампања за промоција на дестинации на локално и на меѓународно ниво.</p> <p>2. Стимулирање на соработка помеѓу сите релевантни чинители.</p> <p>3. Привлекување и задржување на професионалци и нудење континуиран професионален развој преку обука, студиски посети итн.</p> <p>4. Подобрување на капацитетите за прибирање</p>

<p>обезбеди одржливост.</p> <p>4. Трансформација на постојните програми за вработување, преквалификација и доквалификација за да се стимулираат повеќе зелени и одржливи работни места и одржливи и профитабилни бизниси во дестинациите.</p>	<p>преквалификација/доквалификација за стимулирање на зелени работни места во туристичката индустрија и обука и образование за зелени вештини, особено кај претставниците на младите и бизнисот.</p>	<p>средства и управување со проекти.</p> <p>5. Да се воведат закони поеднакво.</p> <p>6. Воспоставување и промовирање на листа на зелени работни места/компетенции.</p> <p>7. Работа на подигање на свеста.</p>
<p>Закани</p> <p>1. Недостаток на ресурси.</p> <p>2. Политичка и економска нестабилност.</p> <p>3. Младинска и општа миграција на населението.</p> <p>3. Депопулација.</p> <p>4. Деградација на животната средина и инфраструктурата поради климатските промени, природни непогоди, недостаток на континуирано инвестирање во одржување, човечко дејствување.</p>	<p>Стратегии за закани-силни страни (ЗСС)</p> <p>1. Обезбедување правилно користење на фондовите на ЕУ и инвестирање во одржливи проекти.</p> <p>2. Изградба на поагилна и поотпорна јавна администрација и услуги.</p> <p>3. Создавање подобри услови за живот на младите и семејствата.</p> <p>4. Изградете поотпорни заедници и дестинации.</p>	<p>Стратегии за закани-слаби страни (ЗСС)</p> <p>1. Брендирање и маркетинг стратегии</p> <p>2. Интегрирање на методологии за соработка за ко-дизајн и ко-креација.</p> <p>3. Да се изгради свест кај локалните заедници и патниците.</p> <p>4. Промовирање на зелени работни места и бизниси.</p>

9.4. Италија

<p>СВОТ анализа за заштита на животната средина, одржлив туризам и зелени работни места во Италија</p>	<p>Силни страни</p> <p>1. Растат податоците и иницијативите за зелена економија.</p> <p>2. Се намалуваат емисиите од патниот транспорт за туризмот.</p> <p>3. (Еко) Профилите на туристичките водичи се диверзифицирани и добро дефинирани, со зголемување на бројот на работници и придружните вештини.</p> <p>4. Растат нови туристички ниши; прехранбениот и винскиот туризам ќе бараат нови профили (менаџери, планери, организатори).</p> <p>5. Многу локални туристички</p>	<p>Слаби страни</p> <p>1. Бројот на Зелени работни места потребни во секторот туризам и угостителство е меѓу најниските.</p> <p>2. Податоците за произведениот отпад по глава на жител кои се припишуваат на туристичкото движење се сè уште оскудни или отсутни.</p> <p>3. Националните и европските иницијативи за заштита на животната средина и одржливоста воопшто изгледаат малку познати (и постои одредена конфузија помеѓу иницијативите)</p>
---	--	---

	<p>бизниси веќе спроведуваат практики за одржлив туризам</p>	
<p>Можности</p> <p>1. Проекциите за бројот на работници потребни на зелените работни места во наредните години се оптимистички (+2 милиони работници)</p> <p>2. Растечкиот тренд на патници кои бараат еколошки и одговорни туристички искуства ќе го поттикне растот на одржливо сместување, еко-тури и иницијативи за промовирање на одржливи практики.</p> <p>3. Технолошките иновации (на пр., нови фотоволтаични панели, изолациони материјали, складирање на енергија) и локалната дисеминација на обновливи микро-извори ќе помогнат да се ублажи побарувачката за енергија за туристички активности (греење и климатизација на простории; осветлување; употреба на топла вода; подготовка на храна (готвење); базени и други услуги).</p> <p>4. Повеќето граѓани се чини дека се подготвени да научат повеќе за практиките за одржлив туризам, многумина размислуваат за изводливи предлози за ефективни иницијативи и ќе бидат вредна и корисна публика за иницијативи и соработки.</p>	<p>Стратегии за можности-силни страни (МСС).</p> <p>1. Интеграција на нови ниши во однос на туристичките професионални профили, како што се менаџерот за зелено угостителство, организаторот на туристички планови, организаторот на гастрономски настани.</p> <p>2. Инвестициски и координативни иницијативи за обука на најбараните и најперспективните зелени работни места, како што се:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Менаџер за енергија • Менаџер за мобилност • Менаџер за одржливост • Инженер за зелени материјали • Експерт за паметни градови • Менаџер за зелен маркетинг • Правник за животна средина • Специјалист за зелено сметководство 	<p>Стратегии за можности-слаби страни (МСС)</p> <p>1. Генерирање синергија помеѓу ветувачките иновации во нишата и националните или локалните програми или фондови за зголемување и ширење на следниве вештини:</p> <p>2. Одржлив развој и управување, во однос на намалување на отпадот, заштеда на вода и енергија и климатски промени (земајќи ги предвид локалните импликации во однос на менување на временските модели, поекстремни суши, зголемување на нивото на морето итн.).</p> <p>3. Културна свест и сензитивност за валоризација и зачувување на локалниот културен и еколошки идентитет.</p> <p>4. Познавање на националните и европските програми за животна средина и поврзаното законодавство.</p>
<p>Закани</p> <p>1. Побарувачката за зелени работни места во услугите може да продолжи да опаѓа поради</p>	<p>Стратегии за закани-силни страни (ЗСС)</p> <p>1. Подобрување на мобилноста на различни нивоа и решавање</p>	<p>Стратегии за закани-слаби страни (ЗСС)</p> <p>1. Обука на операторите на сите нивоа, од вработените во првите</p>

недостаток на иновации и еколошка свест.

2. Побарувачката за зелени работни места може да биде уште поразлична помеѓу италијанските региони што доведува до нерамнотежа и спречување на позитивни синергии.

3. Работодавачите и вработените, особено во секторот за масовен туризам, можеби дури и не се заинтересирани да добијат обука или да придонесат за одржливи туристички практики во иднина.

на нејзините системски димензии: од олеснување на туристите кои во моментот ги користат своите автомобили да користат други средства или еколошки возила, до контрола на нивните текови во пренатрупани места за да се избегне метеж.

2. Поттикнување на интервенции за **ширење на добри практики** (заштеда на енергија и вода, јавен превоз), вклучувајќи и информативни кампањи на сите комуникациски канали.

3. иницијативи за **тур-операторите да станат „амбасадори“ на одржливи практики** кон заедницата и училиштата (на пример, обучувачи или „надворешни експерти“ во основното училиште), во соработка помеѓу операторите и раководителите на училиштата,

4. Иницијативи за евалуација на позитивните **влијанија на практиките за одржливост** врз локалната заедница и екосистемите.

5. **Сертификација на заштитените подрачја со Европската повелба за одржлив туризам** за да се направат **„лаборатории за добра практика“** каде што може да се тестираат иновациите за одржливост и промена на животниот стил.

борбени линии до менаџерите, за придобивките од практиките за одржлив туризам и нивното мерење.

2. **Претворање на практиките за одржливост во наградувачки критериум** за операторот: со тоа што е повидлив неговиот напор кон одржливост, со помош за или поедноставување на усвојувањето на практиките за одржливост, подобро информирање на клиентите за практиките за одржливост,

3. Валоризација на **оригиналноста на културното и природното наследство** (вклучувајќи историски пејзажи и агробиолошки идентитет) како **лостови на локалниот развој**.

4. Фокус и поддршка на **квалитетот на животот на жителите и туристите** преку балансиран локален економски развој

9.5. Главни наоди

Горенаведените специфични за земјата SWOT анализи обезбедуваат корисен увид во конкретната ситуација во секоја земја во однос на одржливиот туризам и развој, како и предизвиците што треба да се надминат во секој случај. Речиси сите земји, имено Грција, Турција и Италија, а помалку Северна Македонија, се потпираат на нивниот статус како популарни и етаблирани туристички дестинации, нивната природна убавина и можностите за финансирање и зелените практики што се веќе воспоставени како нивни силни страни, додека сите тие ги споделуваат слабостите. На пример, сите четири земји се осврнаа на отсуството (или непридржувањето до) на владини/локални/институционални одржливи политики и на соработка помеѓу заинтересираните сектори, недостатокот на свест за одржливи практики и регулативи, недостатокот на знаење и прифаќање на зелени работни места и огромниот прилив на туристи што често има штетни последици врз животната средина.

Најчестата идентификувана можност во сите четири земји се однесува на растечката промена и интерес за еко-туризмот и други, поодржливи форми на туризам, кои стануваат глобален тренд, проследен со постојано растечките технолошки и дигитални иновации, кои нудат „паметни“ алатки за зелен раст, управување со отпад, еко-свесна свест и ширење на ресурсите и добрите практики. Во комбинација со силните страни идентификувани погоре, можеби најинтересната можност што може да се појави е развојот и/или проширувањето на професиите за зелен туризам кои ќе придонесат за заштита и унапредување на животната средина и одржливоста на туризмот, исполнети со нов и подобрен сет на зелени вештини, особено кај помладата популација. Искористување на горенаведените можности, исто така, би можеле да помогнат во ублажување на влијанието на идентификуваните слабости преку намалување на негативното влијание на туризмот врз животната средина, воспоставување платформа за соработка меѓу владини тела, невладини организации и бизниси за рационализирање на координацијата, подобрување на капацитетите за финансирање и подигање на свеста и знаењето за националните и европските програми за животна средина и поврзано законодавство.

Меѓу најчестите закани за заштитата на животната средина и одржливиот туризам

укажа на недостатокот на финансиски средства и доволно ресурси, деградацијата на животната средина поради климатските промени и човечката активност, недоволната свест во однос на заштитата на животната средина и незаинтересираноста да се добие неопходна обука за борба против тоа. Секоја земја идентификуваше серија различни стратегии кои можат да се користат за да се спротивстават на овие закани, како што се промовирање на иницијативи за оценување на позитивни влијанија на практиките за одржливост врз локалната заедница и екосистемите, обезбедувајќи соодветно користење на фондовите на ЕУ и инвестирање во одржливи проекти, спроведување на строги регулативи и упатства за развој на туризмот за да се осигура дека се усогласува со принципите на одржливост и користење на зелениот туризам како средство за заштита на животната средина. Покрај тоа, некои стратегии за да се избегнат заканите и да се минимизираат слабостите во четирите земји вклучуваат оператори за обука и засегнати страни на сите нивоа, интегрирање на методологии за соработка за ко-дизајнирање и ко-креирање, соработка со локалните заедници за истакнуваат и промовираат уникатно културно и природно наследство, охрабрувајќи ги посетителите да истражуваат пошироко опсег на искуства и промовирање на зелени работни места преку програми за обука за млади возрасни лица кои влегуваат на пазарот на трудот или професионалци кои сакаат да ги надградат своите вештини.

10. Заклучоци

Овој документ даде сеопфатна слика за состојбата во четирите партнерски земји, Грција, Италија, Северна Македонија и Турција, во однос на заштитата на животната средина и одржливоста, одржливиот туризам и зелените професии. Извештајот покажува дека, особено во Турција, Грција и Северна Македонија, има уште многу да се направи за да се профитира од нивните природни ресурси и да се премине на поизводливи алтернативи, со сеопфатна потреба за поплотен и насочен пристап за решавање на еколошките предизвици поставени од неконтролираниот развој на туризмот и можностите за вработување на секторот. Придржувањето кон еколошките цели поставени од ЕУ и меѓународните регулативи е задолжително и треба да се зајакне со национални политики и мерки за да се обезбеди правилно спроведување на активностите/иницијативите, а со тоа и заштитата на животната средина и природните ресурси на секоја земја.

Искористувањето на зелените работни места и професии, исто така, беше откриено дека е многу ниско во повеќето земји-учеснички, со неколку релевантни програми за обука и можности за професионален развој во оваа област, кои почнаа да се нудат само во последниве години. Понатаму, како што беше откриено со примарната анкета, нивото на свесност на учесниците (главно општински работници и млади возрасни лица) за одржливоста, зелениот туризам и зелените професии е доста ниско, бидејќи малку од нив биле свесни за релевантни национални или меѓународни иницијативи, активности или политики и речиси никој од нив не бил информиран за зелените професии и професионалните можности што ги нудат, бидејќи никогаш не добил релевантни информации/обуки. Во сите земји постојат предизвици, поради што е очигледна потребата од насоки, практични патокази и доквалификација на младите возрасни лица, особено во училиштата за стручно образование и обука. Јазот во разбирањето на одржливите концепти надвор од рециклирањето, заедно со недостатокот на свест за тоа како да се вклучат во зелениот туризам, ја нагласува важноста на целното образование и обука.

Сепак, се чини дека има промена во вистинската насока во последниве години, со инкорпорирање на европските директиви за животна средина во законодавството, додека, во исто време, иницијативите за одржлив/зелен туризам почнуваат да се поддржуваат. Затоа, се повеќе и повеќе иницијативи за заштита на животната средина и зелен раст се појавуваат (со Италија навидум пред останатите три земји), во кои исто така има широка употреба на технологија (на пример, паметни градови и технологии) и анализа на податоци (на пример, евидентирање и управување со количините на отпад). Дополнително, се чини дека професионалците и младите ја препознаваат важноста и неопходноста од развивање на зелени вештини и професии, а многумина изјавија дека сакаат да научат повеќе за зелените професии и да добијат обука или да се вклучат во зелена професија или да го направат своето тековно вработување „позелено“.

Ова сугерира дека владите и институциите треба да инвестираат повеќе во образованието, како на ниво на училиште, така и на ниво на образование за возрасни, со цел да создадат „зелена генерација“ која е еколошки свесна и ги има вистинските вештини за активно вклучување во заштитата на животната средина. Исто така, мора да има систематско и континуирано финансирање и унапредување на иницијативите поврзани со заштитата на животната средина и одржливиот туризам, со што ќе се информира јавноста и засегнатите страни за нивното постоење

и ќе се поттикнат бизнисите и општините активно да се вклучат, бидејќи тоа ќе ја зголеми нивната видливост и туристички текови. Последно, но не и најмалку важно, вреди да се напомене дека во повеќето иницијативи е многу клучно да има активно вклучување на локалната заедница и затоа треба да се поттикне соработката и развојот на партнерства помеѓу владите, регионалните и локалните власти, граѓанските организации, локалната заедница и другите релевантни актери.

Според горенаведеното, идентификувани се следните клучни точки, кои треба да бидат вклучени во идните обуки со цел да се адресираат соодветните празнини во нивото на знаење и вештини на целните групи на проектот:

- Основно разбирање на концептите поврзани со одржливоста и одржливиот туризам
- Разбирање на придобивките од одржливоста и одржливиот туризам
- Познавање на рамки, политики и иницијативи на глобално, европско, национално и локално ниво кои го истакнуваат фокусот на одржливоста и зелениот туризам
- Разбирање на концептите на „зелени вештини“ и „зелени професии“ и што тие вклучуваат
- Разбирање на професионалните можности кои произлегуваат од стекнувањето на зелени вештини и ангажманот во зелените професии
- Стекнување зелени вештини преку обука

11. Референци

Егејска опсерваторија за одржлив туризам (н.д.). *Home*. Преземено на 12 јуни 2023 година од <https://tourismobservatory-n.ba.aegean.gr/index.php/mk/welcome-to-the-aegean-sustainable-tourism-Observatory/>

Ahlemeyer, V. (2022). ЕБОР и ЕУ ги поддржуваат хотелите на Охридското Езеро. *Европска банка за обнова*. <https://www.ebrd.com/>

Aigae. (2018). *AIGAE - sito ufficiale*. Aigae. Преземено на 21.07.2023 од <https://www.aigae.org/>

Aqifi, E., Kadriu, A. (2021). Придонес на туризмот кон БДП во Северна Македонија. <https://ikm.mk/>

Arslan, F. (2021). Avrupa Birliği'nin Turizm Politikası ve Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*.

Associazione Nazionale Guide Alpine Italiane. (2014). *L'Accompagnatore di media montagna— Associazione Guide Alpine Italiane*. Преземено на 21.07.2023 од <https://www.guidealpine.it/accompagnatore-di-media-montagna.html>

PREPARE | WP2 | Брошура за студии на случај и транснационални наоди

- Ayaş, N. (2007). Çevresel Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gaziuiibfd/issue/28333/301110>
- AZAZİ, H., & Onur, U. Z. M. A. (2022). Türkiye'de Yeşil Ekonomi, Yeşil İşler ve Yeşil İstihdam. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 93-100.
- Bianchi, G., Pisiotis, U., Cabre-ra Giraldez, M. *GreenComp – Европската рамка за компетентност за одржливост*. Бачигалупо, М., Пуни, Ј. (уредници), 30955 ЕУР, Канцеларија за публикации на Евро-пејската унија, Луксембург, 2022; ISBN 978-92-76-46485-3, doi:10.2760/13286, JRC128040
- Briggs, A. (2023). *15 работни места за одржлив туризам за нов почеток [2023]*. Скриен лемур. Преземено на 16 јуни 2023 година, од <https://hiddenlemur.com/sustainable-tourism-jobs/>
- Carlisle, S., Zaki, K., Ahmed, M., Dixey, L., & McLoughlin, E. (2021). Императивот за решавање на недостатоците во вештините за одржливост во туризмот во Велс. *Одржливост*, 13 (3). <https://doi.org/10.3390/su13031161>
- CEDEFOP, (2009). *Идни потреби од вештини за зелена економија, Истражувачки документ*, Луксембург: Канцеларија за публикации на Европската Унија.
- Çetintürk, İ. (2016). Türkiye'de Sürdürülebilir Turizm Politikası. Преземено од https://www.researchgate.net/publication/336487216_Turkiye%27de_Surdurulebilir_Turizm_Politikasi
- Deloitte Central Mediterranean (2023). *Οι ανάγκες επαγγελματικής κατάρτισης (преквалификација/доквалификација) του ανθρώπινου δυναμικού στον туриσμό*. Ινστιτούτο Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΙΝΣΕΤΕ). Преземено на 12 јуни 2023 година од https://insete.gr/wp-content/uploads/2023/04/23_03-Tourism_Training_Upskilling-Reskilling.pdf
- Demirkol, Ş., & Çetin, G. (2014). Turizm politikaları ve alternatif yönetim yaklaşımları. *Sakarya, Türkiye: Değişim Yayınları*.
- Дојче Веле (2023). *Македонија ги „пикира“ туристите од Азија*. <https://www.dw.com/>; <https://zoom.mk/>
- DPT, (1995). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000, DPT Yayınları, Анкара. http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/524_1.pdf
- Дуиќ, Н., Марковска, Н., Здравева, П., Дединец, А. (2015). *Потенцијал за зелени работни места во Македонија*. Преземено од <https://balkangreenenergynews.com/>
- Edu-Job (n.d.). *Δασοφύλακας – Ειδικός Δασικής προστασίας*. EDU JOB e-mentoring. Преземено на 19 јуни 2023 година од <http://edujob.gr/node/196>
- Emily, O. (2022). *Одржлива Грција: Грчкиот одбор за туризам отвори нов центар за одржливи патувања*. Земја и градска куќа. Преземено на 13 јуни 2023 година од <https://www.countryandtownhouse.com/travel/sustainable-greece/>
- Наука за животната средина (н.д.). *Што е агроном?* EnvironmentalScience.org . Преземено на 18 јуни 2023 година од <https://www.environmentalscience.org/career/agronomist>

- Еркан, Ч., Тутар, Ф., Тутар, Е. ve Eren, М., V. (2013). Yeşil ekonomi ve turizm. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5 (1), 62-72. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oybd/issue/16341/171126>
- EU (n.d.). *Нов европски Баухаус: За иницијативата*. Преземено на 4 јуни 2023 година од https://new-european-bauhaus.europa.eu/about/about-initiative_en
- Европска комисија (2022). GreenComp: Европската рамка за компетенции за одржливост. EU Science Hub. Преземено на 12 декември 2023 година од https://joint-research-centre.ec.europa.eu/greencomp-european-sustainability-competence-framework_en
- Европска Комисија (2023). *Кружна економија: Комисијата препорачува активности за зајакнување на рециклирањето во 18 земји-членки со ризик од пропуштање на целите за отпад*. Преземено на 11 јуни 2023 година од https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_23_3105
- Европска Комисија (н.д.). *Европски зелен договор: Стремеж да се биде првиот климатски неутрален континент*. Преземено на 3 јуни 2023 година од https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
- Европска Комисија (н.д.). *Фундаментална транспортна трансформација: Комисијата го презентира својот план за зелена, паметна и достапна мобилност*. Преземено на 4 јуни 2023 година од https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/mobility-strategy_en
- Европска Комисија (н.д.). *Зелената транзиција на туризмот*. Преземено на 4 јуни 2023 година од https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/eu-tourism-transition/green-transition-tourism_en
- Европска Комисија (н.д.). *Урбанистичката агенда за ЕУ*. Преземено на 4 јуни 2023 година од https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/themes/urban-development/agenda_en
- EUROSTAT (2022). *Туристички индустрии – Вработување*. Преземено на 3 јуни 2023 година од https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_industries_-_employment&oldid=445425
- Focus Economics (2023). *Грција БДП*. Преземено на 9 јуни 2023 година од <https://www.focus-economics.com/country-indicator/greece/gdp-eur-bn/>
- Globsyn (n.d.). *Зелено претприемништво: Пат кон одржлив развој*. Globsyn Business School. Преземено на 21 јуни 2023 година од <https://www.globsyn.edu.in/blog/green-entrepreneurship-a-path-towards-sustainable-development>
- Grant, D. (n.d.). *Како да станете еколошки уметник*. Мрежа на уметници. Преземено на 22 јуни 2023 година од <https://www.artistsnetwork.com/art-business/how-to-be-an-eco-friendly-artist/>
- Зелена агенда (2019). *Υψηλό το κόστος του туризма στο περιβάλλον*. GreenAgenda.gr. Retrieved June 9, 2023 from <https://greenagenda.gr/%CF%85%CF%88%CE%B7%CE%BB%CF%8C-%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CF%8C%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85->

[%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%8D-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9/](#)

|||UNTRANSLATED_CONTENT_END|||

Halleux, V. (2017). *Одржлив туризам: еколошката димензија*. Брифинг на Европскиот парламент. Преземено на 2 јуни 2023 од [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599327/EPRS_BRI\(2017\)599327_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/599327/EPRS_BRI(2017)599327_EN.pdf)

Hoffmann, T., Menon, S., Morel W., Nkosi, T. и Pape, N. (2022). *Десет чекори кон системско размислување: Прирачник за образование за одржлив развој за наставници, едукатори и фасилитатори*. Ахмедабад: Центар за еколошка едукација.

MOT (2022). *Како да се работи во зелената економија? Водич за млади луѓе, баратели на работа и оние кои ги поддржуваат* Меѓународна организација на трудот. Преземено на 16 јуни 2023 година од https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_856666.pdf

Навистина уредувачки тим (2023). *25 Карии во екотуризмот (со плати и примарни должности)*. Навистина. Преземено на 16 јуни 2023 година од <https://www.indeed.com/career-advice/finding-a-job/careers-in-ecotourism>

Janevski, L. (2017). *Екотуризмот како современ концепт за развој на туризмот во Република Македонија*. Универзитет Гоце Делчев – Штип.

Karampasis, V. (2022). *Σοβαρό πρόβλημα υδροδότησης στο Δήμο Προποντίδας Χαλκιδικής*. ЕРТ Вести Преземено на 7 јуни 2023 година од <https://www.ertnews.gr/roi-idiseon/sovaro-provlima-ydrodotisis-sto-dimo-propontidas-chalkidikis/>

Каупак, Ş. (2012). Ekolojik turizm ve sürdürülebilir kırsal kalkınma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012 (1), 11-29. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/107285>

КНОЕМА Atlas (н/а). *Северна Македонија - Придонес на патувањето и туризмот за вработување*. <https://knoema.com/atlas/>

Konstantopoulou, M. (2021). *ΕΠΟΧΙΚΟΙ ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΕΣ: Επιτακτική ανάγκη για άμεση αξιοποίηση τους στο Πυροσβεστικό Σώμα ως Π.Π.Υ. (Πυροσβέστες Υποχρέωσης)*. ЕРТ ОТВОРЕНО. Преземено на 19 јуни 2023 година, од <https://www.ertopen.com/news/ellada/item/61873-epochikoi>

Landgeist (2022). *Патувањата и туризмот како % од БДП во Европа*. Landgeist. Преземено на 2 јуни 2023 година, од <https://landgeist.com/2022/08/09/travel-tourism-as-a-of-gdp-in-europe/>

Lialios, G. (2018). *Η Σαντορίνη δοκιμάζει τις αντοχές της*. Катимерини. Преземено на 12 јуни 2023 година од <https://www.kathimerini.gr/investigations/974820/i-santorini-dokimazei-tis-antoches-tis/#secondPage>

Lialios, G. (2023). *«Κάτω από τη βάση» η ανακύκλωση στην Ελλάδα, μόλις 16%*. Катимерини. Преземено на 10 јуни 2023 од <https://www.kathimerini.gr/life/environment/562466623/kato-apo-ti-vasi-i-anakyklosi-stin-ellada-molis-16/>

- Lialios, G. (2023). *Πόσο χτίστηκαν οι Κυκλάδες μέσα σε πέντε χρόνια*. Катимерини. Преземено на 13 јуни 2023 година од <https://www.kathimerini.gr/investigations/562476088/poso-chtistikan-oi-kyklades-mesa-se-pente-chronia/>
- Liberal (2023). *Та νέα επαγγέλματα της κλιματικής αλλαγής - Ο οδηγός Επαγγελματικού Προσανατολισμού του ΕΚΠΑ*. Liberal.gr . Преземено на 17 јуни 2023 година од <https://www.liberal.gr/tehnologia/ta-nea-epaggelmata-tis-klimatikis-allagis-o-odigos-epaggelmatikoy-prosanatismoy-toy>
- Министерство за животна средина и просторно планирање (2021) *Долгорочна стратегија за климатска акција и акциски план*. <https://unfccc.int/>
- Министерство за национално образование (2020) *Курс за одржлив туризам*. Преземено од http://meslek.eba.gov.tr/upload/dk/surdurulebilir_turizm_9_24.pdf
- Нафтемборики (2022). *Заднички мориња: ρκθεση Αποτίμησης ρργου «Чист син Парос» για το 2021*. Нафтемборики. Преземено на 15 јуни 2023 година од <https://www.naftemporiki.gr/green/1321575/common-seas-ekthesi-apotimisis-ergou-clean-blue-paros-gia-to-2021/>
- Нафтемборики (2022). *Μυτιληneos: Πρόγραμμα #Greenmakers για «Πράσινες» Δεξιότητες και σύνδεση με την αγορά εργασίας*. Нафтемборики. Преземено на 17 јуни 2023 година од <https://www.naftemporiki.gr/business/1397261/mytilineos-programma-greenmakers-gia-prasines-dexiotites-kai-syndesi-me-tin-agora-ergasias/>
- Нафтемборики (2022). *Κικιλίας: Η Ελλάδα πρωτοπορεί στην Ευρώπη σε βιώσιμο τουρισμό*. Нафтемборики. Преземено на 13 јуни 2023 година од <https://www.naftemporiki.gr/finance/economy/1399292/kikilias-h-ellada-protoporei-stin-eyropi-se-viosimo-toyrismo/>
- Нафтемборики (2023). *Πολιγρην: ρνας χρόνος „Само оди нула тилос“!*. Нафтемборики. Преземено на 16 јуни 2023 од <https://www.naftemporiki.gr/deltia-typou/1457801/polygreen-enas-chronos-just-go-zero-tilos/>
- Нафтемборики (2023). *ΔΥΠΑ: Δως 12/3 οι αιτήσεις ανέργων για τα προγράμματα αναβάθμισης δεξιοτήτων σε ψηφιακές και πράσινες δεξιότητες*. Нафтемборики. Преземено на 16 јуни 2023 година од <https://www.naftemporiki.gr/finance/economy/1447148/dypa-eos-12-3-oi-aitiseis-anergon-gia-ta-programmata-anavathmisis-dexiotiton-neas-genias-se-psifiakes-kai-prasines-dexiotites/>
- Мрежа на водичи во природа (н.д). *Како да станете водич во природа*. Мрежа на водичи во природа. Преземено на 21 јуни 2023 година од <https://nature-guide-network.eu/how-to-become-a-nature-guide/>
- Сојуз на НТЗ (2019). *Next Tourism Generation SkillsSurvey*. <https://nexttourismgeneration.eu>
- ОЕЦД (2021). *Конкурентноста во Југоисточна Европа – 24 Извештај: Профил на Северна Македонија*. Преземено од <https://www.oecd-ilibrary.org/>

- ОЕЦД (2022). *Мултидимензионален преглед на Западен Балкан. Од анализа до акција.* <https://www.oecd-ilibrary.org/>
- ОЕЦД (н.д). *Преглед на еколошките перформанси на ОЕЦД: Грција 2020.* Библиотека на ОЕЦД. Преземено на 14 јуни 2023 година од <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/cec20289-en/1/3/2/1/index.html?itemId=/content/publication/cec20289-en&csp=f78b6fdf8ec3ba726ca305d6c10debcf&itemIGO=oecd&itemContentType=book>
- Охрид СОС (2019). *Светско наследство на работ - Дел II: Мотор на занемарување.* <https://ohridsos.files.wordpress.com/>
- Онлајн степен (н.д.). *Како да станете инженер за управување со отпад.* OnlineDegree.com. Преземено на 17 јуни 2023 година, од <https://www.onlinedegree.com/careers/engineering/waste-management-engineer/>
- Петревска, Б., Мијовиќ Спасова, Т., Мијовиќ Христовска, Б., и Треновски, Б. (2023). *Кои се можностите и придобивките од заедничкиот регионален пазар во туристичкиот сектор во Северна Македонија.* Analytica. Преземено од <https://www.analyticamk.org/>
- Радио Слободна Европа (2020) *Охрид на „фантастичен“ пат да го загуби статусот на заштитено наследство.* <https://www.slobodnaevropa.mk/>
- Renner, Mi., Sweeney, S., & Kubit, J. (2008). *Зелени работни места: Кон пристојна работа во одржлив, нискојаглероден свет* [Извештај]. Програма за животна средина на Обединетите нации. www.unep.org/labour_environment/features/greenjobs.asp
- Ројтерс (2022). *Грција го усвои првиот закон за климата, ветувајќи дека ќе ја намали зависноста од фосилните горива.* Ројтерс Преземено на 11 јуни 2023 година од <https://www.reuters.com/business/environment/greece-passes-first-climate-law-vows-cut-dependence-fossil-fuels-2022-05-26/>
- Salah, S. (2000). Детерминанти на пазарната конкурентност во еколошки одржлива туристичка индустрија. *Journal of Travel Research, Vol. 38, pp. 239-255.* https://www.researchgate.net/publication/238430830_Determinants_of_Market_Competitiveness_in_an_Environmentally_Sustainable_Tourism_Industry
- SGI (2022). *Грција.* Индикатори за одржливо управување. Преземено на 10 јуни 2023 година од https://www.sgi-network.org/2022/Greece/Environmental_Policies
- Spenceley, A. (2005). Туризам базиран на природата и одржливост на животната средина во Јужна Африка. *Journal of Sustainable Tourism, Vol:13, No 2, pp. 136-168.* https://www.researchgate.net/publication/228651602_Nature-based_Tourism_and_Environmental_Sustainability_in_South_Africa
- Statista (2023). *Број на меѓународни туристички пристигнувања во Европа од 2006 до 2022 година.* Преземено на 3 јуни 2023 година од <https://www.statista.com/statistics/273598/international-tourist-arrivals-in-europe/>
- Statista (2023). *Број на меѓународни туристички пристигнувања низ целиот свет од 2005 до 2022 година, по региони.* Преземено на 3 јуни 2023 година од

- <https://www.statista.com/statistics/186743/international-tourist-arrivals-worldwide-by-region-since-2010/>
- Statista (2023). *Удел на вкупниот придонес на патувањата и туризмот во БДП во земјите-членки на Европската унија (ЕУ 27) и Обединетото Кралство (Велика Британија) од 2019 до 2021 година.* Преземено на 3 јуни 2023 година од <https://www.statista.com/statistics/1228395/travel-and-tourism-share-of-gdp-in-the-eu-by-country/>
- Statista (2023). *Вкупен придонес на патувањата и туризмот во БДП во Грција од 2019 до 2021 година.* Преземено на 8 јуни 2023 година од <https://www.statista.com/statistics/644573/travel-tourism-total-gdp-contribution-greece/>
- Swarbrooke, J., Horner, S., (2001). *Однесување на потрошувачите во туризмот.* Scd. Медиуми Британија
- Szalok, M., Vende, Cs., Kozina, J. (2019). *Партиципативно урбано земјоделско управување за борба против социјалната исклученост во Дунавскиот регион.* Szekesfehervar: Централна Трансданубиска регионална агенција за иновации. Преземено на 20 јуни 2023 година од https://www.interreg-danube.eu/uploads/media/approved_project_output/0001/29/7951bad5c888f772c6881fcf11713c3349b7d14b.pdf
- Tarver, E. (2022). *5 вештини што секој претприемач треба да ги има.* Investopedia. Преземено на 21 јуни 2023 година од <https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/080615/5-skills-every-entrepreneur-needs.asp>
- TÜİK, (2023). *Turizm İstatistikleri, I. Çeyrek: Ocak – Mart. Haber Bülteni, 2023.* <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turizm-Istatistikleri-I.-Ceyrek:-Ocak---Mart,-2023-49602>
- UN (n.d.). *COP26: Заедно за нашата планета.* Обединети нации: Климатска акција. Преземено на 13 јуни 2023 година од <https://www.un.org/en/climatechange/cop26>
- UNEP, & WTO (2005). *Да го направиме туризмот поодржлив: Водич за креаторите на политики.* <https://wedocs.unep.org/xmlui/handle/20.500.11822/8741>
- УНЕП (2022). *Пакт за зелени работни места за млади. УНЕП - Програма на ОН за животна средина.* <http://www.unep.org/explore-topics/education-environment/what-we-do/green-jobs-youth-pact>
- UNESCO; 2017. *Образование за целите за одржлив развој: цели за учење.* Дигитална книга. Преземено на 17 декември 2023 година од <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444>
- УНЕСКО 2012. *Обликување на образованието на утрешнината: 2012 целосен извештај за Декадата на ОН за образование за одржлив развој.* Дигитална книга. Преземено на 17 декември 2023 од <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000216472.locale=en>
- UNFCCC (n.d.). *Парискиот договор.* Обединети нации за климатски промени. Преземено на 15 јуни 2023 година од <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement>

- Unioncamere, & ANPAL. (2021). *Le competenze green. Analisi della domanda di competenze legate alla Green Economy nelle imprese, indagine 202* (стр. 131). Unioncamere. https://excelsior.unioncamere.net/images/pubblicazioni2021/CompetenzeGreen_2021.pdf
- UNWTO (2023). *Меѓународен туризам – 2023 година започнува со силна нота со тоа што Блискиот Исток ги обновува нивоата од 2019 година во првиот квартал.* <https://web.archive.org/>
- WikiFarmer (n.d.). *Τι είναι η βιολογική γεωργία; Ορισμός, παραδείγματα και οφέλη οργανικής καλλιέργειας.* WIKIFARMER. Преземено на 20 јуни 2023 година од <https://wikifarmer.com/el/organic-agri/>
- WorkBC (n.d.). *Професионалци во шумарството.* British Columbia – Work BC. Преземено на 19 јуни 2023 година од <https://www.workbc.ca/career-profiles/forestry-professionals>
- Информации за светските податоци (2022). *Туризмот во Северна Македонија: Развој на туристичкиот сектор во Северна Македонија од 1995 до 2021 година.* www.worlddata.info
- Светски економски форум (2021) *Ова се вештините што ќе им бидат потребни на младите за зелените работни места на иднината.* Светски економски форум Преземено на 18 јуни 2023 година од <https://www.weforum.org/agenda/2021/08/these-are-the-skills-young-people-will-need-for-the-green-jobs-of-the-future/>
- Ελληνική Στατιστική Αρχή (2023). *Έρευνα εργατικού δυναμικού: Νοέμβριος 2022.* Преземено на 12 јуни 2023 година, од <https://www.statistics.gr/documents/20181/823782aa-8199-0adb-e0a0-988db8094552>
- ΕΟΠΠΕΠ (2012). *Τα Πράσινα Επαγγέλματα στην Ελλάδα και οι νέες απαιτούμενες δεξιότητες.* Εθνικός Οργανισμός Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού. Преземено на 17 јуни 2023 година од https://www.eiead.gr/wp-content/uploads/2015/09/publications_docs_2015_2222.pdf
- Επιχειρώ (2016). *Τα 7 «πράσινα» επαγγέλματα με προοπτικές.* Επιχειρώ. Преземено на 17 јуни 2023 година, од <https://www.epixeiro.gr/article/13142>
- Радио МОФ (2022). *Креирањето на зелени работни места може да го спречи одливот на млади од земјава.* <https://www.radiomof.mk/>
- Сашо Таневски, Нова Македонија (2021). *Броевите, глицерите и скутерите ќе пресудат на Охридско Езеро.* Нова Македонија <https://novamakedonija.com.mk/>